

Ο ΝΕΟΣ ΠΟΜΗΝ

ΟΡΓΑΝΗΥΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΚΔΟΣΗΟΝ ΚΑΤΑ ΠΗΝΑ

ΕΥΝΑΡΟΜΗ ΜΟΝΟΝ ΕΤΗΣΙΑ ΔΙΡ. ΟΘΩΜ. ΔΥΟ (2)

ΑΙΣΙΟΔΟΣΙΑ ΚΑΙ ΑΠΑΙΣΙΟΔΟΣΙΑ

ΕΚΤΟΣ ΚΑΙ ΕΝΤΟΣ

ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Ε΄

Ἐετάσαντες ἐν τῷ προλαβόντι ἄρθρῳ (τευχ. 8) τὴν περὶ τοῦ περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος Γραφικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν εἶδομεν ὅτι, πλὴν ὀλίγων καὶ περὶ ὀλίγα διαφορῶν, ἡ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ κρατοῦσα κοσμοθεωρία ἀρετηρῶν καὶ κατάντημα εἰς τὸ κρεῖττον, τὸ δὲ χεῖρον ἐξελάμβανεν ὡς τινα παρέκβασιν ἀπὸ τοῦ κρείττονος καὶ μετάβασιν εἰς τὸ κρεῖττον, ἀβλαβῆ μὲν ἢ καὶ συντελεστικὴν εἰς τὴν τοῦ ὅλου ἁρμονίαν καὶ τελειότητα, καὶ κατὰ τοῦτο ἰνδεικτικὴν τῆς τοῦ κυβερνήτου τῶν ὅλων σοφίας καὶ δικαιοσύνης καὶ χρηστότητος, ἥμισυ ὅμως εἰσηγητικὴν καὶ παροτρυντικὴν εἰς τὸ ἐποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ» (Ρωμ. 3, 8), ἀλλὰ πᾶν τὸ ἄντιον προτροπικὴν εἰς τὸ καλόν, ὡς τι θεωρεῖς καὶ ἀξιόμισθον, καὶ ἀποτροπικὴν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, ὡς ἀπὸ τινος καθ' ἑαυτὸ

φρευκτοῦ καὶ ἀντιθέου καὶ τῆς λογικῆς κτίσεως καταλογιστοῦ, καὶ ἔάν μὴ τῆς παρουσίας, πάντως ὅμως τῆς μελλούσης τῶν ἀνθρώπων κακοδαιμονίας παραίτιου. Ἡ γενικὴ αὕτη ἀντίληψις καὶ πεποίθησις τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ὑποβοηθουμένη καὶ ὑπὸ ἄλλων ἀκρίβειαν καὶ καιρικῶν περιστάσεων, συνέτεινε τὰ μάλιστα εἰς τὴν κατὰ μικρὸν διάδοσιν καὶ καθ' ἅπαντα τὸν χριστιανικὸν μεσαιῶνα ἐπικρατήσιν τῆς γνωστῆς ἐκείνης ἀπαισιοδοξίας περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῶν τοῦ βίου ἀγαθῶν, ἡς ὡς ἐπακολούθημα φυσικὸν εἶχε τὴν ἐπίσης γνωστὴν καὶ τῶν χρόνων ἐκείνων χαρακτηριστικὴν τάσιν πρὸς τὴν ἀσκησιν καὶ τὸν μοναχικὸν βίον τὴν νέηρωσιν τῆς τῆ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ συμφύτου πρὸς τὸν βίον καὶ τὰ τοῦ βίου ἀγαθὰ ροπῆς, καὶ ὀλιγωρίαν μὲν ἢ καὶ αὐτὸ τοῦτο φυγὴν τῶν τοῦ κόσμου, ὡς τῆς χειρόνος μοίρας καὶ τῆ κρείττονι μοίρᾳ δυσσυμβιβάστων, διατάξιν δὲ καὶ χρησιμοποίησιν τῶν τοῦ προσκυρίου βίου πρὸς παρασκευὴν καὶ μέθεξιν τοῦ ἐν προσδοκίᾳ κρείττονος καὶ αἰδίου.

Πλὴν τὰ αἷτια τὰ ἐν ἄλλοις παρασκευάσαντα καὶ ἐπενεγκόντα τὸ τέλος τοῦ μεσαιῶνος, ἐπήνεγκον καὶ κατὰ τοῦτο μεταβολήν, καὶ ἤδη πρὸ τῆς ἀνατολῆς τῶν νεωτέρων χρόνων κατ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς χρόνους τῆς λεγομένης ἀναγεννήσεως τῶν γραμμῶν καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ (humanismus) ἤρξατο νὰ κινήται καὶ ἄλλως ὁ παρὼν βίος, ὡς ἔχων ἀξίαν οὐ μόνον διὰ τὴν χρησιμότητά αὐτοῦ πρὸς τὸν προσδοκώμενον κρείττονα καὶ αἰδίου, ἀλλὰ καὶ ὡς καθ' ἑαυτὸν ἀξιόβιος, ὡς δῶρον καὶ αὐτὸς τῆς θείας ἀγαθότητος, ὡς ἐν-έχων μὲν καὶ στοιχεῖα ἀγαθὰ πολλὰ παρὰ τὸ ἐναντία, παρέχων δὲ διαφορὰς ἀδιαβλήτων ἡδονῶν καὶ τερπνῶν ἐνασχολήσεων καὶ ἐν τῷ παρόντι. Καὶ δὲν ἐγκατελείφθη μὲν ὀλοσχερῶς ἢ προτέρα ἀντίληψις καὶ θεωρία, ἐφάνησαν δὲ καὶ συνήγοροι αὐτῆς, ἐν πνεύματι συντηρητικῷ καὶ πρὸς ἐπίρρωσιν τῶν σκεπτικῶν αὐτῶν ἀρχῶν ἐξάρχοντες μάλιστα ἐπὶ τὸ ἀπαισιοδοξότερον καὶ τὰς τοῦ βίου θλίψεις καὶ ταλαιπωρίας! πλὴν ἡ νεωτερίζουσα ἀντίληψις οὐ μόνον ἐν τῇ πράξει ἐγένετο ἐπικρατεστέρα, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ εὗρεν ὑπερμάχους, ὃ δὲ πολὺς Λεϊβνίτιος 1646—1717 εἶχε καὶ εἰς τοῦτο τὸν πρόδρομον αὐτοῦ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἐποχῇ τῆς ἀναγεννήσεως, ἐν τῷ

1. Ὡς τοιοῦτος ἀεισημειώτος εἶναι ὁ καθολικὸς ἱερεὺς Pierre Charron, ἐν τῇ τριβλίῳ αὐτοῦ συγγραφῇ De la Sagesse (1601).

προσώπῳ τοῦ ὁμοθινοῦς αὐτοῦ καὶ καρδινάλιου Νικολάου Κουσανοῦ.

Ὁ Κουσανός, οὕτως ἐκωνυμούμενος ἐπὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Cusa (Cusa) παρὰ τὸν Μοσέλλαν, ἦτο ἐκ τῶν σημειόντων ἀνδρῶν τῆς 15ης ἑκατονταετηρίδος (1401—1464, γνωστὸς καὶ τοῖς ἡμετέροις ὡς ἀπεσταλμένος Ἐδύγενίου τοῦ Δ' εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὡς παραστάς εἰς τὰς ἐν Φερράρα καὶ Φλωρεντίᾳ συνελθούσας ἐπὶ ταύτῳ συνόδους. Διεκρίθη δὲ καὶ ἄλλως ὡς τε ἐκκλησιαστικῶς καὶ πολιτικῶς παράγων τῶν χρόνων ἐκείνων, καὶ προτρέπων μὲν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως εἰς ἐκστρατείας κατὰ τῶν τούρκων ἐξέδωκεν ἐλεγχοι, ἢ κατὰ τὴν ἔκφρασιν αὐτοῦ, *κουσκένειεν* τοῦ Κοραίνου (tributio Alehorani), ἐργαζόμενος δὲ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς εἰρήνευσιν πασῶν τῶν θρησκείων καὶ γράψας ἐπὶ ταύτῳ Διάλογον *De pace seu concordantia fidei*, εὗρεσκεν ἀκτίνας ἀληθείας καὶ ἐν τῷ μωαμεθανισμῷ. Καὶ ἡ λοιπὴ δὲ ἐπιστημονικὴ αὐτοῦ δρασίς καὶ ἐπίδρασις ὑπῆρξε λόγου ἀξία παρὰ τε τοῖς συγχρόνοις καὶ τοῖς ἔπειτα, ἢ δὲ περὶ κόσμου αἰσιοφροσύνη αὐτοῦ ἦν ἀπόρροια τῆς θεολογίας αὐτοῦ καὶ κοσμολογίας. Ὑπέστη βεβαίως καὶ αὐτὸς τὴν ἐπίδρασιν τῶν πρὶν, μὴ ἐξαιρουμένων μηδ' αὐτῶν τῶν πρὸ μικροῦ ἀμιασάντων *γερμανοφῶνων μυστικῶν* πλὴν ἐκέκτητο καὶ τὸ χάρισμα τοῦ συνδυάζειν τὰ διαφέροντα καὶ συμβιβάζειν τὰ ἐναντίως ἔχοντα, καὶ οὕτω παρήγε τι νέον οὐκ εὐκαταφρόνητον. Παραδεχόμενος ὅτι μεταξὺ ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου δὲν ὑπάρχει τις οὐσιώδης διαφορὰ, ἀλλ' ὅτι τὸ κατώτερον εἶναι τις ἀνάπτυξις ἢ διάπτυξις (evolutio, explicatio) τοῦ ἀνωτέρου, νοουμένου ὡς *συμπτόξεως* (complicatio), ὡς ἐν σπέρματι καὶ ἀδιαπτύκτως περιέχοντος ἤδη ἐκείνο ἐν ἑαυτῷ, πειρᾶται ὁ Κουσανός νὰ συμβιβάσῃ τὴν ἀντίθεσιν τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τοῦ πανθεϊσμοῦ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, ταύτης μὲν ἐξαιρούσης τὴν οὐσιώδη διαφορὰν καὶ τὴν ἀσύμβλητον ὑπεροχὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον, τοῦ δημιουργοῦ πρὸς τὴν κτίσιν, ἐκείνου δὲ αἴροντος πᾶσαν κατ' οὐσίαν διαφορὰν μεταξὺ ἀμφοτέρων. Πανθεϊστῆς κατ' ἀρχὴν καὶ ὁ Κουσανός, καὶ δὴ πανθεϊστῆς οὐσιαστικῶς, παραδέχεται ὅτι τὸ πλήρωμα τῆς θείας οὐσίας, ὡς τις *ἀμπτωσης τῶν ἀντιθέτων* (coincidentia oppositorum) περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῷ ἀδιάπτυστα καὶ ἐν ἀπολύτῳ ἐνότῃει πανθ' ὅσα, κατὰ τὴν συνήθη ἀνθρωπίνην νόησιν, θεωρούμενα ὡς χωριστὰ, διάφορα, ἐναντία καὶ ἀντιφατικὰ, χα-

πρακτοῦνται διαφόροις καὶ ἀντιθέτοις ὀνόμασιν, ὡς ὕλη καὶ εἶδος ὡς δύναμις καὶ ἐνέργεια, ὡς ἀνάγκη καὶ ἐλευθερία, ὡς νόησις καὶ νοητὸν, ὡς γνῶσις καὶ γνωστὸν, ὡς ἄπειρον καὶ πεπερασμένον, ὡς δυνατόν καὶ πραγματικόν, ὡς μικρὸν καὶ μέγα, ὡς ἀρχὴ καὶ τέλος, ὡς παρὸν, παρελθὸν καὶ μέλλον, ὡς εἶναι καὶ εἶναι, ὡς αἰσθάνεσθαι, νοεῖν, βούλεσθαι καὶ δύνασθαι, καὶ ἐν γένει τὸ δασιωδέησι ὡς γινόμενον ἢ ὡς ὑπάρχον νοούμενον καὶ χαρακτηριζόμενον, ἐνὸς μόνου ἐξαιρουμένου, τοῦ κακοῦ. *Ὅθεν δὲ νοούμενου τοῦ Θεοῦ, δημιουργία κόσμου οὐδὲν ἄλλο σημαίνει εἰμὴ ὅτι ὁ Θεός, ὁ κατ' οὐσίαν ἐνιαῖος καὶ ὁ αὐτὸς πάντοτε καὶ ἀναγκαίως ὑπάρχων, εἶναι καὶ ἡ μόνη ἄπειρος καὶ ἀκατάληπτος καὶ ἀνέκφραστος ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῶν πάντων, ὁ αὐτὸς δὲ ἐκτυλισσόμενος καὶ ἀναπτυσσόμενος ἐξ ἑαυτοῦ οἰοναί ἔτερουῦται καὶ διαφοροποιεῖται καὶ γίνεται ὁ κόσμος καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ κόσμου, ὡς τι κατὰ συμβεβηκὸς ὑπάρχον, καὶ ὡς εἶναι κατ' ἑαυτὸν τὸ ἀπολύτως μέγιστον [maximum] καὶ τὸ ἀπολύτως ἐλάχιστον [minimum], οὕτω γίνεται καὶ τὸ σχετικῶς μεζζον καὶ ἔλαττον. Καὶ αὐτὸς μὲν ὅλος πάρεστιν ἐν τοῖς γενήμασιν αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐγένετο καὶ διατελεῖ γινόμενος κατ' ὅλου τε καὶ ἐν τοῖς κατ' ἕκαστα, πάντα δὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, καίπερ παντοία φαινόμενα καὶ διαφέροντα ἀπ' ἀλλήλων ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον, ὅμως κατ' οὐσίαν παριστώσιν ἐν ἑαυτοῖς τὸν Θεὸν ὅλον, καὶ δὴ ἕκαστον κατὰ τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ τρόπον. Παρὰ πᾶσαν ὅμως τὴν ἀπὸ τῆς θείας οὐσίας προέλευσιν τοῦ κόσμου παντὸς καὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ, καὶ παρὰ πᾶσαν τὴν ἀδιάλειπτον καὶ ὁλοσχερῆ παρουσίαν τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς γενήμασιν αὐτοῦ κατ' ὕλην τε καὶ κατ' εἶδος, ὁ μὲν κόσμος δὲν εἶναι συνάναρχος καὶ συναίδιος τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἐν χρόνῳ ἔλαβεν ἀρχὴν καὶ ὑφίσταται θελήσει τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς οὐδεμίαν ὑφίσταται ἀλλοίωσιν, ἀλλὰ μένει πάντοτε ὁ αὐτὸς, ὡς ἦν καὶ πρότερον, καὶ ὡς Θεὸς ὑπερκόσμιος καὶ ἀπολύτως ἄπειρος διακρίνεται τοῦ κόσμου, ἀείρου μὲν καὶ αὐτοῦ, ἐν παραβολῇ πρὸς τὰ μέρη αὐτοῦ καὶ τὰς ἐπὶ μέρους ἀτομικὰς ὑπάρξεις κατ' ἔννοιαν ὅμως σχετικῶς ὡς πεπερασμένως ἀείρου. Καὶ ὁ κόσμος δηλ. ἐν τῇ ὁλότητι αὐτοῦ λαμβανόμενος καὶ ὡς τὸ σύμπερον (universum) νοούμενος εἶναι τις Θεὸς ὡς πρὸς τὰ μέρη αὐτοῦ, Θεὸς αἰσθητὸς καὶ ἀλλοιωτὸς, καὶ ὅπως ὁ νοητὸς καὶ ἀναλλοίωτος, οὕτω καὶ αὐτὸς καὶ ὅλος πάρεστιν ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ καὶ ὅλος παρίσταται ὑπὸ ἐνὸς ἑκάστου τῶν μερῶν αὐτοῦ, ἑκάστου ἐπὶ μέρους πλάσματος*

ἀποτελοῦντος εἶδος τι μικροκόσμου ἢ κτιστοῦ Θεοῦ, κατ' ὁμοιότητα τοῦ κατ' ἐξοχὴν μικροκόσμου, τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ παριστώμενου Θεοῦ τινος ἀνθρώπινον ἢ ἀνθρωπίνως συνεπτυγμένην ἀπειρίαν.

Τοιαύτην ἔχων ἀρχὴν καὶ προέλευσιν ὁ κόσμος, κατὰ δὲ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ σύστασιν καὶ ἐνέργειαν ὑπάρχων εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, στερεῖται μὲν τῆς ἀπολύτου τελειότητος τῆς κληῖς αὐτοῦ, ἔχει ὅμως τὴν ἴδιαν σχετικὴν τελειότητα, ὡς ἤδη ἐμπροσθέντος ἐν ἐκείνῃ σπερματικῶς καὶ πάλιν ἀναπαριστῶν ἐκείνην κατ' ὅλου τε καὶ κατὰ τὰ μέρη αὐτοῦ, οὐδὲ παραβλάπτει τὴν ἀναλογουσαν αὐτοῦ τελειότητα ἢ ἐν αὐτῇ παρουσίᾳ τοῦ κακοῦ, ὡς μὴ ἔχοντος ἴδιαν τινὰ φύσιν καὶ ἐπίστασιν θετικὴν, ἀλλ' ἀποτελοῦντ' ἴς τινα στέρησιν, ὑπόλειπν τινα ἢ καθυστέρησιν, ἀπλήν ἀναστολήν ἢ ἀνακοπήν ἐν τῇ πρὸς τὰ κρείττω καὶ τὰ τελειότερα πορεία τῶν ὄντων, ἐν τῇ πορῇ αὐτῶν πρὸς τὸ ἐξελίσσεσθαι καὶ ἐκτυλίσεσθαι ἀπὸ τοῦ ἐν τμηπτύξει καὶ δυνάμει καὶ ἀσυνειδήτως ὑπάρχοντος εἰς ὑπαρξιν καὶ ἐνέργειαν διεπτυγμένην καὶ εὐσυνείδητον.

Καὶ οὕτω μὲν ἐκδεχόμενος τὸ κακὸν καὶ κοσμολογῶν εὐπροσώπως τίσσεται ὁ Κουσανὸς εἰς τοὺς συνηγῶρους τῆς αἰσιοδόξου ὑπολήψεως περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπαρχόντων καὶ γινόμενων. Πρὸς τὴν τοιαύτην ὅμως ἐκδοχὴν τοῦ κακοῦ, τὴν ἀπὸ τῶν πλατωνικῶν καὶ νεοπλατωνικῶν παρεσδύσαν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ὡς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐλέχθη, χρησιμοποιηθεῖσαν καὶ ὑπὸ ἄλλων καὶ οὐ τῶν τυχόντων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς αὐτῆς αἰσιοφροσύνης, δυσκόλως ἐξοικειοῦται καὶ ἐπαναπαύεται ἡ κοινὴ καὶ ἄπλαστος καὶ τῶν θεωρητικῶν λογισμῶν καὶ προὑποθέσεων ἀνεπηρέαστος συνείδησις τῶν ἀνθρώπων, ἢ ἐννοοῦσα ὑπὸ τὸ κακὸν πλέον τι ἢ ἀπλήν ἀπουσίαν τοῦ κρείττονος καὶ τελειότερου, ἢ δὲ ὑπὸ παντοίας μορφῶς ἐκδήλωσις καὶ ἐπικράτησις ἐν τῇ πραγματικότητι τοῦ κακοῦ, ὡς τε φυσικοῦ καὶ ὡς ἠθικοῦ, ὅπως ἔκπαλαι ὑπῆρξεν ἐπίθεσις ἀπαισιοδοξίας καὶ ἐχρησίμεισε τοῖς σκεπτικῶς διακειμένοις ὡς πρότερον ἐπιχείρημα πρὸς διαμφισβήτησιν τῆς υπέρθεως τοῦ Θεοῦ καὶ πάσης θείας Προνοίας ἢ ἠθικῆς τάξεως καὶ διατάξεως ἐν τῷ κόσμῳ, οὕτω καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις παρασχοῖσα ὕλην εἰς ὁμοίως σκέψεις ἄλλων τε καὶ τῶν περιφώλου συγγραφῶν τοῦ *De l'histoire historique et critique*, τοῦ Pierre Bayle (1690—1716), 1) προδικά-

1. Πρὸς τὰ τοῦ Bayle πρβλ. τὰ τῶν ἀρχαίων σκεπτικῶν τῶν περὶ τὸν

λεσε νέας αποκείρας πρὸς ἐξήγησιν τοῦ αὐτοῦ πράγματος. Πρωτεύουσιν αἱ τοῦ προνομιασθέντος Λαίβνιτίου. Εὐρεῖα διάνοια καὶ μεγαλοπράγμων, μὴ παρορῶν μηδεμίαν τῶν ἔκκαλοι θθενδήποτε καὶ ὀπωσθήποτε γενομένων ἀποπειρῶν πρὸς λύσιν τῶν μεγάλων προβλημάτων τοῦ βίου καὶ τῆς ὑπάρξεως, ὑπολαμβάνων μάλιστα ὡς συμβεβαστά πρὸς ἄλληλα τὰ πλεῖστα τῶν ἀντιθέτων καὶ ἀσυμβιβάστων νομιζομένων, τὰ τῶν ὀλιστῶν πρὸς τὰ τῶν ἰδεολόγων, τὰ τῶν θύραθεν πρὸς τὰ τῶν Γραφῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας, τὰ τῆς ἀρχαιότητος πρὸς τὰ τοῦ μεσαίωνα, καὶ ταῦτα πρὸς τὰ νεώτερα, καὶ ὡς ἄλλος Ἀριστοτέλης σπουδάζων διὰ προσφυσῶν τινος καὶ μᾶλλον ἢ ἤτιον πρωτοτύπου συνδυασμοῦ τῶν πρὶν νὰ δημιουργήσῃ νέον τι, ἤξιωσε προσοχῆς ὁ Λαίβνιτίος καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο, λαβὼν μάλιστα ἀφορμὴν ἐξ αἰτήσεως τῆς πριγκηπισσῆς Σαρτίας (Charlotte, τῆς ἑπαυτα βασιλίσσης τῆς Πρωσσίας, ἀνέγραψεν ἐπὶ τούτῳ καὶ ἰδίαν πραγμασίαν, μετὰ τ.να διακοπὴν ἐκ τοῦ θανάτου αὐτῆς (1705), συντελεσθεῖσαν καὶ ἐκδοθεῖσαν τῷ 1710 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν, Essais de Théodose sur la bonté de Dieu, la liberté de l'homme et l'origine du mal.

Βάσιν ἔχει ἡ αἰσιοδοξία τοῦ Λαίβνιτίου τὴν *μοναδολογίαν* αὐτοῦ καὶ τὴν κατ'αὐτὴν θεολογίαν καὶ κοσμολογίαν αὐτοῦ. Πᾶν τὸ ὀπωσθήποτε ὑπάρχον καὶ ὡς ὑπάρχον νοούμενον, αἰσθητόν τε καὶ ὑπὲρ αἰσθησίν, κατώτερόν τε καὶ ἀνώτερον, εἶναι τις *μονάς* ἢ ἀποτελεῖται ἐκ *μονάδων*, νοουμένων ὡς οὐσιῶν ἀπλυστάτων, ὡς αὐτὸ τοῦτο *ἄτόμων*, ἀλλ' *ἄτόμων πνευματικῶν*, ἐστεργημένων μὲν πάσης ὀλιστῆς ουστάσεως καὶ ἐκτάσεως, ζώντων ὅμως καὶ ἐνεργῶν οὐκ ὄντων, καὶ δὴ *ἐνεργεῖαν πνευματικὴν*, ἀνάλογον πρὸς ὅ,τι ὀνομάζομεν *παραστατικὴν* καὶ *ὀρεκτικὴν* ἐνεργεῖαν τῆς ψυχῆς, πρὸς τοιαύτην ἐνεργεῖαν, ἣτις, καίπερ ἢ αὐτὴ παρὰ πάσαις ταῖς μονάσι κατὰ τὸ ποιόν, ὅμως ποικίλλει ἀπροσδιορίτως κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος *σαφηνεύσεως* τῆς παραστάσεως ἢ ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἐντάσεως τῆς ὀρέξεως ἢ ἐπιθυμίας. Καὶ αὐτὴ δὲ ἢ ὀρεξις ἢ ἐπιθυμία, μὴ ἀποτελοῖσα ἰδίαν τινὰ ἐνεργεῖαν, ἀλλ' ὑπάρχουσα ὡς τις τρόπος ἢ τροποποίησις ἐκείνης, δὲν εἶναι τι ἄλλο εἰμὴ τάσις καὶ φορὰ ἀπὸ παραστάσεως εἰς παράστασιν, τοῦτέστιν ὀρημὴ

Αἰνεσίδημον, ἐν Σέξτου Ἐμπειρικοῦ Πυρρωνείων ὕποτυπ. Γ', 9—12 Ἐπιθι τὸ χωρίον ἐν τῇ τοῦ συγγραφέως Ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας, τομ. Α' § 122.

τις πρὸς ἐπίδοσιν καὶ ἔφρασις προόδου ἀπὸ τῶν στοιχειωδεστέρων καὶ ἀτελεστέρων νοητικῶν ἐνεργειῶν πρὸς αἰεὶ τελειότερας, ἀπὸ ἀσυναίσθητων ἢ ὑποσυνειδήτων παραστάσεων πρὸς αἰεὶ ἐπαισθητοτέρας καὶ εὐσυνειδητοτέρας ἀντιλήψεις καὶ καταλήψεις, ἀπὸ ἀσαφῶν καὶ συγκεχυμένων, ἐννοιῶν πρὸς αἰεὶ σαφεστέρας καὶ εὐκρινεστέρας γνώσεις παντός τοῦ ὑπάρχοντος καὶ γινομένου, τοῦ κόσμου τῶν ἄλλων μονάδων καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν. Ἡ κατὰ ποιόν δηλαδὴ ταυτότης τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας τῶν μονάδων εὐρίσκειται συνδεδυασμένη μετὰ ἀπροσδιορίστου ποικιλίας κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἀτελεστέρας καὶ τελειότερας αὐτῶν ἐκδηλώσεως, τῆς μείζονος καὶ ἐλάσσονος σαφηνεύσεως καὶ εὐκρινείας αὐτῶν. Καὶ αὐτὴ δὲ αὐτὴ ἢ ποικιλία δὲν ὀφίσταται ὡς τι χάος ἀσύντακτον, ἀλλ' ἔχει τὴν ἰδίαν βαθμολογικὴν τάξιν καὶ διάταξιν. Ὑπάρχουσι μονάδες, εὐρισκόμεναι ἐν τῷ κατωτάτῳ βαθμῷ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν καὶ ὡς *ἀπλατὴ* ἢ *γυμναί*, ἀποτελοῦσαι τὴν οὐσίαν παντός ὅ,τι κρείσται ὡς *σῶμα ὕλη κόν*, ἐν ᾧ αἱ ἐν μείζονι βαθμῷ τῆς ἰδίας ἐνεργείας διατελοῦσαι, αἱ μονάδες αἱ *αἰσθητικαὶ* ἢ *αἰσθανόμεναι*, ἐνεργοῦσιν ὡς *ἄλογον ψυχὰς* τῶν ἐνοργάνων ὄντων, αἱ δὲ ἐν ἑτι μείζονι βαθμῷ τὴν αὐτὴν ἐνεργεῖαν κεκτημέναι, αἱ μονάδες αἱ *λογικαί*, λειτουργοῦσιν ὡς *λογικαὶ ψυχὰς* τῶν ἀνθρώπων, Μονάδες, ἀλλὰ ἑτι τελειότερας ἐνεργείας, εἶναι τὰ *πνεύματα* (Geist), τὰ τὸ μέσον ἔχοντα μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Καὶ ἐν αὐταῖς δὲ ταύταις ταῖς μονάσι ὑπάρχουσιν ἀνάλογοι βαθμολογικαὶ διακρίσεις καὶ διατάξεις. Μονὰς εἶναι καὶ αὐτὸς ὁ Θεός, μονὰς ὅμως παντέλειος καὶ ἀκτιστος, ἢ μονὰς ἢ πασῶν τῶν ἄλλων μονάδων ποιητικὴ καὶ συνεκτικὴ αἰτία, πλὴν ὄχι κατὰ τὴν συνήθη τῆς δημιουργίας ἐκδοχὴν, ὡς τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ μηδενὸς ἢ ἐξ ἑτέρας τινὸς οὐσίας δημιουργήσαντος αὐτὰς, ἀλλὰ κατ' ἐνεργεῖαν τῆς πᾶντελείου θείας οὐσίας, ὡς τοῦ Θεοῦ αἰδίως μὲν ἐνέχοντος αὐτὰς ἐν ἑαυτῷ ὡς τινὰ *δυνάμεις* ὄντα, ὡς *εἰρηνηνοητὰ* ἢ *ἰστέας*, προτέντος δὲ αὐτὰς ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἐκπέμποντος ὡς *ἐντελεχεύσεως*, καθ' ὁμοίτητα φωτός ἀνεσπέρου ἀδιαλείπτως ἀπαστρέπτοντος (par les fulgurations continues), καὶ τοῦτο ὄχι εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε, κατὰ τυφλὴν τινὰ ἀνάγκην τῆς ἰδίας φύσεως, ἀλλὰ κατ' ἐνεργεῖαν ὄντος προσωπικοῦ, ἀπολύτου καὶ παντελείου, ὅπερ νοεῖ μὲν πάντα τὰ δυνατόν καὶ διαγιγνώσκει τὰ ἐξ αὐτῶν κρείττονα καὶ προσφορώτερα κατὰ τὴν ἰδίαν πανσοφίαν, προ-

αιρείται δὲ ταῦτα ἐξ ἰδίας ἀγαθότητος καὶ ἐπιτελεῖ κατὰ τὴν ἰδίαν παντοδυναμίαν. Καὶ δὲν δύνανται μὲν δὲ κόσμος οὔτε καθ' ὅλου οὔτε ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ καὶ στοιχείοις γὰρ ἔχη τὴν ἀπόλυτον τελειότητα τοῦ παντελείου ὄντος, καὶ αὐταὶ δὲ αἱ σχετικαὶ καὶ ἀναπόδραστοι ἀτέλειαι τῶν καθ' ἕκαστα εἶναι ἀπαραίτητοι καὶ συντελεστικοὶ εἰς τὴν σχετικὴν τοῦ ὅλου τελειότητα, καὶ αὐταὶ αἱ ἐκ τῶν μονάδων ἀτελέσταται καὶ στοιχειωδέσταται θεωροῦμεναι, μετὰ τῶν ὅλων συγκεχυμένων καὶ ἀσαφῶν ἢ ἀσυνειδήτων αὐτῶν ἐνεργειῶν δὲν εἶναι πάντη ἄμοιροι τῆς τελειότητος τῆς ἀρχηγόνου μονάδος ὡς τόσα ἀπαυγάσματα ἢ ἀποστράψεις τῆς πνευματικῆς φύσεως ἐκείνης, ὡς ἀποκλιθεῖσαι ἐκείνη εἶδος τι μικροκόσμου ἢ μικροῦ Θεοῦ καὶ ὡς τόσα ζῶντα κέκοιτρα τοῦ παντός ἐκπροσωποῦσαι ἐν ἑαυταῖς καὶ ἀποκατοπτρίζουσαι τὸ σύνολον τῶν μονάδων, κατὰ τὸν ἴδιον ἐκείνη τρόπον, σαφέστερον μὲν τῆς ἐγγυτέρως καὶ συγγενεστέρας, ἀσαφέστερον δὲ τὰς ἀπωτέρας καὶ ἀνομοιωτέρας.

Τὰ αὐτὰ ταῦτα, ἐνδέχεται ἐν τῇ ποιικίᾳ, τάξιν ἐν τοῖς διαφέρουσιν, ἁρμονίαν ἐν τοῖς ἐναντίοις καὶ ἐπὶ πᾶσι πρόοδον εἰς τὰ ἀεικρείτερα κατὰ συνεχῆ βαθμολογίαν ἀπὸ τῶν ἀτελεστέρων εἰς τὰ τελειότερα, ἐμφαίνει καὶ ἡ προνοητικὴ καὶ κυβερνητικὴ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια ὡς πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ. Ἄρχη τοῦ κόσμου ὁ Θεός, ὅπως ἐκείνη κεντρικὴ μονὰς ἄρχη τοῦ ἰδίου σώματος. Ἐν ᾧ ἡμῶς αἱ κτισταὶ ἢ παράγωγοι μονάδες ἄρχουσι τῶν ἄλλων μονάδων ὡς συνδούλου, ἡ μονὰς ἢ ἄκτιστος καὶ ἀρχέγονος ἄρχη τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πάντων ὡς ἰδίων ἑαυτῆς πλασμάτων, καὶ δὴ ἄλλως μὲν τῶν τῆς ἀλόγου κτίσεως, ὡς τις ἐφευρέτης ἢ ἀρχιτέκτων αὐτῶν, ἄλλως δὲ τῶν τῆς λογικῆς κτίσεως, ὡς τις μονάρχης καὶ ἡγεμὼν αὐτῶν. Καὶ ἄλλως μὲν διέπει τὰ πρὸς ἀλλήλας σχέσεις καὶ ἐνεργείας τῶν ἀλόγων μονάδων, οἷον μὴ μηχανικῶς καὶ ὅλων ἀσυνειδήτως συμμόρφουμένων πρὸς τινὰ ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς διατεταγμένην θεῖαν διάταξιν, πρὸς τὴν προδιατεταγμένην ἁρμονίαν (harmonia praestabilita), ἄλλως δὲ κυβερνᾷ τὰς τῶν λογικῶν μονάδων, ὀριζομένων μὲν καὶ τούτων ὑπὸ τινῶν ἑταηρίων ἢ ἀποχρόνων λόγων, ἐνσυνειδήτων τε καὶ ἑκσυνειδήτων, πλὴν ὅχι καθ' ἐπιβολὴν τινὰ καὶ βίαν ἐξωθεν, ὡς κατὰ ἀνάγκην ἄφικτον, ἀλλὰ καθ' ὑπαγόρευσιν ἑσώθεν, κατὰ τὴν αὐτὴν αὐτῶν κλίσιν καὶ ὁρμὴν, ἔστω καὶ ἀγομένην πολλὰς ὅχι ὅφ' ὧν δεῖ σοφῶν καὶ εὐκρινῶν

ἐννοιῶν, ἀλλ' ὑπὸ παραστάσεων ἀσαφῶν καὶ συγκεχυμένων. Semper datur ratio inclinans quidem, non tamen necessitans, ut sic potius quam aliter fiat. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ κατὰ ἀσαφεῖς καὶ συγκεχυμένης ἐννοίας, οὐχὶ δὲ κατὰ τὴν ἰδιάζουσαν φύσιν τῶν λογικῶν μονάδων, τελούμεναι ἐνεργεῖαι αὐτῶν, αἱ ἐνεργεῖαι δηλ. αὐτῶν αἱ ἀκολουθοῦσαι ᾧ ἐνέχουσιν ἀτελεστέρω καὶ ὑποδεεστέρω, οὐχὶ δὲ ᾧ ἔχουσι, τελειότερω, τῷ ἀποτελοῦντι τὸ διακριτικὸν αὐτῶν πρᾶξιν καὶ γνῶρισμα, οὐδὲ αὐταὶ ἀποβαίνουσιν ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ ὅλου, καὶ οὐ μόνον δὲν ματαιοῦσι τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς ὑπάρξεως τοῦ κόσμου, ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ ἐλάχιστον ἐπιηρεάζουσι τοὺς ἀπ' ἀρχῆς κειμένους νόμους καὶ ὅρους τῆς ἐνεργείας τῶν καθ' ἕκαστα, τοῦναντίον δὲ διατίθενται ὑπὸ τῆς Θεῖας Προνοίας οὕτως, ὥστε γὰρ προέλθῃ τι κρείτερον εἰς τὴν ὁλότητα καὶ ἐκ τῶν μάλιστα ἀτελῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐπὶ μέρους λογικῶν κτισμάτων. Ἐμφαίνει τοῦτο συστοιχίαν καὶ ἁρμονίαν μεταξὺ τῆς φυσικῆς διατάξεως τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἡθικῆς διατάξεως, μεταξὺ τῆς φύσεως καὶ τῆς χάριτος, καὶ ἡ ἁρμονία αὕτη, ἀποκλιθεῖσα κατὰ Λεϊβνίτιον τὸ σπουδαιότατον στοιχεῖον τῆς τελεολογικῆς ἢ φυσικοθεολογικῆς λεγομένης ἀποδείξεως τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ὡς ὑπεράτου, πανσόφου, παναγάθου καὶ παντοδυνάμου προσωπικοῦ ὄντος, ἐπιβάλλει μὲν εἰς τὸ ὅλον τὴν τελεολογικὴν ἢ κατὰ τὰ τελικὰ αἴτια (causae finales) ἐξήγησιν, εἰς δὲ τὰ καθ' ἕκαστα τὴν κατὰ τὰ ποιητικὰ αἴτια (causae efficientes) μηχανικὴν ἐξήγησιν, τὴν τελευταίαν ὅμως ὅχι πάντη αὐτοτελῶς καὶ ἀνεξαρτήτως ἐκείνης, ἀλλ' ἐν ὑποτελείᾳ καὶ ἐξαρτήσει ἀπ' ἐκείνης. Ἐκ τούτου δὲ καὶ τὸ Ἐνατὸν τῶν θαυμάτων, ἀκαταλήπτων μὲν κατὰ τὸ πᾶς καὶ τὸ θεῶν, ὅχι ὅμως κατὰ τὸ ὅτι καὶ τὸ τί, ἐπειδὴ οὐδὲν ἔχει τὸ παρὰ λόγον καὶ ἀνένδεκτον ἢ ὑπόνοια, ὅτι νόμοι φυσικοὶ, μὴ ὑπάρχοντες ἀφ' ἑαυτῶν, μηδὲ ἔχοντες ἀπόλυτον κύρος, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδιωμένους σκοποὺς θεθέντες, δύνανται ἔστιν ὅτι γὰρ ἀποβάλλωσι πρὸς καιρὸν ὃ ἔχουσι σχετικὸν κύρος, ὅταν ἐπιζητηθῇ ἢ ἐπίτευξις μελλόντος τινος σκοποῦ ἀνεπιτεύκτου διὰ τῆς συνήθους πορείας τῶν φυσικῶν νόμων.

Τῆς τοιαύτης θεολογίας καὶ κοσμογονίας ἐπακολούθημα εἶναι ὅτι ὁ κόσμος, ἀπὸ τοιούτου μὲν Θεοῦ ἀπορρέων καὶ κυβερνώμενος, τοιαύτην δὲ ἐμφαίνων ἁρμονίαν καὶ εὐταξίαν καὶ σκοπιμότητα ἐν τῇ ὁλότητι αὐτοῦ, εἶναι οὕτω τέλειος, ὥστε γὰρ μὴ δύναται γὰρ νοηθῆναι.

ἄλλος κόσμος τελειότερος αὐτοῦ καὶ κρείττων. Ἡ ἐναντία ὑπόθεσις, ὅτι ὁ κόσμος ἠδύνατο νὰ εἶναι τελειότερος, θὰ προσέκρουεν εἰς τὴν ἀπειρον ἀγαθότητα καὶ τὴν πανσοφίαν καὶ παντοδυναμίαν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, ὡς τοῦ Θεοῦ ἢ μὴ θελήσαντος, ἢ μὴ γνωρίσαντος, ἢ μὴ δυναθέντος δημιουργῆσαι τῶν ἐνδεχομένων τῶν βέλτεστον τουτέστιν ἐξ ἀπάντων τῶν ἐφικτῆς τελειότητος κόσμων τὸν τελειότατον· le meilleur des mondes possibles. Δὲν σημαίνει τοῦτο ὅτι ὁ κόσμος εἶναι παντέλειος ἀναντίρρητον, ὅτι ἔχει καὶ τὰς ἀτελείας αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τὸ κακὸν, τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῶν προσαγομένων ἐλλείψεων καὶ ἀτελειῶν τοῦ κόσμου. Βέβαιον ἐπίσης ὅτι ὁ Θεὸς ἠδύνατο νὰ δημιουργῆσιν τὸν κόσμον καὶ μετὰ ὀλιγωτέρων ἢ ὅσων ἔχει νῦν ἐλλείψεων καὶ ἀτελειῶν· πλὴν τὸ τοιοῦτον θὰ ἐξηγοράζετο διὰ τῆς ἀπουσίας πλείστων ὄσων ἐξ ὧν ἔχει νῦν τελειότητων. Οὕτω νοουμένη ἡ αἰσιοδοξία δὲν αἴραται ὑπὸ τῶν τοῦ κόσμου ἀτελειῶν, οὐδ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν αὐτῷ κακοῦ, τῆς κυριωτάτης ταύτης ὑποθέσεως τῆς ἀπαισιοδόξου ἀντιλήψεως καὶ θεωρίας. Τῶν τοιούτων ἐνστάσεων τὴν λύσιν ἐπιζητῶν ὁ Λεϊβνίτιος ἐν τῇ Θεοδικίᾳ αὐτοῦ διακρίνει τὸ κακὸν εἰς ἠθικὸν, φυσικὸν καὶ μεταφυσικόν. Ὑπὸ τὸ κακὸν τὸ μεταφυσικὸν ἔννοεῖ αὐτὸ τὸ περασμένον καὶ ἀτελὲς τῶν ἐπὶ μέρους ὄντων, ἀποφαίνεται δὲ ὅτι τὸ τοιοῦτον, ὡς συμφύεσ καὶ ἀναπόφευκτον εἰς ὄντα πεπερασμένα, ὑπάρχει κατ' ἀπόλυτον θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Τὸ κακὸν τοῦτο ἀποτελεῖται προὔπαρξιν τῶν δύο ἄλλων, τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ, ἐκείνου μὲν περιλαμβάνοντος τὰς βιοτικὰς θλίψεις καὶ ὑφισταμένου κατὰ σχετικὴν τοῦ Θεοῦ βούλησιν, δηλοῦντος τὸ πλημμελὲς τῶν ἐνεργειῶν τῶν λογικῶν κτισμάτων, τούτων δὲ μόνον κατὰ παραχώρησιν θεῖαν ὑπάρχοντος. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα κυρίως χρησιμεύουσιν ὡς ὄπλα ἰσχυρὰ τοῖς ἀνεχομένοις τῆς ἀπαισιοδόξου ἀντιλήψεως καὶ θεωρίας, εἰς ταῦτα διατρέβει καὶ ὁ Λεϊβνίτιος, φαίνεται δὲ δοκιμάζων εἰς τὴν τούτων ἐξήγησιν· πολλῶν πλείονα δυσκολίαν ἢ εἰς τὴν δικαιολογίαν τοῦ μεταφυσικοῦ κακοῦ. Καὶ πρώτον· αἱ τοῦ βίου συμφοραὶ καὶ θλίψεις αἱ τῶν φυσικῶν κακῶν συνιστάσκει, καὶ κατὰ τοὺς ἀντιπρονοοῦντας πλεονάζουσαι τῶν τερπνῶν καὶ εὐφροσύνων τοῦ βίου, οὐ μόνον δὲν πλεονάζουσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπολείπονται αὐτῶν, ἢ δὲ διασαλευομένη αὐτῶν ἐπικράτησις εἶναι μόνον φαινομένη, αἰτίαν ἔχουσα τοῦτο, ὅτι πλείσται ὄσαι κέρψεις τοῦ καθ' ἡμέραν βίου

παρέρχονται σχεδὸν ἀπαρατήρητοι ὡς ἐκ τῆς συνήθειας καὶ λογίζονται ὡς μὴ ὑπάρχουσαι. Ὅτι δὲ ὑπάρχουσι πράγματι, ἀποδείκνυται ἐντεῦθεν, ὅτι τῶν αὐτῶν τούτων ἡ ἀπουσία καὶ στέρησις δὲν εἶναι τι ὑδιάφορον, ἀλλ' ἐπαισθητὸν ὡς ὀδυνηρόν. Ἐπειτα δὲ τὰ τοῦ βίου δεινὰ, καίπερ ἀλγεῖνὰ καὶ ἀπευκατὰ φαινόμενα, ὅμως ἔχουσι καὶ τὴν ἰδίαν χρησιμότητα, εἴτε πρὸς πρόσκτησιν μείζονος ἀγαθοῦ, εἴτε πρὸς ἀποτροπὴν μείζονος κακοῦ. Ὑπάρχουσι μάλιστα θλίψεις καὶ στενοχωρίαι αὐτῶ τοῦτο σωτήριοι, αἱ πρὸς τιμωρίαν τῶν ἁμαρτανόντων ἢ πρὸς δοκιμασίαν τῶν δικαίων ἐπιγιγνώμεναι, ἀμφοτέρως δὲ καλοῦ τινὸς στοχαζόμεναι, τῆς διορθώσεως καὶ βελτιώσεως αὐτῶν. Εἶναι ἀρθρον πίστεως τοῦ ὡς ἀληθοῦς θεοσεβοῦς, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συντελεῖ εἰς ἀγαθόν, καὶ αὐτὰ τὰ ἀνύποιστα φαινόμενα. Πλὴν δὲ τῆς χρησιμότητος τῶν τοῦ βίου θλίψεων καὶ ἀνιάρων καὶ τῆς σχετικῆς αὐτῶν μειονότητος, ἁμαρτάνουσιν οἱ ἀπαισιοδοξοῦντες καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ὡς μέτρον κρίσεως καὶ ἐκτίμησεως τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων λαμβάνουσι τὴν κατὰ κόσμον εὐεξίαν καὶ εὐπραγίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὡσεὶ τὸ σύμπαν δὲν εἶχεν ἄλλον τινὰ σκοπὸν, εἰμὴ τὴν ἑξωτερικὴν εὐημερίαν αὐτοῦ. Βεβαίως δὲν ἀποκλείεται ἀπὸ τοῦ σκοποῦ τοῦ κόσμου ἡ εὐδαιμονία τῶν λογικῶν κτισμάτων· παρὰ ταύτην ὅμως ἔχει ὁ κόσμος σκοπὸν πολλῶν εὐρύτερον, τὴν τοῦ ὅλου τελειότητα, αὕτη δὲ μὴ οὔσα ἀπόλυτος, ὡς ἡ τῆς ἀρχηγόνου καὶ ἀκηράτου μονάδος, ἀλλ' ὡς προσέρχεται σχετικῆ καὶ τῷ χαρακτῆρι τῶν κτιστῶν μονάδων ἀνάλογος, γνώρισμα διακριτικὸν ἔχει αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἀπαρτίζεται ἐκ τῆς ἐνότητος τῶν ποικιλλόντων, ἐκ τῆς τάξεως τῶν διαφερόντων, ἐκ τῆς ἀρμονίας τῶν ἀντιθέτων, καὶ ἐκ τῆς συνεχοῦς ἀνόδου ἀπὸ τῶν ἀτελεστέρων βαθμίδων τῆς ἐνεργείας εἰς ἀεὶ τελειότερους βαθμοὺς ἐκδηλώσεων τῆς αὐτῆς ἐνεργείας, παρὰ τὴν πνευματικὴν αὐτῆς φύσιν ἐκφαινομένης καὶ ἐν εἴδει σωματικῶν ἐνεργημάτων. Διὰ τοὺς αὐτοὺς δὲ λόγους οὐδὲ τὸ ἠθικὸν κακὸν εἶναι τι ἀπόλυτον, ἀλλὰ σχετικόν, καὶ ὅπως οὐδεμία ὑπάρχει λογικῆ κτίσις πάντῃ τελεία καὶ ἀναμάρτητος, οὕτως οὐδεμία ὑπάρχει πάντῃ κακῆ καὶ φαύλη, ποσοτικῶς δὲ ἐξεταζόμενοι οἱ κρείττονες εἶναι πολλῶν πλείονες τῶν χειρόνων. Ἄλλως τε οὐδὲ θετικόν τι εἶναι τὸ ἠθικὸν κακόν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀρνητικόν, ἀπουσία τις ἢ στέρησις τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἀκριβέστερον ἕλλειψις τῆς προσηκούσης σαφηνείας ἐν τῷ λόγῳ καὶ τοῦ σθένους ἐν τῇ

βουλήσει. Ἐχει βεβαίως ἡ κακὴ πράξις καὶ τι θετικόν, τὴν δύναμιν αὐτῆς ἐνεργείας, πλὴν τὸ θετικόν τοῦτο εἶναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶναι ἀμιμπετον καὶ καλόν· κακόν ἢ ἀρνητικόν εἶναι ἢ περὶ τὴν χρῆσιν ἢ τὴν ἐξάσκησιν τῆς ὑπαρχούσης δυνάμεως πλημμέλεια καὶ ἄλλειψις τοῦ ἐνεργοῦντος. Εἰς τοῦτο δὲ ἐνέχεται μόνον τὸ πλάσμα, οὐχὶ δὲ ὁ πλάστης οὔτε ὡς χορηγὸς τῆς δυνάμεως ἐκείνης οὔτε ὡς προσιδῶς καὶ παρὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ ἐπιτρέψας τὴν πλημμελῆ αὐτῆς χρῆσιν, ἐπειδὴ οὐδέντερον ἀποτελεῖ λόγον ἐξαναγκαστικόν τῆς τοιαύτης τοῦ Θεοῦ δώρου χρήσεως ὑπὸ τοῦ λογικοῦ πλάσματος. Δὲν αἴρει τὴν εὐθύνην τῶν ἀμαρτανόντων οὔτε ὅτι ἀμαρτάνοντες συντείνουσιν εἰς τὴν ἀνάδειξιν τῶν Θεῶν τελειοτήτων τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν πανσοφίαν αὐτοῦ καὶ ἀγαθότητα καὶ παντοδυναμίαν, τὰ τινῶν πλημμελήματα μετατρέποντος ἐκ' ἀγαθῶν τῶν ἄλλων καὶ χρησιμοποιοῦντος εἰς μείζονα ἀγαθὰ, οὔτε ὅτι ἡ τοῦ κακοῦ παρουσία εἶναι συντελεστικὴ εἰς τὴν ἔξαρσιν αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ ὡς τις παράγων ἢ στοιχεῖον τῆς ἐν τῶν ἀντιθέτων ἀποτελουμένης ἁρμονίας καὶ καλλοῦ τῶν κόσμου ἐν τῇ ὁλότητι αὐτοῦ λαμβανομένου, καθ' ὁμοιότητα τῶν σκιερῶν ἐν ταῖς εἰκόσι καὶ τῶν διαφωνιῶν ἐν ταῖς μουσικαῖς συναυλίαις. Ὅτι δὲ τὸ «ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ» δὲν εὐρίσκει χάριν οὐδὲ παρὰ Λεῖβνιτς, εἶναι δὲ καὶ κατ' αὐτὸν ἔλλογος ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία περὶ τοῦ ἀτελευτήτου τῆς χολάσεως καὶ τιμωρίας τῶν ἀδιορθῶτων καὶ ἀμετανοήτως ἀμαρτανόντων.

(ἔπεται συνέχεια)

Ἐπεὶ τὸ ἄνωγρον τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» Μ. Ι. ΓΕΔΕΩΝ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Σημασία τῆς λέξεως κατὰ τὴν πρὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστὸν ἐποχὴν. Χαρακτηρισμὸς τῆς Ἐκκλησίας.—Αὕτη εἶνε ἡ ἀληθὴς κιβωτὸς τοῦ Νῶε, ἡ ἄγκυρα τῆς σωτηρίας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, τὸ ταμεῖον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ, τῆς χάριτος τῆς ἀπολυμαίνουσης καὶ ἀνακαινιζούσης. Αὕτη εἶνε συγχρόνως τὸ ταμεῖον τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἀγόντων ἀσφαλῶς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ τῆς πραγματικῆς εὐτυχίας τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν. Ἀγῶνες καὶ μάχαι τῶν ἡγετῶν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ πνεύματος πρὸς διατύπωσιν καὶ διάσωσιν τῆς γνησίας διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Ὁφελιμότης τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας πρὸς ὀρθοποδίαν τῆς οἰκογενείας, τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας, πρὸς ἀπαλλαγὴν αὐτῶν παντοίων κακῶν, πρὸς εὐδόωσιν τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν. Καθήκοντα καὶ δικαιώματα παντὸς Χριστιανοῦ ἐν ἀναφορᾷ εἰς τὴν κοινὴν μητέρα καὶ τροφὸν, τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἐκκλησία. Ὅποια βαρυσήμαντος λέξις! Ὅποιας καὶ ὀπόσας σκέψεις καὶ αἰσθήματα αὕτη δὲν ἐγκλείει καὶ δὲν προκαλεῖ! Ἐκκλησίαν (ἀπὸ τοῦ ῥήματος καλῶ, προσκαλῶ) ὠνόμασαν οἱ πρὸ Χριστοῦ πατέρες καὶ πρόγονοι ἡμῶν τὴν συνάθροισιν τῶν πολιτῶν, τοῦ λαοῦ, ὅπως σκεφθῆ ἑκάστοτε καὶ ἀποφασίσῃ περὶ τῶν σπουδαιότερων κοινῶν ὑποθέσεων, περὶ εἰρήνης καὶ πολέμου, περὶ τῆς τύχης τῆς πατρίδος. Ἐκκλησία, Ἐκκλησία Θεοῦ, ἀγίων, πιστῶν, ὠνομάσθη ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς τὸ σύνολον τῶν εἰς Χριστὸν, ὡς τὸν Τίον τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρα τῶν ἀνθρώπων, πιστεύοντων, καὶ ἀρχὰς ὀλίγων, βαθμηδὸν περισσοτέρων, καὶ ἐντὸς

δλιγίστου σχετικῶς χρόνου, πολλῶν, πλείστων, οὕτως ὥστε μετὰ δύο μόλις, καί τι πρὸς, αἰῶνας ὁ χριστιανὸς ἀπολογη- τῆς Τερτυλλιανὸς ἀπογεινόμενος πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς τὰ λέγει «Χθεσιν εἴμεθα, καὶ πάντα τὰ ὑμέτερα ἐπληρώσαμεν, τὰς πόλεις ὑμῶν, τὰς νήσους, τὰ φρούρια, τὰς ἰσοπολίτιδας, τὰ πάντα».

Πᾶς τις βεβαίως εὐκόλως ἐννοεῖ, ὅτι ἐν ἄρθρῳ, ὁποῖον τὸ παρὸν, δὲν προτιθέμεθα ν' ἀναπαραστήσωμεν τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, τὴν ἐθνικὴν, ἐκκλησίαν, ὅσῳ ἄν αὕτη ἀναμνηστικὴ ἡμέρας μεγαλείου καὶ δόξης, ἡμέρας φαεινῆς ἐλευθερίας, ἰσότητος, παρησίας λόγου, ἡμέρας ἐκπάγλου ρη- τορικῆς δεινότητος, ἀστραπτούσης, βροντώσης, συγκυ- κώσης τὰ πάντα κατὰ τὴν ἐκφρασίαν τοῦ μεγίστου τῶν ἱστο- ρικῶν τῆς ἀρχαιότητος, Θεουκιδίδου. Ὁ λόγος ἡμῶν περὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἐκκλησίας συμπαγείσης, στε- ρεωθείσης, αὐξηθείσης, καὶ ἀναπτυχθείσης αὐθις καὶ κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ Ἑλλήνων, ἀλλ' ὑπερβάσης τὰ στενὰ τοῦ ἔθνους ὄρια, καὶ ἐπεκταθείσης βαθμηδὸν εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα. Περὶ ταύτης τῆς ἐκκλησίας ὁ λόγος ἡμῶν. Περὶ τοῦ δια- κριτικοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς, περὶ τῆς σημασίας καὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτῆς, περὶ τῆς δόξης καὶ λαμπρότητος, περὶ τῶν πρὸς αὐτὴν αἰσθημάτων καὶ καθηκόντων ἡμῶν.

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἐκκλησία ἡ ὀρθόδοξος, εἶνε ἡ ἀληθὴς κιβωτός, ἥ ἀτελής εἰκὼν ὑπῆρξε ἡ τοῦ Νῶε. Μία τῶν σπουδαιότερων καὶ συμπαθεστέρων φυσιογνωμιῶν τῆς ἀρχαιότητος καθόλου εἶνε ἀναμφισβητήτως τὸ πρόσω- πον τοῦ πατριάρχου Νῶε, τοῦ διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ περισωθέντος ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ ἀξιωθέντος οὕτω νὰ καταστῇ νέος γενάρχης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἄλλ' οἱ ἐν τῇ κιβωτῇ τοῦ Νῶε περισωθέντες ἀπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ κατακλυσμοῦ(1) καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ γεννηθέντες

1. Σημειωτέον, ὅτι καὶ ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη ἐπικυροῖ τὴν ἀξιο-

νέοι ἀνθρώποι, παρὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν αὐστηρότητα τῆς νωπῆς εἰς ποιότης, δὲν διέφερον οὐσιωδῶς τῶν διὰ τοῦ κατα- κλυσμοῦ καταστραφέντων, ὡς δῆλον ἐκ τῆς μετὰ τὴν θυσίαν τοῦ Νῶε περιτιθεμένης ἐν τῇ ἀγ. Γραφῇ κρίσεως τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ ἀνθρώπου καθόλου «ὅτι ἐγκείται ἡ διάνοια τοῦ ἀν-θρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ ποιηρά», ἰποφασίζοντας κατ' ἀκο- λουθίαν ἐμῆκεῖ πατάξει πᾶσαν σάρκα ζῶσαν, καθὼς ἐποίη- σεν», ἀλλ' ὅπως διατηρήσῃ τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώ- πους, ὡς καὶ νῦν οὗτος παρίσταται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν. «Πίστας τὰς ἡμέρας τῆς γῆς σπέρμι καὶ θερισμοί, ψῦχος καὶ καύμα, θέρος καὶ ἔαρ, ἡμέραν καὶ νύκτα οὐ καταπαύ- σουσι» (Γεν. ΣΤ' 4.). Ἡ κιβωτὸς τοῦ Νῶε κατὰ ταῦτα ἔσωσε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς ὑλικῆς πανωλεθρίας, διετήρησε τὸν μίτον τῆς γενεαλογίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ συνετέλεσεν οὕτω εἰς τὴν βαθυαίαν αὐθις αὐξησιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμόν αὐτῶν. Ἡ ἀληθὴς κιβωτός, ἡ οὐ μόνον τὸ σῶμα, ὡς ὁ λόγος δείξει, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν σφύζουσα, ἡ κιβωτὸς ἐν ᾗ καὶ ἀφ' ἧς καταυγάζεται ὁ νοῦς διὰ τοῦ φωτὸς τῆς θείας ἀλη-θείας, καὶ ἡμεροῦνται καὶ ἀγιάζεται ἡ καρδιά διὰ τῶν σω-τηριωδῶν ναμάτων τῆς Χριστιανικῆς πίστεως εἶνε ἡ Ἐκκλη-σία, ἡ Ἐκκλησία, εἰς ἣν εἰσερχόμεθα διὰ τοῦ θείου βα-πτίσματος καὶ τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως ἡμῶν εἰς τὴν τριαδικότητα τοῦ Ἐνὸς ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἡ Ἐκκλησία, ἐν ᾗ καὶ ἀφ' ἧς τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὰ διδάγματα τοῦ Χριστοῦ τὰ σωτηριώδη μυστήρια, τὸ μυστήριον τῆς ἀγίας κοινωνίας, δι' οὗ ἐνούμεθα μετὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, τοῦ Χρίσματος, δι' οὗ μεταλαμβάνομεν τῶν δωρεῶν τοῦ ἀγ. Πνεύματος, τῆς μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως, δι' ἧς συγχωρούμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὰ πολλὰ καὶ πολλαπλὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν, καὶ ἀποκαθιστάμεθα εἰς πλησιεστέραν σχέσιν καὶ κοινωνίαν σήμεριον ταύτην διηγήσιν τῆς Π. Διαθήκης, ἀποδοχόμενι κατακλυ- σμόν (ἢ κατακλυσμούς) γενικώτερον ἢ μερικώτερον.

πρὸς Αὐτόν, τὸ τοῦ γάμου, ἀναπαριστῶντος κατὰ τὸν Ἀπόστολον (Ἐφ. Ε' 32) τὴν μυστικὴν κοινωνίαν τοῦ Χριστοῦ νυμφίου μετὰ τῆς ἀσπίλου νύμφης, τῆς Ἐκκλησίας, συνάπτουτος εἰς ἓνα ἀρρηκτον δεσμὸν τὰ ἑτερόφυλα πρὸς διατήρησιν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ τελείωσιν αὐτῶν, τὸ τῆς Ἱερουσύνης, τοῦ διαρκοῦς τούτου συνεκτικοῦ συνδέσμου πρὸς τὸν ἀρχηγὸν καὶ θεμελιωτὴν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, τὸν ἐπαγγειλάμενον τοῖς Ἀποστόλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς καὶ διαδόχοις αὐτῶν τὴν χάριν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν, τὴν διὰ τῶν μυστηρίων καθόλου καὶ τοῦ ἁγίου λόγου Αὐτοῦ ἀγιάζουσαν τοῦ Πνεύματος χάριν καὶ δύναμιν, τὸ μυστήριον τοῦ ἱ. Εὐχελαίου, τοῦ οὐχ ἅπαξ παρὰ τοῖς εἰλικρινῶς μετανοοῦσι σφύζοντος ψυχὴν ἅμα καὶ σῶμα.

Τοιοῦτοι καὶ τοσοῦτοι, οἱ ἀληθῶς ἀνεκτίμητοι θησαυροί, οἱ ἐν τῇ θείᾳ κιβωτῇ τῆς Ἐκκλησίας φυλαττόμενοι, οἱ εἰς τὴν διάθεσιν παντὸς πιστοῦ ἑτοιμοί. Ἀλλὰ καὶ πόσοι καὶ ὅποιοι ἄλλοι! Ἀπ' αὐτῆς ὡς ἀπὸ πολυχεύμονος ζωηρῦτου πηγῆς, προχέονται οἱ κρουνοὶ τῶν θείων ναμάτων, τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ἀπὸ θεοπνεύστων ἀνδρῶν ἀποθησαυρισθέντων. Αὕτη εἶνε ὁ ἀσφαλῆς θησαυροφύλαξ τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ, τῶν ἀπ' αἰῶνος πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως ἀποκαλυφθέντων τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ὁ πιστὸς καὶ ἀσφαλῆς ἐρμηνευτὴς καὶ μεταλαμπαδευτὴς αὐτῶν, προσαρμολομένων δι' αὐτῆς, διὰ τῶν κατάλληλων ὀργάνων αὐτῆς, τῶν ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ ἐξαιρετικῶς ἐλλαμπομένων, πρὸς τὴν ἐκάστοτε διανοητικὴν κατάστασιν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸν τρόπον καθόλου τοῦ νοεῖν καὶ σκέπτεσθαι τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου. Ὅπόσον θαυμαστή, ὅπόσον ἀπαράμιλλος εἶνε ἡ μακραίων, ἡ πολύμοχθος αὕτη, ἐργασία τῆς Ἐκκλησίας, παλαιούσης ἐκάστοτε πρὸς τὰς ἀτελείας καὶ ἀδυναμίας τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, πρὸς τὴν ἀκουσίαν ἢ καὶ ἐκουσίαν πλάνην, πρὸς τὴν ἀκουσίαν ἢ καὶ

σκοπίμον καὶ μεμελετημένην διαστροφήν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ γράμματος τῶν θείων Γραφῶν, τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων τοῦ Χριστοῦ, τῶν Ἀποστόλων! Ἠλίκοις καὶ ὀπίσοις σκοπέλους εἶδει νὰ διαπλεύσῃ, νὰ ἀντιπαρέλθῃ, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ὅπως ἀναχθῆ εἰς τὸν ἀσφαλῆ καὶ εὐδίων λιμένα τῶν δογματικῶν καὶ ἄλλων ἀποφάνσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τῶν ὑγιῶν καὶ ἀσφαλῶν πατερικῶν διασαφήσεων! Οὐδενὸς ἀληθῶς ἐφείσθησαν κόπου οἱ ὄντως θεοφόροι καὶ ἐμπνευσμένοι ἡγέται τῆς σωτηριώδους τῆς Ἐκκλησίας ὁλκάδος, ὅπως περισώσωσιν αὐτήν, ὅπως περισώσωσι τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγ. Ἀποστόλων ἀπὸ τοῦ κλύδωνος καὶ τῆς περιφορᾶς τῶν ἀνεμολίων διδιγμάτων τῶν «ἐν τῇ κυβίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδίαν τῆς πλάνης» κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον (Ἐφ. Δ' 14)! Καὶ τοῦ ὑψηλοῦ, τοῦ μεγάλου, τοῦ θεσπεσίου στόχου αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀστοχήσωσιν οὗτοι, ἅτε κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον «ἀληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ», καὶ χειραγωγούμενοι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ Χριστοῦ, ἐπαγγειλαμένου, τὴν διαρκῆ Αὐτοῦ παρουσίαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Αὐτοῦ («καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος». Ματθ. ΚΗ' 20), ἐπαγγειλαμένου τὸν Παράκλητον, «τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας» (Ἰωάν. 15' 13), διακατέχοντες ἀφ' ἑτέρου ὅ,τι εἰς λόγον ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ σοφίας, καὶ γλωσσικῆς δεινότητος καὶ τελειότητος, παρήγαγεν ἡ προνομιοῦχος διάνοια τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Καταλληλότερον ὄργανον, πρὸς ἐμβάθυνσιν, διασάφησιν καὶ διατύπωσιν τῶν θείων ἀληθειῶν ἦτο ὁμολογουμένως δυσχερὲς λίαν ἢ καὶ ἀδύνατον νὰ ἐξευρεθῆ, καὶ δύναται ἄρα ἀνευ ὑπερβολῆς καὶ περισσῆς καυχήσεως νὰ λεχθῆ, ὅτι ἂν ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, τῶν πιστῶν ὀπαδῶν τοῦ Μονογενοῦς Αὐτοῦ Υἱοῦ, ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ.

τὸ ὄντως δαιμόνιον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πνεῦμα, ὑπῆρξεν ὁ διαρκῆς ἀγαθὸς ἄγγελος, ὁ ἀσφαλῆς ποδηγέτης καὶ παραστάτης, ὁ φαεσφόρος ἥλιος, ὁ διὰ τῶν φωτεινῶν αὐτοῦ ἀκτίων σελαγίζων καὶ ἀποκαλύπτων καὶ τὰς μᾶλλον ἀφανεῖς πτυχὰς τοῦ θεοῦ μυστηρίου.

Ἄλλὰ τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας δὲν περιωρίσθη καὶ δὲν περιορίζεται ἐν τούτῳ. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶνε μόνον ὁ θησαυρὸς καὶ ὁ θεματοφύλαξ τῆς πολλαπλῶς μυστηριώδους χάριτος, τῆς ἀναγεννώσης, τῆς καθαιρούσης, τῆς ἀνακαινίζουσας, τῆς εἰς ἄνδρα τέλειον τοῦ Χριστοῦ ἀναδεικνυούσης, οὐδ' ἡ ἀσφαλῆς μόνον πυξίς καὶ ὁ φάρος, ὁ ποδηγετῶν ἐν τῇ ἐμβαθύνσει καὶ διασαφήσει τῶν ὑπερφύων τῆς θείας Ἀποκαλύψεως ἀληθειῶν, τῶν εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν εἰς τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους σωτηριώδη Αὐτοῦ ἐνέργειαν ἀναφερομένων. Ἡ Ἐκκλησία δὲν καθορίζει μόνον τὸ οὕτω λεγόμενον δόγμα. Ἡ Ἐκκλησία ἦτο καὶ εἶνε καὶ ἐξόχως φιλόστοργος τροφός, ἡ πρὸς τῷ γάλακτι τῆς εὐσεβείας, τῆς εἰς Θεόν, τὸν Τίδον Αὐτοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον πίστεως, διαρκῶς ἐκθρέψασα καὶ τρέφουσα τοὺς τροφίμους αὐτῆς, τοὺς εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς πεπιστευμένους, καὶ διὰ τῆς ἐξ ἴσου ὑγιούς καὶ σωτηριώδους τροφῆς τῆς κατὰ Χριστὸν ἠθικῆς, τῆς ἐναρέτου ζωῆς, τοῦ ἀπαραιτήτου τούτου στοιχείου τῶν ἀληθῶν, τῶν γνησίων ὀπαδῶν τοῦ Ἐσταυρωμένου. Ὅτι εἰς λόγον ἐναρμονίσεως τοῦ πλανωμένου καὶ ἀσταθοῦς ἀνθρωπίνου θελήματος πρὸς τὸν ἀσφαλῆ καὶ σωτηριώδη γνώμονα τῆς ἀνθρωπίνης πολιτείας, τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀπέρρευσε ἀπὸ τοῦ θείου στόματος τοῦ Χριστοῦ, ὃ,τι ἀναφορικὸν ἐδίδαξαν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι, οἱ θεόπνευστοι τῆς Π. Δ. ἄνδρες, τοῦτο ἐν εἰρμῷ καὶ ἀκολουθίᾳ, σαφῶς καὶ συστηματικῶς, παραστατουμένον αὐθις ὑπὸ τοῦ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ σφαίρᾳ ὑπερόχου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἐδίδαξαν καὶ διετύπωσαν οἱ πρόβουλοι τῆς

Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἦταν τοῦτο, χρυσοῦς μίτος ἐν τῇ πολυδαίδαλῳ κοινωνικῇ καὶ ἀτομικῇ ζωῇ, πρόκειται ἔτοιμον πρὸς χρῆσιν καὶ ἐφαρμογὴν παντός, ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ ζῇ κατὰ τὸν ἀληθῆ ἀνθρώπον, νὰ ζῇ κατὰ Θεόν, νὰ ζῇ κατὰ τρόπον ἱκανοποιούντα τὰς εὐγενεστέρας καὶ ὑψηλοτέρας ροπὰς τῆς ἀνθρωπίνης σονειδήσεως, τοῦ ἐγὼ τοῦ ἀνθρωπίνου, οὐχὶ δὲ κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς κτηνώδους καὶ βορβορώδους ὕλης, τῆς τὰ πάντα φθειρούσης καὶ διαστρεβλούσης ἱκανοποιήσεως τῶν σιενῶς ἐγωϊστικῶν, τῶν ταπεινῶν καὶ παχυλῶν ὀρμῶν τοῦ σώματος, τῆς σαρκός, ἡ ὅποια κατὰ τὸν Ἀπόστολον διαρκῶς ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος καὶ ἀντίκειται καὶ πολεμεῖ αὐτῷ. Ἄν τὰ ἐν τοῖς κόλποις τῆς Ἐκκλησίας φυλαττόμενα καὶ ὑπ' αὐτῆς ἐκάστοτε διατυπούμενα καὶ διασαφηνιζόμενα ἠθικὰ διδάγματα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Προφητῶν καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἀπετέλουν τὴν διαρκῆ, τὴν παραμόνιμον ἠθικὴν τροφήν τῶν λεγομένων ἡμῶν ὀπαδῶν τοῦ Χριστοῦ, ἂν καὶ ἐπὶ μικρὸν ἀνεπλήρουν καὶ ἀντικαθίστων τὰ λόγῳ καὶ ἔργῳ, τὰ προτροπῇ καὶ παραδείγματι, πάντοθεν προχεόμενα καὶ εἰσηγούμενα ἀνήθικα διδάγματα, τὰ διδάγματα τοῦ στενοῦ ἐγωϊσμοῦ, τῆς φιλαυτίας, τῆς ιδιοτελείας, τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν παχυλῶν ὀρμῶν, ἐπὶ καθαιρέσει καὶ ἀνατροπῇ τῶν στοιχειωδεστάτων ἀρχῶν τοῦ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ, τοῦ σεβασμοῦ τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας τοῦ πλησίον, τῶν ἀρχῶν τῆς στοιχειώδους ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης, ἂν λέγω ταῦτα συνέβαινον, ἂν τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ καταλαμπύρναν τὴν ἠθικὴν Αὐτοῦ πολιτείαν, καὶ περιόπτους ἀναδείξαν τοὺς γνησίους ὀπαδοὺς Αὐτοῦ ἐδέσποζέ πως, οὐδαμῶς οὐδέποτε θὰ παριστάμεθα μάρτυρες τῶν αἱματηρῶν καὶ ὀδυνηρῶν σκηνῶν, τῶν καταρρυπανασῶν τὴν πεπολιτισμένην ἀνθρωπότητα, τῶν ἐκάστοτε ἐπαναλαμβανομένων καὶ ὀσημέραι πυκνοτέρων καθισταμένων γενικωτέρων ἢ μερικωτέρων σκηνῶν παντοίας ἠθικῆς ἀσχημίας, προκαλούσης τὸ ἐρύθυμα παρὰ τοῖς περισώζουσι τὴν

ἠθικὴν συνείδησιν, διαφθειρούσης καὶ διαλυούσης ὅτι σεμνόν, ὅτι χρηστόν, ὅτι εὐπρεπές καὶ τίμιον. Ἄλλ' εἶνε καιρός, εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε, νὰ ἀνασκαλευθῆ ὁ μονοῦ νεκρὸς οὗτος καὶ ἀνερέργητος κείμενος θησαυρὸς τῆς Ἐκκλησίας. Εἶνε καιρὸς οἱ φρουροὶ καὶ θεματοφύλακες αὐτοῦ νὰ ἀνοίξωσι πλατείας τὰς πύλας αὐτοῦ, νὰ διαπετάσωσι τὰς θυρίδας, ὅπως ἀποβλέψῃ πᾶς τις εἰς αὐτόν, ὅπως θαυμάσῃ τὸ κάλλος, ὅπως ἀναπαραβάλλῃ αὐτὸν πρὸς τὰς ἀσχημίας καὶ τὸ εἰδεχθὲς τῶν διδαγμάτων τῆς παχυλῆς καὶ ὕλιστικῆς ζωῆς, τῆς ματαιόφρονος καὶ κενοδόξου, τῆς πεζῆς, τῆς ἄνευ ἰδανικῶν καὶ πτήσεων ζωῆς, τῆς ζωῆς, ἣτις ἀποβλέπει εἰς μόνον ὅτι ἐξωτερικῶς λάμπει, χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ἐσωτερικὴν σαπρίαν, τῆς ζωῆς, τῆς ἀπερροφημένης ὑπὸ τῆς ιδέας τοῦ πλουτισμοῦ, τοῦ καθ' ἡμέραν κέρδους, καὶ τῶν κενῶν καὶ ματαίων ἀπολαύσεων καὶ ἐπιδείξεων. Εἶνε καιρὸς, ὅπως εἴπερ ποτε καὶ ἄλλοτε οἱ κήρυκες τοῦ θεοῦ λόγου λαλήσωσιν, εὐκαίρως ἀκαίρως κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἀποκαλύψωσι πρὸ τῶν ὀμμάτων πάντων σαφῶς, καὶ σοφῶς εἰ δυνατόν, τὸ ἀνυπέμβλητον ἠθικὸν ὕψος, τὴν λαμπρότητα καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο τὴν παντοειδῆ ὠφελιμότητα τῆς Εὐαγγελικῆς ἠθικῆς διδασκαλίας, ὅπως ἀντιτάξωσιν αὐτὴν εἰς τὰ θνησιγενῆ καὶ θανατηφόρα διδάγματα τῆς ἄνευ Θεοῦ, ἄνευ τῶν προαιωνίων ἠθικῶν ἀρχῶν πρακτικῆς λεγομένης φιλοσοφίας, τῆς ἀπειλούσης νὰ μεταβάλλῃ τὸ λογικὸν τοῦ Θεοῦ πλάσμα, τὸν καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ ἄνθρωπον, τὸ διὰ τοσοῦτον πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν προσόντων πεπροικισμένον τοῦτο ὄν, νὰ μεταβάλλῃ αὐτὸ εἰς ἀρπακτικὸν ὄρνεον, εἰς σαρκοβόρον θηρίον τοῦ βουνοῦ, ζητοῦν πανταχοῦ σάρκας καὶ αἷμα πρὸς κορεσμόν τῆς ἰδίας ἐγωϊστικῆς βουλιμίας καὶ τῶν ἰδίων κτηνωδῶν ἐνστίκτων. Πόσα δεινὰ δὲν θὰ ἀπετρέπαντο, ἂν ἀντὶ πάντων, καὶ τῶν φιλανθρωποτέρων ἔτι καὶ φιλοδικαιοτέρων ἀνθρωπίνων κοινωνικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν, πολλῶ δὲ μᾶλλον ἀντὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἀθέου καὶ ἀνηθικοῦ κοινωνισμοῦ καὶ τῆς

ἐλευθεροφροσύνης, ἂν ἀντ' αὐτῶν ἐτίθεντο εἰς ἐνέργειαν καὶ εἰς ἐφαρμογὴν αἱ ἀπλαῖ καὶ ἀπέριττοι ἠθικαὶ καὶ κοινωνικαὶ ἀρχαὶ αἱ κατ' ἀρχὴν καὶ θεμελιωδῶς διαγραφεῖσαι ταῖς ὁπαδοῖς Αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ Λυτρωτοῦ ἡμῶν, τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν θείων Ἀποστόλων Αὐτοῦ! Πόσαι πληγαί, πόσαι μαστίγες, μαστίζουσαι τὴν οἰκογένειαν, τὰ ἄτομα καθ' ἓν, τὴν κοινωνίαν ὅλην, τὴν πολιτείαν, δὲν θὰ ἤρουντο ἐκ μέσου καὶ ἐξηφανίζοντο, ἂν τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ πνεῦμα τῆς εὐκρινούς καὶ ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης, τῆς ἀνοχῆς, τῆς συγγνώμης καὶ συγκαταβάσεως, τοῦ ἀμυβαιοῦ σεβασμοῦ, τῆς ἀλληλεγγύης, τῆς φιλαληθείας, καὶ τῶν ἄλλων ἠθικῶν ἀρετῶν καὶ ἰδιοτήτων, ἂν τὸ πνεῦμα τοῦτο ὅπως δὴ ποτε ἐξηπλοῦτο καὶ ἐδέσποζε μεταξὺ τῶν λεγομένων ὁπαδῶν Αὐτοῦ! Ὁπόσης πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ὠφελείας πρόξενον δὲν θὰ καθίστατο τοῦτο, ὁπόσης προόδου, ἀληθῶς τοιαύτης, ὁπόσης ἀνακουφίσεως εἰς τὰ ἀναπόφευκτα φυσικὰ κακά, ὁπόσης πραγματικῆς εὐτυχίας καὶ εὐημερίας ἐν τῷ κοινῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ! Δὲν θὰ ἀνατείλῃ ἀραγέ ποτε ἡ τρισόλβιος καὶ πανευτυχῆς αὕτη ἡμέρα, καθ' ἣν αἱ ὑπὸ τινῶν μονοῦ ἀνεφάρμοστοι καὶ οὐτοπικαὶ θερούμεναι καὶ χαρακτηριζόμεναι Εὐαγγελικαὶ ἀρχαὶ θὰ τεθῶσιν εἰς πλήρη ἐνέργειαν; Δὲν θὰ διανοιγῶσιν ποτε αἱ καρδίαι καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἀποβλέψωσι πρὸς αὐτάς, καὶ ἀντὶ νὰ θαμβῶνται ὑπ' αὐτῶν καὶ ν' ἀποτρέπωσι τὰς ὄψεις, προσοικειωθῶσιν αὐτάς ὡς ἀληθῶς ψυχοσωτηρίους, ὡς ἀναποκρινόμενας θεμελιωδῶς οὐ μόνον εἰς τὰς ὑψηλοτέρας καὶ εὐγενεστέρας ὁρμὰς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν καθαρῶς πρακτικὸν βίον, ὅστις οὐδαμῶς οὐδέ ποτε δύναται νὰ στηριχθῆ ἀσφλῶς ἐπὶ τῆς βίας καὶ τῆς ἰδιοτελείας, ἐπὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῆς καταχρήσεως, ἐπὶ τοῦ ψεύδους, ἐπὶ τῆς ἀπάτης καὶ τῶν ὁμοίων, ἀλλὰ χρήζει σταθερῶν ἠθικῶν ἀρχῶν, ἀναλλοιώτων ἠθικῶν νόμων,

αναλόγων πρὸς τοὺς σταθεροὺς καὶ ἀκινήτους φυσικοὺς νόμους, τοὺς διέποντας τὸ σύμπαν, τοὺς κανονίζοντας τὴν κίνησιν τῶν οὐρανίων σωμάτων, τοὺς παράγοντας τὸ φῶς ἐκ τοῦ σκότους, τοὺς γεννῶντας τὴν κίνησιν καὶ τὴν ζωὴν ἀπὸ τῆς ἀδρανείας καὶ τοῦ θανάτου; Καὶ τοὺς τηλικαύτης σημασίας καὶ σπουδαιότητος ἠθικοὺς νόμους, τοὺς νόμους, ἀφ' ὧν ἐξαρτᾶται οὐ μόνου ἡ σωτηρία τῆς αἰωνοβίου ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ σώματος αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον φθείρει καὶ ὑπονομεύει πᾶσα ἄλλη ἀρχή, τοὺς νόμους, ἐφ' ὧν ἀσφαλῶς καὶ ἀπαρεγκλίτως δύναται νὰ ἐδραιωθῇ ἡ εὐτυχία καὶ ἡ πρόοδος τῶν ἀνθρώπων καθόλου, διακατέχει ἡ Ἐκκλησία, ἡ κατὰ τὰ ρηθέντα φρουρός, θεματοφύλαξ καὶ ἐρμηνεύτρια τῆς Εὐαγγελικῆς ἠθικῆς, τῶν ἠθικῶν παραγγελμάτων καὶ διδαγμάτων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων.

Εὐδηλος ἡ σημασία καὶ σπουδαιότης, εὐδηλος ἡ ὑπερκόσμιος αἴγλη ἡ ἀφανῶς καὶ ἀδιοράτως καταγλαΐζουσα καὶ λαμπρύνουσα αὐτήν, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ παρ' ἡμῶν ἀμέτρου σεβασμοῦ καὶ τῆς ἀπεριορίστου συμπαθείας καὶ σταθερᾶς καὶ ἀκλονήτου προσκολλησέως ἡμῶν πρὸς αὐτήν! Ἄλλ' εὐδηλος ἅμα καὶ ὁ χαρακτήρ καὶ ὁ τρόπος τῆς τοιαύτης συμπαθείας καὶ ἀφοσιώσεως ἡμῶν, ὁ τρόπος, καθ' ὃν τὰ αἰσθήματα ταῦτα, ὡς καὶ ἡ ἐν γένει σχέσηις ἡμῶν πρὸς τὸ περίβλεπτον καὶ σεμνὸν τοῦτο ἴδρυμα καὶ σύστημα, τὸ καλούμενον Ἐκκλησία, δεόν νὰ κανονίζηται. Φανερόν, ὅτι συμφώνως πρὸς τὴν θεμελιώδη φύσιν καὶ τὸ χαρακτήρα τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὃν αὕτη κατὰ τὴν προσφυστάτην εἰκόνα τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἐθνῶν ἀποτελεῖ σῶμα, ἐνιαῖον ὄργανισμὸν, οὗ κεφαλὴ καὶ κέντρον ὁ Χριστὸς (Α' Κορ. ΙΒ' κ.λ.π.), μέλη δὲ ἀπαξάπαντες οἱ εἰς Αὐτὸν πιστεύοντες καὶ ἐν ὁμαλῇ καὶ κανονικῇ πρὸς αὐτὸν σχέσει διατελοῦντες, ἡ στάσις καὶ ἡ σχέσις ἐκάστου ἡμῶν, οἵανδήποτε κἂν ἐπέχη οὗτος θέσιν ἐν τῇ ἐν λόγῳ ὁλομε-

λεία, τῇ Ἐκκλησίᾳ, δὲν δύναται, οὐδὲ ὀφείλει νὰ εἶνε παθητικὴ τις, καὶ δὴ μῖνον τοιαύτη, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὸ χάρισμα, ὃ ἕκαστος ἔχει, καὶ ἐνεργὸς ἅμα, οὕτως ὥστε ἐκτὸς τῶν διαδοχικῶν δικαιώματι πεπιστευμένων τὴν λόγῳ καὶ ἔργῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστοῦ καθοδηγίαν καὶ ἐποικοδόμησιν τῶν ὁμολογητῶν τοῦ ὀνόματος Αὐτοῦ, καὶ πᾶς ἄλλος ὡς μέλος τοῦ ὅλου νὰ συμβάλλῃ εἰς τὸ κοινὸν τοῦ ὅλου σώματος ἔργον, εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδικωμένου σκοποῦ, ὅστις εἶνε ἡ κατὰ Χριστὸν μὀρφωσις, μέχρις οὗ κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἀποστόλου «καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μῆτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφ. Δ' 13). Ἀξιοσημείωτον δέ, ὅτι καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία εἶνε ἀξιοζήλος καὶ ἐπαινετὴ, ὅτι πάλαι τε καὶ νῦν τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς ἀλληλεγγύης πάντων τῶν μελῶν αὐτῆς κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἐξεδηλοῦτο ζωηρόν, πολλαχῶς συντελοῦν εἰς στήριξιν καὶ πρόοδον τοῦ ὅλου Ἐκκλησιαστικοῦ ὄργανισμοῦ. Ὅπως πεισθῇ τις περὶ τοῦ πράγματος δὲν ἔχει ἢ νὰ στρέψῃ μικρὸν τὴν προσοχὴν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διάταξιν τῶν καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησιαστικῶν καθόλου, εἰς ἃ οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐνεργὸν συμμετοχὴν ἀνέκαθεν εἶχον καὶ ἔχουσι καὶ οἱ μὴ εἰς τὸν κλῆρον ἀνήκοντες, οἱ δυνάμενοι καὶ θέλοντες, ὅπως συντελέσωσιν εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιδικωμένον εὐρὺ ἔργον τῆς καλλιέργειας ἀρχῶν καὶ συστημάτων, προαγόντων τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν τῶν ἀνθρώπων καθόλου ζωὴν. Ἄλλὰ συμφώνως πρὸς τὸ ἐξόχως σοβαρὸν καὶ ὑψηλὸν τοῦτο ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, οἵκαθεν φανερόν, ὅτι ἡ ῥηθεῖσα συμμετοχὴ δὲν ὀφείλει νὰ περιορίζεται εἰς μικρὸν σχετικῶς ἀριθμὸν προσώπων, ἀλλὰ κατὰ τὴν κοινὴν ὑποχρέωσιν πάντων, ὅπως μὴ μόνον δέχωνται, ἀλλὰ καὶ παρέχωσιν εἰς τὸ σῶμα, εἰς ὃ ἀνήκουσι, δεόν νὰ ἐπεκταθῇ, δεόν, ὅπως ἕκαστος οὕτως ἢ ἄλλως αἰσθάνηται ἑαυτὸν ζῶν μέλος τοῦ περι οὗ ὁ λόγος σώματος καὶ ὡς τοι-

οὗτος νὰ πολιτεύηται προσέχων οὐ μόνον ἑαυτῷ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις, οἷον οἰκονομῶν καὶ ἐπέχων οὗτοι θέσιν, καὶ πεποιθῶς, ὅτι ἡ ὑγεία τοῦ ὄλου ἀντανακλᾷ καὶ ἐπὶ τῶν μελῶν, ὡς ἀφ' ἐτέρου κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἀποστόλου «εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη». Ὡς τὸ μέλος πάσης οἰκογενείας, κοινωνίας, πολιτείας, ἔχει ὠρισμένα δικαιώματα καὶ καθήκοντα πρὸς τὴν ὀλομέλειαν, εἰς ἣν ἀνήκει οὕτω καὶ κατὰ μείζονα λόγον ὁ φύσει ὡς εἰπεῖν καὶ θέσει, ὁ ἀπὸ καταγωγῆς δηλ. καὶ οἰκειοθελῶς ἀνήκων καὶ καταριθμούμενος τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔχει πρὸς αὐτὴν ἀπαράγραπτα δικαιώματα καὶ καθήκοντα ἢ παραμέλησις τῶν ὁποίων καθιστᾷ αὐτὸν ὑπόλογον καὶ ὑπεύθυνον οὐ μόνον πρὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἰδίας συνειδήσεως, καὶ δὴ πρὸ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ. Καὶ τὰ μὲν καθήκοντα εἶνε γνωστὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εἰς τοὺς πλείστους ἐξ ἡμῶν, ὅτι δηλ. ὀφείλομεν νὰ ἐχώμεθα ἀπρὶξ τῆς πατροπαραδότου πίστεως, ὅτι ὀφείλομεν νὰ δεικνύωμεν τὴν πίστιν ἡμῶν ταύτην καὶ δι' ἔργων, ἔργων εὐσεβείας, φιλανθρωπίας, ἐλεημοσύνης, ὅτι ὀφείλομεν σεβασμὸν καὶ ὑπακοὴν εἰς τὰς νομίμους καὶ κανονικὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀρχάς, ὅτι ὀφείλομεν νὰ δεικνύωμεν εἰλικρινὲς καὶ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον δι' ὅτι ἀφορᾷ καθόλου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν πράγματα, πάντα ταῦτα δὲν ἀγνοοῦμεν συνήθως οἱ πολλοὶ ἐξ ἡμῶν. Ὀλιγώτερον γνωστὰ φαίνονται τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν δικαιώματα ἐκάστου ἡμῶν, ἅτινα δὲ εἶνε ἐξ ἴσου σπουδαία καὶ ἐπιβλητικά. Τὰ δικαιώματα ταῦτα ἀφορῶσιν εἰς τὴν ὑποχρεωτικὴν ἐκ μέρους ἐκάστου ἡμῶν παρακολούθησιν τῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀφορώντων, εἴτε γενικωτέρων, εἴτε μερικωτέρων, καὶ τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν εἰς τὴν ἄρσιν μὲν τῶν κακῶς ἐχόντων, εἰς τὴν βελτίωσιν δὲ καὶ προαγωγὴν τῶν ὀπωσδήποτε καλῶς κειμένων. Ὁ Ἀπ. Παῦλος δι' ἀσεβῆ καὶ ἐγκληματικὴν πράξιν, (αἰμομιξίαν) λαβοῦσαν χώραν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἐν τοῖς

κόλποις τῆς χριστιανικῆς κοινότητος τῆς μέγα τότε ἀκμαζούσης πόλεως Κορίνθου, θεωρεῖ ὑπευθύνους πάντας τοὺς χριστιανούς τῆς ἐν λόγῳ κοινότητος ἰδίως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἀνοχῆς καὶ ἀδιαφορίας, ἣν οὗτοι ἐπέδειξαν, καὶ ἀπαιτεῖ τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν πάντων αὐτῶν εἰς τὴν τιμωρίαν τοῦ ἐνόχου, καὶ τὸν τοιοῦτον τρόπον ἐξαγνισμὸν τῆς κοινότητος καὶ τὴν μετάνοιαν καὶ βελτίωσιν τοῦ κυρίως ὑπευθύνου (Α' Κορ. Ε'). Ἡμεῖς συνήθως, ὅσάκις τὰ Ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν λόγῳ προσώπων ἢ πραγμάτων δὲν ἔχουσι καλῶς, ὅσάκις οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὸν προορισμὸν αὐτῶν, παραμελοῦσι τὰ καθήκοντα αὐτῶν, ὀδηγοῦσι τὴν ὁλκάδα τοῦ Χριστοῦ κατὰ πετρῶν, ἢ ὅσάκις οἱ λόγοι καὶ πολιτεία τῶν ὁμοπίστων καὶ ὁμοδόξων ἡμῶν οὐ μόνον δὲν συμβιβάζονται, ἀλλ' ἀντικρὺς ἀντίκεινται καὶ ἀντιστρατεύονται πρὸς τὸν χαρακτήρα καὶ τὸν προορισμὸν αὐτῶν, ἐπιδεικνύομεν συνήθως ἐνοχὸν ἀμέλειαν καὶ ἀδιαφορίαν, ἢ περιοριζόμεθα εἰς μορφὰς καὶ ἐπικρίσεις, οὐδὲν πρακτικὸν ἀποτέλεσμα δυναμένας νὰ ἔχωσιν. Θ' ἀντιπροβάλλη τις, ὅτι τοιαύτη ἐνεργὸς συμμετοχὴ τῶν ἐπὶ μέρους χριστιανῶν πρὸς ἄρσιν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ κακοῦ, ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἀταξίας, πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὴν χριστιανικὴν εὐθειαν τῶν ἀποκλινόντων ἀπ' αὐτῆς κληρικῶν ἢ λαϊκῶν, δύναται νὰ προκαλῆ ἐκάστοτε σύγχυσιν καὶ ταραχὴν, μείζονα ζημίαν ἢ ὠφέλειαν. Νομίζομεν, ὅτι ἡ ἀποψις αὕτη δι' οἰονδήποτε σύστημα, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ τὸ Ἐκκλησιαστικόν, δὲν εἶνε ὀρθὴ καὶ ἀσφαλῆς· ἀρκεῖ ἡ ζωηρὰ καὶ ἐνεργὸς συμμετοχὴ τῶν χριστιανῶν πρὸς ἄρσιν τῶν χριστιανικῶς καὶ Ἐκκλησιαστικῶς κακῶς κειμένων καὶ πρὸς βελτίωσιν τῶν χρηζόντων βελτιώσεως ἢ ἀπορρῆ ἀπὸ ἀγαθοῦ τοῦ συνειδότος, ἀπὸ ἀληθῶς χριστιανικῶν ἀφορμῶν καὶ πεποιθήσεων, καὶ νὰ διεξάγῃται ἐν γνησίῳ χριστιανικῷ πνεύματι διὰ τῶν μέσων τῶν ὑπαγορευμένων ὑπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ διὰ τοῦτο

χαλαρῶς καὶ ἀσθενῶς, ἀλλὰ μετὰ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ θάρρους, τὸ ὁποῖον ἐμβάλλει ἡ πεποιθήσις ἐπὶ τὴν κατίσχυσιν τῆς ἀληθείας καὶ μετὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὁ ὁποῖος διέκρινε καὶ διακρίνει τοὺς εὐγενεῖς προμάχους τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας πάσης ἐποχῆς. Εἰρήνης καὶ ἡσυχίας νοσηρᾶς, μαρασμῶδους, ἀναιμικῆς, προαγγέλου τοῦ θανάτου, τῆς τελείας διαλύσεως καὶ καταστροφῆς, προκριτότερος πολλῶ ὁ ἀγὼν, ὁ ἀγὼν μετὰ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας. Καὶ ὁ κανὼν οὗτος ἰσχύει ἐν πάσῃ σφαίρᾳ, ὅπου οὕτως ἢ ἄλλως ὑπάρχει ζωὴ, καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἄρα, ἐν ᾗ ἡ ζωὴ τῶν συναποτελούντων αὐτὴν εἶνε πολλαπλῆ τις καὶ καταστοχάζεται τῶν ὑψίστων. Εἰς οὐδένα τῶν μετεχόντων τῆς ζωῆς αὐτῆς ταύτης, εἰς οὐδένα τῶν συναποτελούντων αὐτὴν, ἐπιτρέπεται νὰ ἀδιαφορῇ διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς κοινῆς ταύτης ζωῆς, νὰ μὴ πράττῃ εἰλικρινῶς μετὰ ζήλου ἀπαθῶς καὶ ἀμερολήπτως ὅτι δύναται καὶ ὀφείλει διὰ τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας καλόν.

II. ΚΟΜΝΗΝΟΣ

ΣΤΑΔΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΕΝ Τῇ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Συζητῶν ὁ «Χρόνος» τῶν Παρισίων τὸν καταρτισμὸν καὶ τὸ στάδιον τῆς δράσεως τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἔθηκε ὡς θεμέλιον τὴν γετικὴν ἀρχὴν ὅτι ἡ Κοινωνία αὕτη δύναται νὰ καταρτισθῇ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῶν φιλελευθέρων καὶ δημοκρατικῶν Κρατῶν, τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον ἐν τῷ ὁμίλῳ τῆς Συνεννοήσεως, νὰ ἀποβλέπῃ δ' εἰς τοὺς αὐτοὺς σκοπούς, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἠγωνίσθη ἡ Συνεννόησις.

Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τῆς Κοινωνίας

τῶν Ἐκκλησιῶν. Δύνανται αἱ Ἐκκλησίαι, αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν, νὰ ἀρχίσωσι τὴν ἐν τῇ Κοινωνίᾳ ταύτῃ ἐπιβαλλομένην συνεργασίαν ἐκείθεν, ὅπου ἤδη, ὀφθόμεναι ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων καὶ φρονημάτων, συνειργάσθησαν.

Συνεργασία εἰς τὴν φιλανθρωπίαν. Διότι οὐ μόνον ἰδιῶται, ἀνήκοντες εἰς διαφόρους χριστιανικὰς Ἐκκλησίας, συνειργάσθησαν εἰς τὰ ἔργα τῆς φιλανθρωπίας, ἀλλὰ καὶ ἐπίσημοι ἐκκλησιαστικαὶ ἀρχαὶ προσεκλήθησαν ὑπὸ ἑτεροδόξων καὶ συνειργάσθησαν μετ' αὐτῶν εἰς τὰ τοιαῦτα ἔργα. Τὸ πρῶτον, ἡ συνεργασία ἰδιωτῶν εἰς τὰ τοιαῦτα ἔργα, δὲν εἶνε καινοφανές· διότι καὶ πρὸ τοῦ πολέμου συνέβαινε, εὐλόγως· διότι ἡ πρὸς τοὺς πάσχοντας εὐσπλαγχνία δὲν γνωρίζει διακρίσεις δογμάτων καὶ εἶναι ἱκανὴ νὰ κινήσῃ ἑτεροδόξους χριστιανούς εἰς συνεργασίαν ὑπὲρ αὐτῶν. Ἄλλ' ὁ παγκόσμιος πόλεμος οὐ μόνον κατέστησε συχνότεραν καὶ ἐντονωτέραν τὴν μεταξὺ ἰδιωτῶν χριστιανῶν σύμπραξιν ὑπὲρ τῶν δυστυχῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μεταξὺ τῶν ἐπισήμων Ἀρχῶν τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν φραγμούς κατέρριψε. Τοῦτο δὲ συνέβη φυσικώτατα, διότι αἱ ἐκ πολέμου προκύψασαι ἐν τοῖς διαφόροις χώραις συμφοραὶ ἦσαν τόσον μεγάλα καὶ ἡ πρὸς τοὺς παθόντας εὐσπλαγχνία τόσον ἰσχυρά, ὥστε οἱ φιλάνθρωποι οὐδὲν ἄλλο ἔβλεπον ἢ ἀνθρώπους πάσχοντας καὶ ἔχοντας ἀνάγκην ἀμέσου καὶ ἀνεπιφυλάκτου βοηθείας. Διεκρίθησαν δὲ εἰς τὴν φιλάνθρωπον ὁρμὴν καὶ τῆς ὑπὲρ τῶν δυστυχησάντων βοηθείας οἱ Ἀμερικανοί, οὐ μόνον ἀφθονὰ χρήματα συνεισφέροντες, ἀλλὰ καὶ εἰς προσωπικὰς θυσίας χρόνου, ἐργασίας καὶ ἀνέσεως ὑποβάλλοντες ἑαυτούς, ἵνα κομίσωσι βοήθειαν εἰς τοὺς ποικιλοτρόπως παθόντας, καὶ τῆς υγείας καὶ ζωῆς ἀφειδοῦντες.

Τοὺς εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν ἐλθόντας καὶ κομίσαν-

τας εἰς τοὺς ἐν ποικίλαις καὶ ἀπεριγράπτοις συμφοραῖς διατελοῦντας ὁμογενεῖς ὑπεδέχθη ἢ τε Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἐν γένει Ἔθνος ὡς σωτήρας καὶ ἀδελφοὺς, καὶ ἐξετίμησε καὶ τὴν παρεχομένην βοήθειαν καὶ τὴν φιλάνθρωπον διάθεσιν, ἐξ ἧς ἡ βοήθεια ἐπήγαγε. Καὶ προσῆλθον οἱ ἡμέτεροι, μάλιστα δ' αἱ ἡμέτεροι, πρόθυμοι καὶ ἀκαταπόνητοι συνεργοὶ τῶν ξένων φιλάνθρωπων καὶ ἐβοήθησαν χήρας καὶ ὄρφανὰ, νοσοῦντας καὶ πεινῶντας, ἀστέγους καὶ γυμνοὺς. Καὶ πολλάκις δὲν ἐσυλλογίζοντο οἱ συνεργαζόμενοι τὰς μεταξὺ τῶν δογματικὰς καὶ ἐν γένει ἐκκλησιαστικὰς διαφορὰς· διότι καὶ καιρὸν πρὸς τοῦτο δὲν εἶχον ὡς ἐκ τοῦ ἐπείγοντος τῆς εἰς τοὺς δυστυχοῦντας ἐπικουρίας, καὶ ἡ συνείδησις τῆς ὑπερόχου ἀξίας τῆς συντελουμένης φιλάνθρωπου ἐργασίας ἐπεσκότιζε τὰς ἐν συγκρίσει πρὸς αὐτὴν δευτερευούσας διαφορὰς. Καὶ ἡ διάθεσις αὕτη τῶν ἐν τῇ Ἀνωτάτῃ Διοικήσει τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ἐκτίμησις τῆς ἀξίας τῆς προσενεχθείσης βοήθειας καὶ τοῦ ἐλατηρίου αὐτῆς, ἐκίνησε, νομίζω, τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰς ἀπόφασιν προτάσεως πρὸς ἴδρυσιν Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν.

Καὶ δὲν ὑπέβαλε μὲν ἀκόμη τὴν ἐκθεσὶν τῆς ἢ ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐκλεγείσα ἰδιαιτέρα Ἐπιτροπὴ· ἀλλ' ἐξ ὧν ἐξωδίκως ἐλέγχθησαν δύναται τις νὰ συμπεράνη, ὅτι ἐν ἐκ τῶν πρώτων σημείων τῆς συνεργασίας τῶν Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν Κοινωνίαν, θὰ εἶναι τὸ στάδιον τῆς φιλανθρωπίας, ἡ ὁποία εὐτυχῶς καὶ φυσικὰ δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸν κτῆμα καὶ προνόμιον μιᾶς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ κοινὸν κόσμημα ὄλων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ κοινὸν ἠθικὸν κεφάλαιον.

Καὶ ἐνταῦθα ἄς μοι ἐπιτραπῆ νὰ ὁμιλήσω ἐκτενέστερον περὶ τῶν κοινῶν ἀγαθῶν, τοῦ κοινῆς κεφαλαίου, τοῦ κοινῆς θησαυροῦ, ὁ ὁποῖος ἀνήκει εἰς ὅλας τὰς Χριστιανικὰς Ἐκκλησίας. Διὸ ἡ βεβαίωσις τῆς ἀξίσεως τῶν τοιούτων κεφαλαίων ἐν ἐκάστη χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ πρέπει νὰ προξενῆ χαρὰν οὐ μόνον εἰς τὴν καθ' ἑκάστη Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἄλλας. Ὑπάρχουσι δὲ πλὴν τῶν κοινῶν τούτων ἠθικῶν κεφαλαίων καὶ ἄλλα κοινὰ ἀγαθὰ, ἡ ἠθικὴ εὐεξία, ἡ πρόοδος τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος, τῆς ὑγείας, τῆς ἀσφαλείας, τῆς ἀλληλεγγύης, ἡ καλὴ διαρρύθμισις τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καὶ ἡ φύσις τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, ἡ εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις κατίσχυσις τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ καὶ τῆς ἀλληλοβοηθείας.

Διὸ πᾶσα προσπάθεια, γενομένη ἐν μιᾷ Ἐκκλησίᾳ πρὸς ταύτην τὴν κατεύθυνσιν, πρέπει νὰ προξενῆ χαρὰν καὶ ἐκτίμησιν ἐν ταῖς ἄλλαις καὶ εὐγενῆ ἀμύλλαν νὰ μὴ φανῆ κατωτέρα ἢ μία τῶν ἄλλων εἰς τὰ τοιαῦτα, εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τῶν μεγάλων τῆς ἀνθρωπότητος ἀγαθῶν.

Καὶ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία χαίρει βλέπουσα ἄνδρας ἀνήκοντας εἰς χριστιανικὰς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς προΐσταμένους τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκείνων ὁρμῶντας εἰς βοήθειαν τοῦ πλησίον ἀνευ διακρίσεως φυλῆς καὶ δόγματος καὶ θρησκείας. Δὲν θέλει νὰ οἰκειοποιηθῆ μέρος τῆς εἰς τὴν ἀγνὴν φιλανθρωπίαν ἀνηκούσης τιμῆς, διότι ἡ φιλανθρωπία αὕτη ἠσκήθη ὑπ' ἄλλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν μὲ ἀφθονώτερα μέσα καὶ μὲ προσωπικὴν ἐθελουσίαν πολλάκις. Δὲν διστάζει νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἐν τούτῳ σημερινῇ ὑπεροχὴν τῶν μακρόθεν εἰς ἀσκήσιν τῆς φιλανθρωπίας προσδραμόντων, καὶ ἐκφράζει τὴν χαρὰν τῆς διὰ τὸ φαινό-

μενον τούτο, τὸ ὁποῖον ἐπιφαίνεται ἀγλαὸν ἐν τῷ ὀρῶντι τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Ἔχει δὲ καὶ τὸ ἡμέτερον Ἔθνος τὴν εὐχαρίστησιν, ὅτι ἡ φιλανθρωπία του πόσον ἐξετιμήθη, ὥστε πρὸ τινων ἐτῶν φίλος τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης Ἀμερικανὸς ὠμολόγει, ὅτι ἡ φιλανθρωπία τῶν Ἑλλήνων, ἀναλόγως πρὸς τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν καὶ τὰς οικονομικὰς δυνάμεις, ὑπερέβαινε τῶν Ἀμερικανῶν. Ἄν δὲ τώρα οἱ ἀμερικανοὶ ὑπερέβησαν ἡμᾶς, χαίρομεν καὶ προτείνομεν νὰ τεθῆ ἡ εἰς φιλανθρωπίαν συνεργασία ὁ πρῶτος θεμέλιος τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν.

ΛΟΥΙΖΟΣ ΗΛΙΟΥ, καθηγητῆς

Η ΠΡΟ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ

ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΙΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ

Πηγαι: Κριτοβούλου, Ἱστορία, ἔκδ. C. Müller (ἐν Fragm. hist. graec. V. 1), Φραντζῆ, Χρονικόν, ἔκδ. Βόννης, Θεοδοσίου Ζυγομαλά, Πολιτικὴ Ἱστορία καὶ Μαλαξοῦ, Πατριαρχικὴ Ἱστορία ἔκδ. Βόννης, Ψευδοδωροθέου, Χρονικόν, ἔκδ. 1814, Μελετίου, Ἐκκλ. Ἱστορία, τόμ. Γ' ἔκδ. 1784, Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἔκδ. 1870, Κυρίλλου Λαυριώτου, Πατριαρχ. Χρονικόν ἔκδ. Μ. Γεδεῶν (ἀνατύπ. σ' τόμου «Ἀθηναίου» 1877).—

Περὶ τοῦ τρόπου τῆς διεξαγωγῆς τῆς πρώτης πρὸ τοῦ σουλτάνου παρουσιάσεως τοῦ οἰκουμ. Πατριάρχου, ὡς καὶ περὶ τῆς μετὰ ταῦτα ἐξακολουθήσεως αὐτῆς, ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς χρονογράφοις πολλὰ διαφορὰ καὶ ἀντιφάσεις, αἵτινες ἐπαναλαμβάνονται καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις ἱστορικοῖς ἔργοις μέχρι τῆς σήμερον. Διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἦτο ἴσως ἀνάξιον τοῦ κόπου νὰ ἐξετάσῃ τις κριτικῶς αὐτὰς τὰς πηγὰς καὶ νὰ ζητήσῃ κατὰ τὸ δυνατόν νὰ προσεγγίσῃ πρὸς τὴν ἀέλπειν δυσθῆρατον ἀλήθειαν. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐπιχειροῦμεν ἐν τοῖς ἑξῆς.

Ἡ πρὸ τοῦ σουλτάνου πρώτη παρουσίασις οἰκουμ. πατριάρχου ἐπῆρξεν, ὡς γνωστόν, ἡ τοῦ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, παρουσιάσθέντος πρὸ Μεχμέτ τοῦ Β' τὸ ἔαρ τοῦ 1454. Ὁ Φραντζῆς (σελ. 306), ὁ Ζυγομαλάς (σελ. 27) καὶ ὁ Ὑψηλάντης (σελ. 4) ρητῶς λέγουσιν, ὅτι ὁ πατριάρχης προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, ἐνῶ οἱ λοιποὶ χρονογράφοι οὐδὲν τοιοῦτον ἀναφέρουσιν. Ὅτι τὰ κατὰ τὴν παρουσίαν ταύτην λαβόντι χώραν ἔχουσι μεγάλην ἀναλογίαν πρὸς τὰ ἐπὶ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος εἰς ὁμοίας περιστάσεις τελούμενα, εἶναι ἀναμφισβήτητον, μένει ὅμως τοῦλάχιστον ἀμφίβολος ἡ γνώμη τοῦ Φραντζῆ (αὐτ.) καὶ τοῦ Μαλαξοῦ (σελ. 81), ὅτινες παριστῶσι τὸν σουλτάνον, θέλοντα αὐτὸ τοῦτο ν' ἀπομιμηθῆ τοὺς βυζαντινοὺς αυτοκράτορας οἱ λοιποὶ χρονογράφοι οὐδεμίαν τοιαύτην νύξιν παρέχουσιν. Ἀφετέρου ὅμως ὁ Κριτόβουλος ὑπερβαίνει τὰ ἔσκαμμένα, παρουσιάζων τὰ ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τῷ πατριάρχῃ Γενναδίῳ ἐπιδαμψευθέντα ὡς ἀπόρροϊαν τῶν προτέρων οικείων σχέσεων τῶν δύο τούτων ἐξελόντων προσώπων, ὡς ἀπλήν συνέχαιαν τῶν πρότερον ἐπιδαμψευθειῶν αὐτῷ τιμῶν καὶ δωρεῶν. «Ἰδὼν δὲ τοῦτον ὁ βασιλεὺς καὶ παῖραν ὡς ἐν ὀλίγῳ λαβὼν τῆς σοφίας καὶ ξυνέσεως καὶ ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός... ἐθαύμασε τε τοῦτον διαφερόντως καὶ ἐν πολλῇ ἤγε θεράπειε τε καὶ τιμῇ, χώραν τε διδούς αὐτῷ τῆς εἰσόδου τῆς παρ' αὐτὸν καὶ ὀμιλίας ἀξίων ἐλευθέρως καὶ ἠδόμενος τοῖς τε λόγοις αὐτοῦ καὶ ἄλλαις ξυντυχίαις καὶ ἀποκρισεῖ· τιμὰ δὲ καὶ δώροισ αὐτόν, φιλοτίμοις τε καὶ ἐντίμοις καὶ τέλος πατριάρχην καθίστησι καὶ ἀρχιερεῖα χριστιανοῖς» (σελ. 106). Τὰ γεγονότα ἐκτίθενται ἐνταῦθα κατ' ἀξίουςαν πρόοδον καὶ ὄχι κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν, ἥτις εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀντίστροφος· πρῶτον ὁ Γεννάδιος ἐγένετο πατριάρχης, εἶτα ἐτιμήθη διὰ δώρων καὶ μετὰ ταῦτα, ὡς γνωστόν, ἦλθεν εἰς οἰκείας μετὰ τοῦ σουλτάνου σχέσεις καὶ θεολογικὰς συζητήσεις. Ἐνεκα τῆς ἀντιστροφῆς ταύτης ὁ Κριτόβουλος τὰ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ Γενναδίου, γενομένου ἤδη πατριάρχου, περιγράφει διὰ τῶν ἑξῆς ὀλίγων λέξεων: «πολλαῖς ἀξιώσεσι καὶ ἀνάγκαις χαρισάμενος αὐτῷ ἔδν πολλοῖς ἄλλοις καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας κράτος καὶ ἄλλην δύναμιν καὶ ἀρχήν, οὐδὲν ἦττον ἢς εἶχε κερύσθεν παρὰ τῶν βασιλείων» (σελ. 107). Περὶ ἀπονομῆς δώρων οὐδεμίαν ρητὴν μνησίαν ποιεῖται ἐνταῦθα, διότι ταῦτα ἐμνημονεύθησαν προηγουμένως, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ χαρακτηρίζει αὐτὰ ἀπλῶς ὡς δῶρα.

φελότερα και Ξντεμα, χωρίς να ονομάξη και ἀριθμῆ αὐτά. Τὴν ἑλληνικὴν ταύτην ἀναπληροῦσιν ἄλλοι χρονογράφοι· πλείονα πάντων ἀναφέρει ὁ Μαλαξὸς (σελ. 81), ὅστις ἀριθμῆ τέσσαρα τοιαῦτα: α') **καπάσιον ἐνδυμῖδον με τὸν καμουχάν**, τ. ἑ. **ὠμοφόριον**,¹⁾ β') **μανδῆ με τὰς ποταμούςς**, τ. ἑ. **μανδύαν**, γ') **δεκανέκι** καὶ δ') **ἔλογον ἄσπρον**. Τὰ δύο πρῶτα ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου χρονογράφου ἀναφέρονται, γνωρίζομεν, δὲ ὅτι οὐδ' ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ ἐδώρει τῷ πατριάρχῃ ὠμοφόριον καὶ μανδύαν (Φραντζῆ, σελ. 305, Κωδηνός, Migne 157, 116 κξ. Συμ. ὁ Θεσσαλ. Migne 155, 437 κξ.), εἶναι δὲ πλέον ἢ ἀμφίβολον, ὅτι ὁ σουλτάνος ἐδώρησε πλείονα ἢ ὁ βυζαντ. αὐτοκράτωρ καὶ δὴ ἰερὰ ἄμφια. Τὰ δύο πρῶτα λοιπὸν πρέπει νὰ διαγραφῶσιν. Ὁ Κούμας (Ἱστορ. τομ. 7ος σελ. 368) ἀναφέρει, ὅτι ὁ σουλτάνος περιέβαλε τὸν πατριάρχην **Ξντεμαν ἱπανωφόριον**, ὁ δὲ Μαθᾶς (Κατάλ. πατρ. σελ. 100 **ἐπίσημον ὑπενδύτην**, εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι ὁ πατριάρχης, τοῦλάχιστον εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους, ἐπιστρέφων ἐκ τῶν ἀνακτόρων ἔφερε τὸ βασιλικὸν ἐνδυμα **καθᾶδε ἢ χλαμύδα**²⁾ ὅπερ ἐνεδύετο ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Μ. Βεζύρου καὶ τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν εἰς τὰ πατριαρχεῖα ἀφίξιν τοῦ πατριάρχου περιελάμβανον οἱ συνοδεύοντες αὐτὸν ἀνακτορικοὶ θεράποντες καὶ ἐκόμιζον ὀπίσω, ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς τὴν νέαν πατριαρχικὴν ἀνάρρησιν. Τὸ καθᾶδε τοῦτο ἦτο πολυτελέστατον βραχὺ ἐνδυμα καὶ τοῦτο βεβαίως ἔχουσιν ὑπ' ὅψιν ἀνωτέρω ὁ Κούμας καὶ ὁ Μαθᾶς. Ὁ Ὑψηλάντης ἀναφέρει αὐτὸ πρῶτην φορὰν κατὰ τὴν ἀνάρρησιν Γρηγορίου τοῦ Δ' (1623), βεβαίως ὄχι ὡς τότε εἰσαχθεῖσαν, ἀλλ' ὡς ὑφισταμένην ἤδη συνήθειαν, ἀλλ' ὅτι αὐτὴ εἰσῆχθη εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀλώσεως, εἶναι πολὺ ἀμφίβολον· ἐν πάσῃ ὁμῶς περιπτώσει οὐδεμίαν ρητὴν περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν ἡμεῖς τοῦλάχιστον γνωρίζομεν, οἱ δὲ μεταγενέστεροι Κούμας καὶ Μαθᾶς περιέπεσαν πιθανῶς εἰς ἀναχρονισμόν.

Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν δύο πρώτων, τοῦ ὠμοφορίου καὶ τοῦ

1. Ὁρθότερον ἴσως νὰ ἐνοηθῆ ὡς πῖλος μετὰ πέπλου (ἴδε τὴν λατινικὴν μετάφρασιν τοῦ Μαλαξοῦ, πρὸς τούτοις Elssner, N. Besch. d. griech. Christen 1787 τόμ. II σελ. 99 κξ.), ἀλλ' ἀναμφίβολως τοιοῦτον πῖλον δὲν ἐδώρει ὁ σουλτάνος (Elssner, αὐτ. τόμ. I σελ. 57 σημ.).

2. Ὑψηλάντου, τὰ μ. τ. ἀλ. σελ. 135, 136, 159, 193, 241, 325, 336, 373, 326, 370, 376, 397, 540.

μανδύου, ὑπολαμβάνονται ὡς μόνον σουλτανικὰ δῶρα **ἔλογον ἄσπρον** καὶ **δεκανέκι**. Ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τῷ πατριάρχῃ δωρηθεὶς ἵππος ἦτο λευκός, ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου χρονογράφου ἀναφέρεται, οὔτε δὲ γνωρίζομεν, ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ βυζαντ. αὐτοκράτορος δωρούμενος ἔπρεπε κατὰ κανόνα νὰ ἔχη τὸ χρῶμα τοῦτο καὶ ὄχι ἕτερον. Ὁ Φραντζῆς περὶ αὐτοῦ ὁμιλῶν ἀναφέρει, ὅτι ὁ βυζαντ. αὐτοκράτωρ ἐδώρει ἵππον «μετὰ χρυσοῦ λευκοῦ καὶ χρυσοῦ σκεπόμενος» (σελ. 305). Ἐκ τῆς παρεξηγήσεως τῶν λέξεων ταύτων ἢ μᾶλλον τῆς συγκεχυμένης αὐτῶν ἀναμνήσεως καὶ ἐκ τῆς τάσεως τὰ ἐπὶ Μεχμέτ τοῦ Β' τελεσιέντα ν' ἀφομοιώσῃσι κατὰ πάντα πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν βυζαντ. αὐτοκρατόρων, προέκυψεν ἡ εἰδήσις, ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τῷ πατριάρχῃ δωρηθεὶς ἵππος ἦτο λευκός, ὄχι δὲ ὅτι ἡ ἱστορία εἶχεν ἐνδιαφέρον νὰ διατηρήσῃ τὸ πραγματικὸν χρῶμα τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου ἵππου. — Προκειμένου περὶ τοῦ **δεκανέκιου** (1), ὁ Φραντζῆς ὁμιλεῖ περὶ χρυσοῦ τοιοῦτου μετὰ λίθων πολυτέμων καὶ μαργάρων (σελ. 305, 306), ὁ Μαλαξὸς (ἐνθ. ἀν.) καὶ ὁ Ψευδοδωρθέος (σελ. 414) ἀπλῶς περὶ **δεκανέκιου**, ὁ Ζυγομαλᾶς περὶ **ὠραίας ράβδου ἀργυρᾶς περιεκεχρυσωμένης** (σελ. 27), ὁ Μελέμιος περὶ **ποιμαντορικῆς ράβδου ἀργυρᾶς καὶ τιμαλφθοῦς** (σελ. 4) καὶ τέλος Κύριλλος ὁ Λαυριώτης περὶ **ράβδου ἀργυρᾶς τιμαλφθοῦς ἡγουν μπαστουνίου ἀσημένιου με σιμάλταν** (σελ. 17). Οἱ χρονογράφοι διαφωνοῦσιν ὄχι μόνον περὶ τῆς ὕλης, ἐξ ἧς ἡ ράβδος ἦτο κτεσκευασμένη καὶ περὶ τῶν κοσμημάτων, ἀλλ' ἐφερῶν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τοῦ εἶδους αὐτῆς τῆς ράβδου. Ἦτο ἢ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συνήθως χρησιμοποιοῦμένη ποιμαντορικὴ ράβδος τῶν ἐπισκόπων (πρβλ. καὶ Φιλ. Κυπρίου, Κατάλ. Πατρ. ἐκδ. 1679 σελ. 11 «πατριαρχικὴν πατερίνζαν» ἢ ἕτερόν τι μπαστούνιον; 2). Ὁ Δωροστάμος ²⁾ μεταδίδει ἡμῖν τὴν πληροφορίαν, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τῷ πατριάρχῃ δωρουμένη ράβδος ἔφερεν ἄνω ἑλεφαντίνου κόμβον, ὁ δ' Elssner ἐπεξηγῶν ταῦτα παρατηρεῖ, ὅτι ἡ ράβδος αὕτη ἦτο κοσμικὴ, σύμβολον τῆς ἐξουσίας τοῦ πατριάρχου, ὃν τρόπον καὶ οἱ τοῦρκοι βαθμοῦχοι ἔφερον ράβδους, ὃν καὶ κατὰ τι

1. Ἡ λέξις **δεκανέκιον** ἀπαντᾷ καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως. Ἐκαστος ἀφικνῶν τῆς πολιτείας ἐκράτει δικανέκιον κεκοσμημένον ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τοῦ (Κωδηνός Migne 157, 93 κξ.).

2. Ἐπὶ τῶν διηγήσεων τοῦ κληρικοῦ τούτου στήριζεται κατὰ τὸ πλείστον τὸ ἔργον τοῦ Elssner,

διαφορετικῶς (N. Beschreibung d. griech. Chr. 1737 τόμ. I. σελ. 57). "Ὡστε τὸ εἶδος τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ράβδου εἶναι πασιφανές.

Ἐκ τῶν χρονογράφων μόνον ὁ Ζυγομαλάς, ὁ Μελέτιος, ὁ Ὑψηλάντης καὶ Κύριλλος ὁ Λαυριώτης ἀναφέρουσιν, ὅτι ἐκτὸς τοῦ **Θεοκωνίου** καὶ τοῦ ἔπιπυ, τῶ νέῳ πατριάρχῃ ἐδόθησαν καὶ χρήματα· καὶ ὁ μὲν πρῶτος λέγει **μέρους χρυσίνων**, ὁ δεύτερος **νομισματα ἰκανά**, ὁ τρίτος **νομισματα χρυσᾶ**, ὁ τέταρτος **πεντακίσια γρόσια** (=2500 φράγκα) καὶ μόνον ὁ Μαθᾶς (αὐτ. σελ. 100) ἀναβιβάζει αὐτὰ εἰς **χίλια χρυσᾶ φλωρία** (=12.500 φράγκα), προσθέτων μάλιστα τὴν φράσιν **εἰς ἐτήσιον Ὀσπάνην**, ἣτις, σημαίνει, ὅτι τὸ ποσὸν τοῦτο κατ' ἔτος θὰ παρεχωρεῖτο εἰς τὸν Πατριάρχῃν (ἴδ. αὐτ. σελ. 105, ἐτήσιον σιτηρέσιον). Τὸ ποσὸν τοῦτο ἀναμφιβόλως εἶναι ὑπερβολικόν, καὶ διὰ τοῦτο ὀρθότερον εἶναι τοῦ μεταγενεστέρου Μαθᾶ νὰ προτιμήσῃ τις τοὺς ἀρχαιοτέρους, οἵτινες καὶ ποσὸν τῶν δωρηθέντων χρημάτων ἀγνοοῦσι καὶ ὄχι ὡς ἐτήσιον ἐπιχορήγησιν αὐτὸ παριστῶσιν. 1)

Περὶ τοῦ τί ἀνηλλάγησαν μεταξὺ τοῦ σουλτάνου καὶ τοῦ πατριάρχου ὁ Μαλαξὸς καὶ ὁ Ψευδοδωρόθεος οὐδεμίαν εἶδησιν παρέχουσιν ἡμῖν. Ὁ Φραντζῆς λέγει· «πολλὰ ὁμιλήσαντες ἀναμεταξὺ καὶ ἐπαγγελίας ἀμετροῦτος ἐπηγγείλατο δοθῆναι τῷ πατριάρχῃ» (σελ. 306), ἀλλὰ περὶ τῶν ἀμετροῦτων τούτων ἐπαγγελιῶν οὐδὲν ἀναφέρει. Ὁ Κριτόβουλος, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, λέγει· «χαρισάμενος αὐτῷ ἦν πολλοῖς ἄλλοις καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας κράτος καὶ τὴν ἄλλην δύναμιν καὶ ἀρχήν, οὐδὲν ἦν τῆς εἶχε πρόσθεν παρὰ τῶν βασιλέων» (σελ. 106). Ἀνεγνώρισε δηλ. αὐτῷ τὴν ἀνωτάτην ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν ἄλλην ἐξουσίαν, ὄχι ἐλάσσονα ἐκείνης, ἣν ἐπὶ τῆς βυζαντ. ἐποχῆς ὁ πατριάρχης εἶχεν. Πῆτις δὲν λέγει, ὅτι ὁ σουλτάνος ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τοῦ ἐμνήσθη τοῦ ἐπὶ τῆς βυζαντ. ἐποχῆς καθεστῶτος καὶ δυνατόν νὰ εἶναι ἀπλῆ ἐκ τῶν πραγμάτων κρίσις τοῦ συγγραφέως. Ὁ Ζυγομαλάς (σελ. 28) καὶ ὁ Ὑψηλάντης (σελ. 4) παρουσιάζουσι τὸν σουλτάνον εἰπόντα τὰ γνωστὰ ἐκεῖνα «πατριάρχευε ἐπ' εὐτυχία (Ὑψηλ. ἐν εἰρήνῃ) καὶ ἔχει τὴν φιλίαν ἡμῶν, ἐν οἷς θέλεις (Ὑψηλ. ἐν οἷς ἂν χρῆζοις καὶ ἐθέλοις)», ἔχων πάντα τὰ σά. προνόμια, ὡς καὶ οἱ πρὸ

1. Ὁ Φραντζῆς κἀμει λόγον καὶ περὶ συμποσίου· «ἕνα συγκάθησιν μετ' αὐτοῦ τοῦ ἀριστήσαν καὶ ὁμιλήσαν» (σελ. 306).

σοῦ πατριάρχου εἶχον (Ὑψηλ. «ἔχων πάντα τὰ προνόμια τῶν πρὸ. κατοχῶν σου») ἔχε δὲ καὶ τὸν ναὸν τῶν ἁγ. ἀποστόλων εἰς κατοικίαν σὴν (ταῦτα λείπουσι παρ' Ὑψηλ.) 1). Ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι οὐδέτερος τῶν χρονογράφων τούτων ἀναφέρει τὴν προσφώνησιν ταύτην ὡς λεχθεῖσαν, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ σουλτάνος ἐνεχείριζε τῷ πατριάρχῃ τὴν ράβδον, ἀλλὰ παραθέτουσιν αὐτὴν μετὰ τὴν διαπίδησιν ὅλων τῶν δώρων, δὲν πιστεύω δὲ νὰ ὑπέσχη τις φρονῶν, ὅτι ἐν τῇ προσφώνησιν ταύτῃ ἔχομεν ἐν πρῶτοτύπῳ ἢ ἐν μεταφράσει αὐτὰς τὰς λέξεις τοῦ σουλτάνου· οἱ σύγχρονοι τῶν γεγονότων Κριτόβουλος καὶ Φραντζῆς ἀγνοοῦσιν αὐτάς. Ὅτι ὅμως ἐδόθησαν διαββαιώσεις ἀνοχῆς, φιλίας καὶ προστασίας, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀναμφισβήτητον. Τὸ σημεῖον, περὶ οὗ δύναται τις νὰ διατυπώσῃ ἀμφιβολίας, ὡς καὶ πράγματι διατυπώθησαν, εἶναι ἂν ὁ σουλτάνος ρητῶς ἐδήλωσεν, ὅτι ὁ Γεννάδιος καὶ οἱ διάδοχοί του θὰ φυλάξωσι τὰ προνόμια τῶν πρὸ τῆς ἀλώσεως πατριαρχῶν, ἂν δηλ. ρητῶς ἐμνήσθη τοῦ ἐπὶ τῆς βυζαντ. ἐποχῆς καθεστῶτος. Ὅτι τὸ σημεῖον τοῦτο ἀναφέρουσιν ὁ Ζυγομαλάς καὶ ὁ Ὑψηλάντης οὐδὲν σημαίνει. Ὡς αἱ τοῦ Κριτοβούλου παραθεθεῖσαι φράσεις δεικνύουσιν, οἱ ἡμέτεροι κυρίως ἀντελήφθησαν τὴν νέαν κατάστασιν ὡς συνέχειαν τῆς πρὸ τῆς ἀλώσεως, τὰς ἀτομικὰς δὲ αὐτῶν ἀντιλήψεις καὶ γνῶμας δυνατὸν νὰ ἔθεσαν εἰς τὸ στόμα τοῦ κατακτητοῦ. Ἐν τούτοις ἡ εἶδησις, ὅτι αὐτὸς ὁ σουλτάνος ἐν ταῖς πρὸς τὸν Γεννάδιον ὑποσχέσεσιν ἐμνήσθη τοῦ πρῶην καθεστῶτος, δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ δι' ἀνυπόπτου γνησιότητος ἐγγράφου τοῦ Μ. Βεζύρου Σινὰν πασᾶ, ὅστις τῷ 1430 ἐξ ὀνόματος τοῦ σουλτάνου Μουράτ μεταξὺ ἄλλων ἔγραψε πρὸς τοὺς Ἰωαννίτας «ὁ μητροπολίτης νὰ ἔχη τὴν κρίσιν τοῦ τῆν ρωμαϊκῆν καὶ ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα» (Νικηφ. Καλογερά, Μ. ὁ Εὐγ. καὶ Βησ. σελ. 86), ἐνθα ἡ φράσις τὴν κρίσιν τὴν ρωμαϊκῆν καὶ δὴ ἡ φράσις ὅλα τὰ ἐκκλ. δικαιώματα ἀναφέρεται εἰς τὰ δικαιώματα, ἅτινα ἐκέκτητο ἤδη ὁ μητροπολίτης. Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν λοιπὸν ταύτην τοῖς Τούρκοις δὲν ἦτο ξένη ἢ ἔννοια, ὅτι ἀφήνουσι τὸ καθεστῶς καὶ ἐπομένως πιθανῶς καὶ ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ ἐγένετο μνεῖα αὐτοῦ.

Καίτοι εἰς τὸ ζήτημα τῆς πρὸ σουλτάνου παρουσιάσεως τοῦ πατριάρχου ἐμμέσως μόνον ἀνήκει ἡ ἐπακολουθήσασα ἐκδοσις σχε-

1. Τὰ τοῦ Ζυγομαλά ἐπαναλαμβάνει ὁ Μελέτιος (σελ. 330).

τικοῦ ἐπισήμου ἔγγραφου, δὲν ἐθεωρήσαμεν ἐν τούτοις περιττὸν νὰ εἰπωμέν τινα περὶ αὐτοῦ, συλλέξαντες τὰς σχετικὰς μαρτυρίας τῶν χρονολογῶν, τὰς ἀφορώσας μόνον εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἔγγραφου τούτου, ὅχι ὅμως καὶ τὰς ἀφορώσας εἰς τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, διότι τὸ τελευταῖον τοῦτο πολὺ θ' ἀπεμάκρυνεν ἡμᾶς τοῦ κυρίου τῆς παρουσίας διατριβῆς σκοποῦ. Μόνος δ' Φραντζῆς καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἀναφέρουσιν, ὅτι ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐξεδόθη καὶ σχετικὸν ἐπίσημον ἔγγραφο, καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἀποκάλεῖ αὐτὸ ἔγγραφο *πρόσταγμα*.¹ εἶδωκε καὶ πρόσταγμα ἔγγραφως τῷ πατριάρχῃ μετ' ἐξουσίας βασιλικῆς ὑπογεγραμμένης κάτωθεν» (σελ. 308), ὁ δὲ δεῦτερος *βασιλικὸν πρόσταγμα*.² «πᾶσαι οὖν αἱ ἐκκλησίαι τῆς Κων/πόλεως καὶ τῶν ὑποκειμένων ἐπαρχιῶν υπειτάγησαν τῷ πατριάρχῃ διὰ τοῦ δοθέντος βασιλικοῦ προγράμματος» (σελ. 4).¹ Οὔτε διὰ τοῦ ἐνός, οὔτε διὰ τοῦ ἄλλου ὅρου δύναται τις ἀκριβῶς νὰ ἐννοήσῃ τι εἶδος ἔγγραφου ἦτο ἑκαῖνῳ. Ὁ κ. Ν. Ἐλευθεριάδης παρὰ τὰς ἀντιθέτους σπουδαίας ἐνστάσεις ἀποδέχεται, ὅτι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς οἱ πατριάρχαι ἐλάμβανον *βεράτια* (Ἄνατ. Μελέται τόμ. Α' σελ. 177 κξ.) καὶ τοιοῦτον ἔρα ἔγγραφο νὰ νοήσωμεν ἐπ' ἀμφοτέρους τοὺς ὅρους ἑκαῖνους. Ὅτι τοῦτο εἶναι δυνατόν, δεικνύει τὸ ἐξῆς παράδειγμα: ὅτε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1514 καὶ 1516 ἀπεβίωσαν ὁ πατριάρχης Παχόμιος, ὁ Ἰωαννῖνων Θεόκλητος προφθάσας εἰς Ἀδριανούπολιν ἔλαβε παρὰ τοῦ σουλτάνου Σελῆμ, κατὰ μὲν τὸν Ὑψηλάντην «πρόγραμμα: . . . ἐπὶ τῇ ἐγκρατῆς γενέσει τοῦ πατριαρχ. θρόνου» (σελ. 44 κξ.), κατὰ δὲ τὸν Μαλαξὸν *βεράτιον* (σελ. 141)². Ἀμφότερα λοιπὸν φαίνονται ταυτίσθημα, πλὴν ἐντεῦθεν δὲν ἔπεται, ὅτι ὁ ὅρος *(βασιλικὸν) πρόγραμμα* σημαίνει πάντοτε *βεράτιον*. Ὅτε ἡ τοῦ σουλτάνου Μεχμέτ τοῦ Β' μητροπὴ κατάρθωσε νὰ πείσῃ

1. Ὁ Μαλαξὸς ἀναφέρει τοιοῦτον ἔγγραφο κατὰ τὸ ἐπὶ Σουλεϊμάν (ὄρθον Σελῆμ) γνωστὸν. ἔπεισθὲν, ἀποκαλῶν αὐτὸ ἔγγραφο *ὄρθισμόν* (σελ. 67) ὁ Ὑψηλάντης ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ κάμει λόγον ἀπλῶς περὶ *σὺμφωνίας* (σελ. 51 κξ.).

2. Ὅστις ὅρος παρ' οὐτῷ ἐνταῦθα πρώτην φοράν. ἀπαντᾷ. Μετὰ ταῦτα καὶ περὶ Διονυσίου τοῦ Β' 1537 (σελ. 177), Ἰωσάφ τοῦ Β' 1555 (σελ. 179) καὶ Ἰερεμίου τοῦ Β' 1572 (σελ. 193). Παρ' Ὑψηλάντη ὁ ὅρος *βεράτιον* ἀπαντᾷ πρώτην φοράν μόλις περὶ Ἰερεμίου τοῦ Β' 1572 (σελ. 198).

αὐτόν, ὅπως τὸν πατριαρχ. θρόνον ἀνέλθῃ ὁ εὐνοούμενος αὐτῆς Διονύσιος ὁ Φιλιππουπόλιος (1467), ὁ σουλτάνος «πρόγραμμα δέδωκε γενέσθαι ἐν αὐτῆς ἐξουσίαν» (Ὑψηλ. σελ. 20). Ἐνταῦθα βεβαίως δὲν πρόκειται περὶ βερατίου, ἀλλὰ περὶ ἄλλου διατάγματος, καταπιβεζόντος τὸν πατριάρχην Συμεῶν καὶ διατάσσοντος τὴν ἐκλογὴν τοῦ Διονυσίου (ἴδε Μαλαξοῦ σελ. 107). Ὅστε οἱ ὅροι *ἔγγραφο πρόσταγμα* καὶ *(βασιλικὸν) πρόγραμμα* εἶναι γενικοί, σημαίνοντες οἰονδήποτε αὐτοκρ. διάταγμα, δυνάμενοι ἐπομένως νὰ σημαίνωσι καὶ *βεράτιον*.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἢ πρὸ τοῦ σουλτάνου Μεχμέτ τοῦ Β' παρουσίας τοῦ πατριάρχου Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου διεξήχθη περίπου ὡς ἐξῆς ὁ νεοεκλεγείς καὶ νεοχειροτονηθείς πατριάρχης κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προσκλήθεις ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, μετέβη μετὰ τινός ἀκολουθίας εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἐνθα μετὰ τῶν προσηκουσῶν τιμῶν ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ. Ὁ σουλτάνος μετ' αὐτοῦ συνομιλῶν εἶπε λόγους ἀνοχῆς, φιλίας καὶ προστάσιας, μνησθεὶς πιθανῶς τοῦ ἐπὶ τῆς βυζαντ. ἐποχῆς καθεστῶτος 1) Ἀποχωροθῆντος τοῦ πατριάρχου ἐδώρησεν αὐτῷ χρηματικὸν τιμὸν, πολυτελεῖ βακτηρίαν καὶ ἵππον, δι' οὗ ἐπέστρεψεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα μετὰ τῶν αὐτῶν τιμῶν 2). Ὁ Μαλαξὸς (σελ. 193 πρβλ. καὶ 116, 177, 179) λαχνοῖζεται, ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ κατακτητοῦ εἰσῆχθη ἡ *συνήθεια*, ὁ πατριάρχης νὰ φιλῇ τὴν χεῖρα τοῦ σουλτάνου, ὅπερ ἀποκαλεῖ *εὐεργεσίαν* ἐκ μέρους τοῦ σουλτάνου, ὁ δὲ Ὑψηλάντης ἐπαναλαμβάνων τὴν αὐτὴν εἶδησιν προσθέτει, ὅτι ὁ πατριάρχης ὑπεβάλλετο εἰς τοῦτο *κτιμῆς ἕνεκα καὶ ἀξίας, παραπλησίως τοῖς ἐν τέλει λοιποῖς*» (σελ. 108), τ. ἔ. κατ' ὁμοιότητα τῶν λοιπῶν ἀνωτέρων λειτουργῶν. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη

1. Ὅχι βεβαίως ὡς γενεσιουργοῦ λόγου τῶν καθέκαστα προνομίων, ἀφοῦ ἢ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας ἦτο ἀσυγκρίτως εὐρύτερα τῆς πρῖν, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς γεγονότος, ὅτι οὐδὲν τῶν προτέρων αὐτῶν δικαιωμάτων ἀποβάλλουσιν. Ἀλλὰ τὸ προνομιακὸν ζήτημα ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς παρουσίας διατριβῆς.

2. Ἐς τὰ συμπεράσματα ταῦτα θὰ φθάσῃ πᾶς, ὅστις ὡς βδοῖν θέσῃ τὸν Κων. διν. Φραντζῆν, Ζυγομαλῶν, Ὑψηλάντην. Τὰ συμπεράσματα θὰ εἶναι ὅπως ἄλλοι ἄν τις ἴδῃ βδοῖν θέσῃ Συμεῶν τὸν Θεσσαλονίκης, Μαλαξὸν, Δασίθεον τὸν Ἱερ. ολύμων καὶ Μελέτιον. Περὶ τῆς τελευταίας ταύτης ἀντιλήψεως θὰ γράψω ν. Θεοῦ θέλοντος, ἀλλαχοῦ.

ὑπὸ τῶν τούρκων ἀντίληψις τοῦ πατριαρχικοῦ ἀξιώματος εἶναι μεταγενεστέρα, ἐπὶ δὲ τῆς βυζαντ. ἐποχῆς δὲν ὑπῆρχεν ἡ συνήθεια, ὁ πατριάρχης νὰ φιλή τὴν χεῖρα τοῦ αυτοκράτορος. Δύναται τις ἐπομένως ν' ἀμφιφάλλῃ, ἂν ἤδη Γεννάδιος ὁ Σχολάριος ὑπεβλήθη εἰς τὸ χειροφίλημα.

Πάντα ταῦτα ἐπανελαμβάνοντο ἐπὶ τῶν μετὰ ταῦτα πατριαρχῶν. Κατὰ τὴν παρουσίαν τοῦ ἀμέσως ἐπομένου πατριάρχου Ἰσιδώρου, γνωρίζομεν, ὅτι ἐπανελήφθη ἡ δωρεὰ τοῦ χρηματικοῦ ποσοῦ. Κύριλλος ὁ Λαυριώτης, ὅστις ἀναφέρει ὅτι τῷ Γενναδίῳ ἐδόθησαν 500 γρόσια, ἐπαναλαμβάνει τὸ ποσὸν ταῦτο, προκειμένου καὶ περὶ τοῦ Ἰσιδώρου (σελ. 18). Περὶ Ἰππου οὐδὲν λέγει, ἐνῶ δὲ Μελέτιος ἀναφέρει, ὅτι ὁ Ἰσιδωρος «ἔλαβε τὰ συνήθη χαρίσματα» (σελ. 331, πρβλ. Ὑψηλ. σελ. 7). Ὁ Ὑψηλάντης καὶ περὶ τοῦ κατόπιν πατριάρχου Σωφρονίου λέγει: «λαβὼν παρὰ τοῦ σουλτάνου καὶ τὰ εἰς τόδε συνήθη τῶν δώρων» (σελ. 14). Ὁ Μαλαξὸς προχωρεῖ ἔτι περαιτέρω προκειμένου νὰ διηγηθῇ τὴν διὰ Συμεῶν τοῦ Τραπεζουντίου εἰσαγωγὴν τοῦ πεσκέσιου, παρατηρεῖ: «τοῦτοι οἱ ἀνωθεν τέσσαροι πατριάρχαι, ὁ Σχολάριος, ὁ Ἰσιδωρος, ὁ Ἰωάσαφ 1), καὶ ὁ Ξυλοκαράβης ἔγιναν χωρὶς νὰ δώσουν τοῦ σουλτάνου κανένα δῶρον· μόνον ἔγιναν, καθὼς καὶ εἰς τὸν καιρὸν τῆς βασιλείας τῶν ρωμαίων, ὅπου ἐχάριζεν ὁ βασιλεὺς τοῦ πατριάρχου χαρίσματα, καθὼς τὰ ἔγραψαμεν ἀνωθεν κατ' ὄνομα» (σελ. 102). Κατ' αὐτὸν λοιπὸν καὶ μέχρι Μάρκου τοῦ Ξυλοκαράβη (1466) ἐπανελήφθησαν πάντα τὰ ἐπὶ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου λαβόντα χώραν. Ἐπὶ τῶν μετὰ ταῦτα πατριαρχῶν οὐδεμίαν πλέον δίδει νύξιν, ὅτι ἐπανελήφθησαν ποτε τὰ δῶρα ἐκεῖνα· περιγράφων μάλιστα λεπτομερῶς τὰ τῆς ἐκλογῆς, τοῦ ἐνθρονισμοῦ καὶ τῆς πρὸ τοῦ σουλτάνου παρουσιάσεως τοῦ πατριάρχου Ἰερεμίου τοῦ Β' 1572 ἀναφέρει μόνον τὸ χειροφίλημα καὶ τὸ βεράτιον (σελ. 193). Ὁ Μελέτιος ὅμως ἐν τῇ Ἐκκλ. αὐτοῦ Ἱστορίᾳ προὑποθέτει ὅλα τὰ δῶρα, ἐπαναλαμβάνόμενα ὄχι μόνον μέχρι τοῦ 1669, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα (σ. 467), ὁ δὲ Δωροστάμος πληρο-

1. Ὁ Μαλαξὸς, ὡς γνωστόν, δὲν ἀναφέρει τὸν μετὰ τὸν Ἰσιδωρον πατριαρχεύσαντα Σωφρόνιον.

φορῆ ἡμᾶς, ὅτι ἀρχὰς ἀκόμη τοῦ 18ου αἰῶνος ὁ σουλτάνος!) ἢ ἀπουσιάζοντος αὐτοῦ ὁ Μ. Βεζύρης περιέβαλλε τὸν νέον πατριάρχην διὰ τοῦ καφτανίου καὶ ἐνεχείριζεν εἰς αὐτὸν τὴν ράβδον, προσφωνῶν διὰ τῶν ἐξῆς: «ὁ σουλτάνος ἐμπιστεύεται τῇ σῇ προνοίᾳ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, ὥστε πάντες εἶναι υπῆκοοί σου· ἔσο δ' ἀνώτατος αὐτῶν ἀρχῶν, ἔσο πιστὸς καὶ τήρει τὸν λαὸν πιστὸν ἀπέναντι τοῦ κυρίου σου». Ὁ πατριάρχης ἀνεχώρει ἐπιβαίνων τῷ Ἰππου, ὃν ὡς δῶρον ἐλάμβανεν (EISSING αυτ. I, σελ. 57). Τέλος ὁ Μαθᾶς θεωρεῖ τὰ τῷ Γενναδίῳ τῷ Σχολαρίῳ δωρηθέντα, ἐπαναλαμβάνόμενα καὶ ἐντὸς ἀκόμη τοῦ 19ου αἰῶνος (σελ. 100 καὶ διη. σημ. 207). Βεβαίως ὄχι τὸ χρηματικὸν ποσόν, καὶ ἄρα μόνον τὸ καφτάνι, τὴν ράβδον καὶ τὸν Ἰππον. Κατὰ πόσον ὁ τε Δωροστάμος καὶ ὁ Μαθᾶς ἔχουσι δίκαιον καὶ ἐπομένως πότε ἔπαυσαν αἱ δωρεαὶ αὗται, δὲν δυνατόν ἐστι πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἐξακριβώσωμεν. Ἀπὸ τοῦ 1467, ὡς ἀνωτέρω ὑπεδηλώθη, ὁ πατριάρχης ἐλάμβανε μὲθ' ἑαυτοῦ τὸ πεσκέσιον, ὅπερ παρέδιδεν εἰς τὸν τεφετριάρχη (Μαλαξοῦ, σελ. 111, 116, 177, 179, 193) 2).

Μέχρι Ἰερεμίου τοῦ Β' 1572 (Μαλαξοῦ, σελ. 193) καὶ ἀργότερον ἀκόμη γνωρίζομεν, ὅτι ὁ ἐνθρονισμὸς προηγίτο τῆς πρὸ τοῦ σουλτάνου παρουσιάσεως, ἤτοι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐγκαθίδρυσις προηγίτο τῆς πολιτικῆς, ὡς δὲ τὸ μετ' ὀλίγον παρατιθέμενον χωρὶον δεικνύει, εἶχον μάλιστα ὑπὸ τῶν ἡμετέρων προκληθῆ ἀυτοκρατορικὰ διατάγματα, ὁρίζοντα δι' ἐβνοήτους λόγους τὴν ἀλληλουχίαν ταύτην. Ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς, πάντως ὅμως ἐντὸς τοῦ 17ου αἰῶνος, ἀντιστράφησαν οἱ ὅροι· προηγίτο ἡ πολιτικὴ ἐγκαθίδρυσις καὶ ἠκολούθει ἡ ἐκκλησιαστικὴ. Πόθεν προέκυψεν ἡ ἀντιστροφή αὕτη; Ἐδύτυχῶς ἔχομεν νύξεις τινὰς περὶ τούτου. Ὅτε τῷ 1585 ὁ Θεσσαλονίκης Θεόκλητος διὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας κατώρθωσε νὰ γίνῃ πατριάρχης, ἐπιπλήτων αὐτὸν ὁ Μονεμβασίας Ἰερόθεος εἶπεν· «ἡμεῖς εἶχαμεν ὀρισμούς, ὅτι ὅταν ἀποθάνῃ ὁ πατριάρχης, νὰ συναθροίζωνται οἱ ἀρχιερεῖς διὰ νὰ κάμουν ψήφους καὶ νὰ χειροτονοῦν ἐκεῖνον,

1. Ὁ Δωροστάμος περιπίπτει εἰς ἀνακρίβειαν· κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ πατρ. δὲν παρουσιάζετο πρὸ τοῦ σουλτάνου, ἀλλὰ μόνον πρὸ τοῦ Μ. Βεζύρου.

2 Ἐν σελ. 116 λέγεται, ὅτι τὸ πεσκέσιον ἐδίδοτο εἰς τὴν Πόρταν, ἐν σελ. 177 καὶ 179 εἰς τὸ Διβάνιον καὶ ἐν σελ. 193 εἰς τὸν Χαζανὰν τοῦ βασιλέως.

ὅπου ἐκλέξουν, καὶ τότε νὰ φιλή τὸ χέρι τοῦ βασιλέως· καὶ τότε, πρῶτα φιλεῖς χέρι, ἔπειτα χειροτονεῖσαι; 1) τὸ αὐτὸ θέλει γένη καὶ ἀξίον εἰς ἑσένα» [Ψευδοδοροθέου σελ. 447]. Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου διδασκόμεθα, ὅτι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἀκρόμῃ ἐκείνης [1585] ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐγκαθίδρυσις προηγείτο τῆς πολιτικῆς, ὅτι ἑξαιρετικῶς μόνον συνέβαινε τὸ ἀντίστροφον, καὶ ὅπερ σπουδαιότερον, ὅτι τοῦτο συνέβαιναν, ὡσάκις ὁ πατριάρχης ἐπεβάλλετο ἀνωθεν. Αἱ συχναὶ ἄρα ἐπαναλήψεις τούτου προὐκάλεσαν, φαίνεται, τὴν μνημιονευθεῖσαν ἀντιστροφήν, καθ' ἣν ἡ πολιτικὴ ἐγκαθίδρυσις προήγγιθη τῆς ἐκκλησιαστικῆς, ἀντιστροφήν, διατηρηθεῖσαν μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν.

Τῷ 1657 ἐπῆλθε σπουδαία μεταβολή. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου οἱ πατριάρχαι ἀπόλεσαν, ὡς γνωστόν, τὸ δικαίωμα νὰ παρουσιάζωνται πρὸ τοῦ σουλτάνου, παρουσιαζόμενοι μόνον πρὸ τοῦ Μ. Βεζύρου. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ὄλης τότε καταστάσεως· εἶναι ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ἐπὶ Μεχμέτ τοῦ Δ' ὁ Μ. Βεζύρης Μεχμέτ Κιοπρουλίης ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς πολιτικὰς ραδιουργίας τοῦ σουλτανικοῦ χαρμελίου, εἰς τὰς συχνὰς στάσεις τῶν Γενιτσάρων καὶ διὰ πολιτικῶν κατορθωμάτων ἐπανέφερε τὴν ἀκμὴν τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Ἡ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Μ. Βεζύρου συγκέντρωσις τῆς ἐξουσίας, ἡ νέα αἴγλη, δι' ἣς περιεβλήθη ὁ θρόνος τῶν σουλτάνων, δὲν ἐπέτρεπον νὰ παρουσιάζηται πρὸ αὐτοῦ ὁ πατριάρχης τῶν χριστιανῶν, δὲν ἐβράδυνε δὲ πρὸς τοῦτο νὰ δοθῇ καὶ ἡ ἐπομένη ἀφορμή. Παρὰ τοῦ χάνου τῶν Τατάρων ἔτυχε ν' ἀποσταλῇ εἰς Καζακίαν πρεσβευτής, εὐρῶν ἐκεῖ παρὰ τῆ ἀβλῆ τοῦ Χατμάνου πρῶτην τινὰ μητροπολίτην Νικαίας. Ζητήματα ἐθιμοτυπίας παρόργισαν τὸν πρεσβευτήν, ὅστις ἐπιστρέψας, πλείστας ὕβας κατηγορίας ἐξέφανε κατὰ τοῦ τότε οἴκουμ. πατριάρχου Παρθενίου τοῦ Γ', οὗ ἀπεσταλμένον ἐξέλαβε τὸν μητροπολίτην ἐκεῖνον. Ὁ Χάνης τῶν Τατάρων ἐνόμισε φρόνιμον νὰ καταστήσῃ ταῦτα γνωστὰ εἰς τὸν Μ. Βεζύρην. Καίτοι δὲ αἱ κατηγορίαι ἀπεκαλύφθησαν ὡς συκοφανταίαι, οὐχ ἥτιον ἐστοίχισαν τὴν ζωὴν τοῦ πατριάρχου καὶ ἔθεσαν τέρμα εἰς τὴν πρὸ τοῦ σουλτάνου παρουσίαν τοῦ πατριάρχου ('Υψηλ. σελ. 158). Μόλις ἀπὸ τοῦ 1834 ἐπανελήφθη ἡ πρὸ τοῦ σουλτάνου παρουσίασις τοῦ πατριάρχου, πρῶτου τύχοντος

1. Δὲν πρόκειται περὶ χειροτονίας, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐκκλ. ἐνθρονισμοῦ. Ὁ Θεόκλητος ἦτο ἤδη μητροπολίτης Θεσσαλονίκης.

τῆς εὐνοίας ταύτης, κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, Κωνσταντίου τοῦ Β', τοῦ ἀπὸ τοῦ Τυρνόβου. Πόσῃ ἐντύπωσιν καὶ πόσῃ χαρᾷ προῦξένησε τοῦτο τοῖς ἡμετέροις, φαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ἐν τοῖς πατριαρχείοις συνετάχθη τότε πρακτικόν, δι' οὗ ἡ ἡμέρα ἐκείνη (20 Δεκ. τοῦ Ἁγ. Ἰγνατίου) ὠρίσθη νὰ ἐορτάζεται ἑξαιρετικῶς εἰς ἀνάμνησιν τοῦ αὐτοχόου γεγονότος [Ἐκκλ. Ἁλ. Β' σελ. 330] 1).

B. Κ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

Η ΕΝ ΤΑΙΣ ΗΝΩΜΕΝΑΙΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΙΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΙΑΝΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ

Ἡ Ἐπισκοπιανὴ Ἐκκλησία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, ἣτις ἀποτελεῖ κλάδον τῆς Ἀγγλικανικῆς, συνέλαβε τὸ σχέδιον τῆς συγκλήσεως Παγκριστιανικοῦ Συνεδρίου. Τὸ ζήτημα μελετᾷ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1910, ἔχουσα βάσιν εἰς τὰς σκέψεις αὐτὰς πλὴν ἄλλων καὶ τὰ πορίσματα τῆς ἀτομικῆς πείρας διαφόρων ἱεραποστολῶν. Σκοπὸς κύριος τοῦ Συνεδρίου τοῦτου εἶνε ἡ ἐνότης τῶν κεχωρισμένων ἀπ' ἀλλήλων Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, τὰς ὁποίας ἔσπευσεν ἐπισήμως νὰ προσκαλέσῃ δι' ἐπὶ τούτῳ ἀπεσταλμένων νὰ συμμετάσχωσι. Οἱ ἀπεσταλμένοι ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Π. Ἐπισκόπου Σικάγου κ. Ο. Anderson ἐπεσκέφθησαν πρώτην ἐξ ὄλων τὴν Ἐκκλησίαν Κ) Πόλεως καὶ ἐπισήμως ἐκάλεσαν νὰ συμμετάσχῃ τοῦ Συνεδρίου τῇ 10 Ἀπριλ. ε. ε. Εἶνε δὲ γνωστὴ ἡ δεξιῶσις, ἣτις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους.

1. Ὁ Ἀμασεῖας Ἀνθίμος Ἀλεξούδης τὴν ἐπαναλήψιν τῆς πρὸ τοῦ σουλτάνου παρουσίσεως θέτει παραδόξως τῷ 1845 ἐπὶ Μελετίου τοῦ Γ' (Ἐκκλ. Ἁλ. ΚΑ' σελ. 388).

Ἡ σπουδαιότης τοῦ ἔργου ἐν περιπτώσει ἐπιτυχίας εἶνε μεγίστη ἢ ἐνότῃ· ἢ ἡ ἔνωσις τῶν διίσταμένων Ἐκκλησιῶν θέλει συγκεντρώσει, ὡς ἐγράφομεν ἐν τῇ «Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ» τῆς 28 ὀκτ. 1918, τὰς δρώσας ἤδη κεχωρισμένως καὶ ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλας προσθέτομεν σήμερον, πνευματικάς, ἠθικάς καὶ ὑλικὰς δυνάμεις, καὶ εὐστοχώτερον θέλει διαθέσῃ καὶ κατεύθῃ αὐτάς, ὥστε νὰ πραγματοποιηθῇ εἰς εὐρυτάτην ἀκτίνα ὁ ὑποκείμενος εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου μέγας καὶ ὑψηλὸς σκοπός. Τόσον ἡ σοβαρότης τοῦ ἔργου ὅσον καὶ αἱ δυσχέρειαι τὰς ὁποίας ἀπὸ ἀπόψεως τῆς ἐπιτυχίας παρουσιάζει, δὲν διέφυγον τὴν προσοχὴν τῆς Ἐπισκοπικῆς Ἐκκλησίας. Ἀκριβῶς ἵνα προλειάνῃ καταλλήλως τὸ ἔδιφον ἀνέθηκεν εἰς ἐπὶ τούτῳ Ἐπιτροπὴν τὴν μελέτην γενικῶς τοῦ ζητήματος καὶ τὴν ὑποβολὴν σχετικῆς ἐκθέσεως, εἰς ἀρμόδια δὲ πρόσωπα ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς τὴν διαπραγμάτευσιν σχετιζομένων μετὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Συνεδρίου θεμάτων.

Ἀνταποκρινόμενοι εἰς ἐκφρασθεῖσαν ἐπιθυμίαν τοῦ Γραμματέως τῆς προπαρασκευαστικῆς τοῦ Συνεδρίου Ἐπιτροπῆς κ. Gardiner καὶ θέλοντες ὅπως καταστήσωμεν τοὺς ἀναγνώστας τοῦ «Νέου Ποιμένος» ἐνημέρους τοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι, αἰσθάνεσθαι καὶ ἐργάζεσθαι τῶν ἄλλων Χριστιανῶν, θέλομεν δημοσιεύῃ ἐκάστοτε ἐν μεταφράσει πᾶσαν σχετικὴν πρὸς τὸ Παγκοσμιοῦς Συνέδριον ἐργασίαν τῆς Ἐπισκοπικῆς Ἐκκλησίας. Ἀρχίζομεν δὲ ἀπὸ τῆς Ἐπίσημον ἐκθεσιν τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς.

ΑΡΘΡΟΠΑΡΤΗΣ

Α'.

ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΜΙΚΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΙΑΝΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΕΝ ΤΑΙΣ ΗΝΩΜΕΝΑΙΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΙΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Πᾶσι τοῖς ὁμολογοῦσι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν
ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα, χαίρειν.

Ἐν τῇ παρελθούσῃ γενεᾷ ἠῤῥῆσον ἡ πεποιθησις μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν, ὅτι ἡ διηρημένη πολητεία τοῦ Χριστιανισμοῦ, μετὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν ἀντιζηλίαν τῶν Χριστιανικῶν ὀργανώσεων καὶ διακοιῶν, εἶνε ἐναντία πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, Ὅστις προσηυχῆθη «ἵνα πάντες αὐτοῦ οἱ μαθηταὶ ἐν ὡσιν». Ὡς ἀποτέλεσμα τῆς πεποιθησεως ταύτης ἤρχισε νὰ γίνηται ἐνέργεια, τῆς ὁποίας ἡ φύσις θὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τῆς Ἐκθέσεως ταύτης, ὅπως πραγματοποιηθῇ μία ἀδελφικὴ Συνδιάσκεψις ἐπὶ ζητημάτων περὶ Πίστεως καὶ Τάξεως μεταξὺ «ἄλλων τῶν ἀνὰ τὸν κόσμον Χριστιανικῶν Κοινωνιῶν, αἱ ὁποῖαι ὁμολογοῦσι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα».

Σκοπὸν ἔχει ἡ Συνδιάσκεψις αὕτη νὰ διευκολύνῃ τὴν ἀμοιβαίαν συνεννόησιν δι' εὐκρινεοῦς ἀλλὰ μετ' ἀγάπης ἀντιπαραβολῆς θετικῶν δοξασιῶν ἐπὶ ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἀνάγκην ἐξετάσεως πρὸς προαγωγὴν τῆς ἐνότῃτος, ὑπὲρ ἧς ὁ Σωτὴρ προσηυχῆθη.

Δυνατὸν ν' ἀντιταχθῇ ὑπὸ τινων ὅτι θὰ ἦτο προδοσία κατὰ τῶν πεποιθησεῶν των τὸ νὰ μετὰσχῃ Συνεδρίου, τὸ ὁποῖον θὰ ἐφαίνετο ὅτι θέλει νὰ θέσῃ ὅσα αὐτοὶ θεωροῦσιν ὡς οὐσιώδη ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐπιπέδου μετὰ τὰ ἐπιδεκτικὰ συζητήσεως.

Ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπομνησθῇ ὅτι ὁ καθορισθεὶς σκοπὸς τοῦ Συνεδρίου τούτου ἀπαιτεῖ ὅπως ἕκαστος μέτοχος

διακηρύξῃ τὴν ἐν αὐτῷ πίστιν, χωρὶς νὰ κληθῇ νὰ τὴν ἐκθέσῃ διὰ τῆς ἀποδοχῆς ἀπηφάσεων ἢ ὀρισμῶν. Φρονοῦμεν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καλεῖ πάντας ἡμᾶς σήμερον ὅπως ἔργασθῶμεν διὰ τὸ ἱερὸν ζήτημα τῆς Χριστιανικῆς ἐνότητος, καὶ ὅτι, ἂν ἡμεῖς προσφύγωμεν εἰς θερμὴν προσευχὴν, αὐτὸ θέλει εὐλογίησῃ καὶ κατευθύνῃ τὰς προσπάθειάς μας. Ἡ σκέψις αὕτη ὀφείλει νὰ κυριαρχῇ καὶ ἐπιβλέπῃ ἔργον, ὅπερ, ὅπως ἐπιτύχῃ, ἀπαιτεῖ μίαν αὐταπάρνησιν εἰς πάντας τοὺς μετέχοντας, ἐγκατάλειψιν προκαταλήψεων, λήθην παρελθουσῶν ἐχθροτήτων, ἐπίπουνον ἐνέργειαν πρὸς συνεννόησιν καὶ ὑπεράνω ὄλων ἀγάπην ἀφθονον. Ταῦτα δύνανται νὰ ἐπιτευχθῶσι μόνον διὰ τῆς εἰλικρινοῦς ἐξαρτήσεως ἐκ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος τοῦ φωτισμοῦ, τῆς σοφίας καὶ ἀγάπης. Ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς ἐπομένως τῆς προτάσεως ταύτης εἶνε νὰ προτρέψωμεν θερμῶς ὄλους τοὺς Χριστιανοὺς ὅπως προσευχηθῶσιν ὑπὲρ ἐπιτυχίας τοῦ προτεινομένου ἐνταῦθα δυσχεροῦς ἔργου. Τολμῶμεν νὰ παρακαλέσωμεν ὅπως τοιαύτη δέησις γίνεται τοῦλάχιστον κατὰ τὴν πρώτην Κυριακὴν ἐκάστου μηνός. Αἱ ἀκόλουθοι προσευχαὶ ἔχουσιν ὑποβληθῆ εἰς τὴν Ἐπισκοπιανὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἑνωμ. Πολιτειῶν, ὡς κατάλληλοι διὰ τὸν προτιθέμενον σκοπὸν, καὶ ἐλπίζομεν ὅτι πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἐκ τῶν ἄλλων Κοινωνιῶν θὰ εὐχαριστηθῶσιν ἐκ τῆς χρήσεώς τιν.

ΠΡΟΣΕΥΧΑΙ

ΠΡΟΣ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΚΑΙ ΕΝΟΤΗΤΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

«Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ τοῖς Σοῖς Ἀποστόλοις εἰπὼν : «Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν» πάριδε τὰ ἀμαρτήματα ἡμῶν καὶ ἐπὶ τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας ἐπίβλεψον. Χάρισται αὐτῇ τὴν ἐνύρεστον τῷ Σῶ θελήματι εἰρήνην καὶ ἐνότητα, ὁ ζῶν καὶ βασιλεύων Θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν»

«Ὁ Θεὸς τῆς Εἰρήνης ὁ διὰ τοῦ Υἱοῦ Σου Ἰησοῦ Χριστοῦ μίαν πίστιν φανερώσας πρὸς σωτηρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, τὴν χάριν Σου ἀπόστειλον καὶ τὴν οὐράμιον εὐλογίαν Σου ἐπὶ πάντας τοὺς Χριστιανοὺς τοὺς σπουδάζοντας ἐγγύτερον ἐλθεῖν πρὸς Σε καὶ πρὸς ἀλλήλους, ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ πνεύμ. καὶ ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς Εἰρήνης. Δός ἡμῖν μετάνοιαν ἐπὶ ταῖς διαιρέσεσιν ἡμῶν, σοφίαν εἰς τὸ γνωρῖσαι τὴν ἀλήθειάν Σου, σθένος εἰς τὸ ποιεῖν τὸ θέλημά Σου, ἀγάπην εἰς τὸ καταρρίψαι τῆς οἰήσεως καὶ προκαταλήψεως τοὺς φραγμοὺς καὶ ἀφοσίωσιν ἀκλόνητον τῷ ὀνόματι Σου τῷ ἁγίῳ. Μὴ ἐάσης ἡμᾶς ἀποποιημένους πάσης ὑπὲρ εἰρήνης καὶ ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας Σου ἐνεργείας κατὰ τὸ θέλημά Σου. Δός ἡμῖν παρησίαν ζητεῖν μόνον τὴν δόξαν Σου καὶ τὴν πρόοδον τῆς Βασιλείας Σου. Ἐνωσον ἡμᾶς πάντας ἐν Σοὶ ὡς Σὺ, Πάτερ, μετὰ τοῦ υἱοῦ Σου καὶ τοῦ Ἁγ. Πνεύμ. εἰς ἐστὲ Θεός. Ἀμήν».

«Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, δεόμεθά Σου, ἵλεως ἐπίβλεψον ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν Σου ἀσθενούσαν καὶ κωλυμένην ὑπὸ διαφορῶν καὶ διαιρέσεων. Εὐλόγησον τὸ ἔργον ὥστε συνελθεῖν πάντας εἰς Συνέδριον τοὺς ὁμολογούντας τὴν πίστιν τοῦ Ἁγίου Σου ὀνόματος, ὁ ζῶν καὶ βασιλεύων μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύμ. Θεός, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν».

Ἄν τῶν τύπων τούτων θὰ γίνῃ χρήσις ἢ ὄχι, τοῦτο εἶνε μικροτέρας σπουδαιότητος. Τὸ μόνον καὶ τὸ ἀπολύτως ἀναγκαῖον ζήτημα εἶνε ὅπως ὄλοι ἡμεῖς, ἕκαστος διὰ τοῦ τρόπου, ὅστις τὸν φέρει πλησιέστερον εἰς τὸν Θρόνον τῆς Χάριτος, ἐκχύσωμεν τὰς ψυχὰς μας διὰ προσευχῆς θερμῆς καὶ συχνῆς ὑπὲρ τῆς Συνελεύσεως τῶν Χριστιανῶν.

Ἡ πρόσκλησις πρὸς ἐπίσημον συνεργασίαν, τὴν ὁποίαν τὸ ἔργον ἀπαιτεῖ, ἐγένετο διὰ τῶν κατάλληλων μέσων. Ἀλλ' ὑπάρχει ἀνάγκη γενικοῦ ἐνδιαφέροντος, συμπα-

θείας καὶ προσευχῆς, διότι τὸ ἔργον εἶνε ἔργον ἀφορῶν τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ὅλου Χριστιανικοῦ κόσμου.

Ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐγενεὶν αἰσθητὸν ὅτι διηρημένος Χριστιανισμὸς δὲν δύναται ἀποτελεσματικῶς νὰ πληρώσῃ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ τελειώσῃ τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον Οὕτος ὤρισεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Του. Μία τῶν μᾶλλον προφανῶν καὶ μᾶλλον λυπηρῶν συνεπειῶν τῆς διαιρέσεως ἡμῶν εἶνε ἡ ἐξ αὐτῆς μείωσις τῆς ἀγάπης, τοῦ συνδέσμου αὐτοῦ τῆς εἰρήνης καὶ ὅλων τῶν ἀρετῶν, ἄνευ τῶν ὁποίων ὅστις ζῆ, λογίζεται νεκρὸς ἐνώπιον τοῦ Κυρίου. Ἐφ' ὅσον θὰ εἴμεθα διηρημένοι, ἡ διαφωνία καὶ ἡ ἀντιζηλία θέλουσιν ἐξακολουθῆ καὶ τὴν μὲν ἀγάπην θὰ καταστήσωσι δυσχερεστέραν τὴν δὲ ἐχθροπάθειαν ἐπικρατεστέραν. Ἐπὶ πλείον ἢ πλήρης καὶ τελεία εἰς Χριστὸν Πίστις ἀποκλείει κατ' ἀνάγκην τὴν ἰδέαν αὐτῆν τῶν ἀντιζήλων πίστεων. Ἄν προτιθέμεθα νὰ εἰσεέλθωμεν πλήρως εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Κ. Η. Ι. Χριστοῦ, πρέπει, αἱ θετικαὶ ἀλήθειαι, αἱ ὁποῖαι εἰς ἕκαστον ἐξ ἡμῶν ἐπὶ μέρους εἶνε φροσφιλεῖς, νὰ ἀχθῶσιν εἰς τὴν μόνην τελείαν πίστιν. Ἄλλη σπουδαιότης συνέπεια τῆς διαιρέσεως ἡμῶν εἶνε ἡ προκύπτουσα ἐξ αὐτῆς ἐξασθένεισις καὶ ὑπονόμευσις τῆς θρησκευτικῆς πεποιθήσεως. Ἐκεῖ ὅπου ἐπικρατοῦσι τόσαι πολλοὶ καὶ διάφοροι δογματικοὶ ἰσχυρισμοί, οἱ ἄνθρωποι, ἂν καὶ ἐντελῶς ἀδικαιολογήτως, μεταπηδῶσιν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οὐδεὶς δογματικὸς ἰσχυρισμὸς ἔχει σοβαρὰν τινα συνέπειαν.

Οἱ ἄνθρωποι ἀπαρνοῦνται τὴν Ἐκκλησίαν, διότι αἱ Ἐκκλησιαῖοι τοὺς φέρουν εἰς ἀντικρούσεις καὶ συγχύσεις. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἀπώλεια δυνάμεων, ἣτις ὀφείλεται εἰς τὰς ἀτυχεῖς μας διαιρέσεις, παρέχει ἀνυπολόγιστον πλεονέκτημα εἰς τὰς δυνάμεις τοῦ κακοῦ.

Ἡ βαθεῖα πεποιθήσις ὅτι τὰ κακά, τὰ ὁποῖα ἔχομεν ἀναφέρει, δὲν δύναται νὰ θεραπευθῶσι, καὶ ὅτι τὸ θέλημα

τοῦ Χριστοῦ δὲν δύναται ἐπαρκῶς νὰ γίνῃ ἄνευ τοιοῦτου Συνεδρίου μεταξὺ ὅλων τῶν ἀνὰ τὸν κόσμον Χριστιανικῶν Σωματείων, τὸ ὁποῖον θὰ ἀποδείξῃ τὴν ἐνότητα ἡμῶν ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ, προῦκάλεσε διαφόρους προσπαθείας, καὶ τὴν σύλληψιν σχεδίων πρὸς πραγματοποίησιν ἐνὸς τοιοῦτου Συνεδρίου. Ἄλλ' οὐδὲν τῶν σχεδίων τούτων κατάρθωσε νὰ ἐξασφαλίσῃ γενικὴν τινα ἐπιδοκιμασίαν· καὶ ὁσημέραι ἀποβαίνει φανερόν ὅτι πᾶσα προσπάθεια πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐνότητος θὰ ἀποτύχῃ, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπιτυχάνεται τοιοῦτο μέτρον ἀμοιβαίας συνεννοήσεως καὶ συμφωνίας, τὸ ὁποῖον θὰ ἱκανοποιῇ τὰς Χριστιανικὰς Κοινωνίας νὰ συνεργασθῶσι, χωρὶς νὰ φανῶσιν οὔτε ὅτι ἐκθέτουσιν πᾶν ὅ,τι αἱ πολλαὶ αὐταὶ Κοινωνίαι θεωροῦσιν ὡς οὐσιῶδες εἰς τὸν ἀληθῆ Χριστιανισμόν, οὔτε ὅτι ἐγκρίνουσι πᾶν ὅτι θεωροῦσιν ὡς ἀνατρεπτικὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἄλλαις λέξεσιν οἱ διανοούμενοι Χριστιανοὶ ἤρχισαν νὰ κατανοοῦσι τελείως ὅτι Χριστιανικὴ πίστις σημαίνει πίστις κοινὴ, καὶ ὅτι αἱ δυσκολίαι ὡς ποδὸς τὸ Συνέδριον πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθοῦν καὶ ὑπερπηδηθοῦν.

Ἐκαστον Χριστιανικὸν Σῶμα ἔχει ἔννοιαν τινα περὶ τῆς «Οἰκονομίας» τῆς Πίστεως καὶ τῆς Τάξεως, ἡ ὁποία ἔννοια δὲν εἶνε δυνατὸν οὔτε νὰ μένῃ ἀγνωστος οὔτε καὶ νὰ διαμφισβητεῖται, συνοδεύεται ὁμως αὕτη ὑπὸ διαφωνίας μεταξὺ τῶν Χριστιανικῶν Κοινωνιῶν ὡς πρὸ τὰ ποῖα τὰ «μυστήρια τοῦ Θεοῦ» τῶν ὁποίων οἰκονόμοι εἶνε οἱ τοῦ Χριστοῦ ὑπηρεταί (Α'. Κορ. Δ'. 1.). Μέχρις ὅτου εἰλικρινῶς καὶ μετ' ἀγάπης δὲν ἐξετασθῇ καὶ δὲν θεραπευθῇ ἡ διαφωνία αὕτη, οὐδεμία ἐνότης δύναται νὰ ἐπιτελεσθῇ εἰμὴ με κίνδυνον νὰ παραβιασθῇ ἡ περὶ «Οἰκονομίας» ἔννοια αὕτη. Δὲν πρέπει νὰ πράξωμεν κακὸν διὰ νὰ εἶνε δυνατὸν νὰ προέλθῃ καλόν. Ἄν καὶ ὀφείλομεν διακαῶς νὰ ζητῶμεν τὴν Χριστιανικὴν ἐνότητα, δὲν πρέπει νὰ καταγίνωμεν πρὸς πραγμάτωσίν τῆς διὰ μεθόδου ἡ ὁποία συνεπάγεται διαμφισβή-

τησιν ζωτικῶν πεποιθήσεων καὶ γελοιοποιήσιν Χριστιανικῶν συνειδήσεων. Ἀναμφιβόλως φρονοῦσὶ τινες ὅτι οἱ Χριστιανοὶ συμφωνοῦσι γενικῶς εἰς ὅλα τὰ πράγματα οὐ σιῶδη. Ἀλλὰ τὸ ἀληθές τῆς τοιαύτης γνώμης ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ: τί θεωρεῖται ὡς οὐσιῶδες. Τὸ γεγονός εἶνε ὅτι οἱ Χριστιανοὶ δὲν συμφωνοῦν ὡς πρὸς τὸ τί εἶνε οὐσιῶδες.

Ἡ περὶ «οἰκονομίας» τῆς οὐσιῶδους ἀληθείας ἔννοια δὲν προσιδιάζει εἰς οὐδεμίαν Χριστιανικὴν Κοινωνίαν, ἀλλ' ὑπάρχει εἰς ἕκαστον ἀπὸ τὰ διηρημένα μέρη τῆς Χριστιανωσύνης. Ὁ μόνος τρόπος ὅπως ἐπιτύχωμεν μίαν βᾶσιν πρὸς προαγωγὴν τῆς Χριστιανικῆς ἐνότητος εἶνε νὰ ἐργασθῶμεν ὑπὲρ τοιαύτης πρὸς ἀμοιβαίαν συνεννόησιν καὶ ἐνότητα πίστεως προόδου, ἣτις θὰ κάμῃ δυνατὴν τὴν ἀποκατάστασιν ὁρατῆς ἐνότητος ἀνευ γελοιοποιήσεως τῶν πεποιθήσεων, τὰς ὁποίας οἱ κατέχοντες θεωροῦσιν ὡς ζωτικά. Ἡ ἀλήθεια εἶνε τόσον ἰσχυρὰ καὶ τοῦ ἁγ. Πνεύματος ἡ φωτιστικὴ δύναμις τόσον μεγάλη, ὥστε ἔχομεν λόγους ν' ἀναμένωμεν ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ τὴν ἡὲ τῆς πραγματικῆς ἐνότητος τῆς πίστεως μεταξὺ πάντων τῶν ἀγαπώντων τὴν ἀλήθειαν ὡς εἶνε αὕτη ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ. Ὅροι δὲ εἶνε ἡ αὐξήσις τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης, ἡ προθυμία νὰ «σκοπῶμεν τὰ τῶν ἐτέρων» ἢ ἐπιθυμία νὰ ἀφήσωμεν προκαταλήψεις, νὰ ἀποβάλωμεν περασμένας ἐχθρας καὶ νὰ συνεννοηθῶμεν πρὸς ἀλλήλους. Ὅπως οἱ ὅροι οὗτοι ἐπιτύχωσιν, ἔχομεν ἀνάγκην νὰ προσευχηθῶμεν ἀφθόνως καὶ νὰ συνδιαλεχθῶμεν ὁμοῦ ἐν τῷ πνεύματι τῆς ἀγαπῶσης ἀπλότητος—μὴ ζητοῦντες νὰ κατανείμωμεν τὴν μαμφὴν διὰ τὰς ἐνεστῶσας διαφωνίας καὶ διαιρέσεις, ἀλλὰ σπουδάζοντες νὰ διακρίνωμεν τί τὸ ἀληθές καὶ ζωτικὸν ἐν τῇ θέσει ἐκάστης Κοινωνίας, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ καταστήσωμεν εἰς κοινὴν τινα ἔννοιαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ κάθε τι τὸ ἁποῖον εἶνε πολύτιμον νὰ ἐνθησαυρισθῇ καὶ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀκριβῆ καὶ ἀνάλογον ἀξίαν του.

Φρονοῦσα ὅτι οὗτος εἶνε ὁ ὄραμος πρὸς τὴν ἐνότητα,

ὑπὲρ ἧς ὁ Χριστὸς προσηυχῆθη, Μία Μικτὴ ἐπιτροπὴ τῆς Γεν. Συνελεύσεως τῆς Προτεσταντικῆς Ἐπισκοπικῆς Ἐκκλησίας, τῆς συνελθούσης ἐν Cincinnati καὶ Ohio, ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς, κατὰ 8)βριον τοῦ 1910 ὑπέβαλε τὴν ἐξῆς ἔκθεσιν.

«Ἡ Ἐπιτροπὴ ἡμῶν εἶνε ὁμόφρων. Φρονοῦμεν ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἀντιπρόσωποι τῆς ὅλης οἰκογενείας τοῦ Χριστοῦ, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος θὰ θελήσωσι νὰ συνέλθωσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ πρὸς σύσκεψιν ἐπὶ ζητημάτων περὶ Πίστεως καὶ Τάξεως. Φρονοῦμεν προσέτι ὅτι ὅλαι αἱ χριστιανικαὶ Κοινωνίαι εἶνε σύμφωνοι μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ ν' ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην καὶ νὰ ἐνδυσθῶμεν τὸν νοῦν ὅστις ὑπάρχει ἐν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ. Ἐπιθυμοῦμεν νὰ ὑπακούσωμεν εἰς τὴν κλήσιν ταύτην τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἐν ὅλῃ τῇ ταπεινοφροσύνῃ καὶ με ἀπλότητα σκοποῦ. Ἐπιθυμοῦμεν νὰ τεθῶμεν παραπλεύρως τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν χριστιανῶν μὴ μόνον τὰ «ἡμέτερα σκοποῦντες, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐτέρων» πεπεισμένοι ὅτι ἡ μόνη ἐλπίς ἡμῶν περὶ ἀμοιβαίας συνεννοήσεως ἔγκειται εἰς τὸ νὰ συσκεπτῶμεθα προσωπικῶς ἐν πνεύματι ἀγάπης καὶ μακροθυμίας. Ἐχομεν πεποίθησιν ὅτι τοιοῦτο Συνέδριον με σκοπὸν νὰ μελετήσωμεν καὶ συζητήσωμεν χωρὶς ἐξουσίαν νὰ νομοθετήσωμεν ἢ νὰ ψηφίσωμεν ἀποφάσεις, εἶνε τὸ ἄμεσον βῆμα πρὸς τὴν ἐνότητα.

Μὲ λύπην διὰ τὴν ἀδιαφορίαν μας ἐν τῷ παρελθόντι καὶ διὰ τὰ ἄλλα σφάλματα τῆς ὑπερηφανείας καὶ οἰήσεως, τὰ ὁποῖα φέρουσιν εἰς σχίσμα, με ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἀλήθειαν, ὡς τὴν βλέπομεν, καὶ με σεβασμὸν πρὸς τὰς πεποιθήσεις ἐκείνων οἱ ὁποῖοι διαφωνοῦσι πρὸς ἡμᾶς, φρονοῦντες ὅτι πρέπει τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνότητος νὰ εὐρωμεν ἐν τῇ σαφεί ἐκθέσει καὶ ἐν τῇ πλήρει ἐξετάσει τῶν σημείων ἐπὶ τῶν ὁποίων διαφωνοῦμεν καὶ ἐκείνων ἐν τοῖς ὁποίοις εἴμεθα σύμ-

φωναί υποβάλλομεν εὐσεβάστως τὴν ἐπομένην ἀπόφασιν.

Ἐπειδὴ σήμερον μεταξὺ ὄλων τῶν χριστιανικῶν λαῶν ὑπάρχει μία αὐξοῦσα ἐπιθυμία ὅπως ἐκπληρωθῇ ἡ προσευχὴ τοῦ Κυρίου ἡμῶν «ἵνα πάντες αὐτοῦ οἱ μαθηταὶ ἐν ὧσιν ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι ὁ Θεὸς ἀπέστειλεν Αὐτόν».

Ἀπεφασίσθη ὅπως διορισθῇ Μικτὴ Ἐπιτροπὴ νὰ ἐνεργήσῃ τὴν σύγκλησιν Συνεδρίου πρὸς ἐξέτασιν ζητημάτων περὶ τῆς Πίστεως καὶ Τάξεως καὶ ὅπως προσκληθῶσι πᾶσαι αἱ ἀνά τὸν κόσμον χριστιανικαὶ Κοινωνίαι, αἱ ὁμολογοῦσαι τὸν Κύριον Ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα, νὰ ἐνωθῶσι μεθ' ἡμῶν πρὸς προπαρασκευὴν καὶ διευθέτησιν τοιοῦτου Συνεδρίου. Ἡ Ἐπιτροπὴ δέον ν' ἀπαρτίζηται ἐξ ἑπτὰ ἐπισκόπων, διοριζομένων ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Βουλῆς τῶν Ἐπισκόπων, ἐξ 7 πρεσβυτέρων καὶ 7 λαϊκῶν, διοριζομένων ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Βουλῆς τῶν Ἀντιπροσώπων, μετὰ τοῦ δικαιώματος νὰ προσθέσῃ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῆς καὶ νὰ πληροὶ νῦν σδήποτε κενουμένας θέσεις πρὸ τῆς ἐπομένης Γεν. Συνόδου».

Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἐγένετο δεκτὴ μετὰ χαρᾶς ὑπὸ τῆς Συνόδου καὶ ἡ ἐν αὐτῇ ἀπόφασις νῦν θετήθη ὁμοφώνως.

Ὡς Ἐπιτροπὴ διορισθεῖσα κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἀπόφασιν ἐπιθυμοῦμεν νὰ τονίσωμεν ὅτι δὲν ἐξουσιοδοτήθημεν οὔτε νὰ πρῶξωμεν ὅ,τ. θέλομεν οὔτε νὰ καθορίσωμεν ἢ νὰ ἐποπτεύωμεν τὰς προπαρασκευὰς διὰ τὸ προταθὲν Συνέδριον, οὔτε μάλιστα καθώρισαμεν ἐν τῇ διανοίᾳ μας τὴν ἔκτασιν τοῦ χρόνου, ἢ ὁποία θ' ἀπαιτηθῇ πρὸς ἐπιτυχίαν του. Ἀπλῶς προσκαλοῦμεν τὰς ἄλλας χριστιανικὰς Κοινωνίας ἵνα ἐνωθῶσι μεθ' ἡμῶν πρὸς προπαρασκευὴν καὶ διευθέτησιν τοιοῦτου Συνεδρίου. Ἡ πρόσκλησις ἡμῶν θὰ ἐπεκταθῇ εἰς ὅλας τὰς χριστιανικὰς Κοινωνίας «τὰς ὁμολογούσας τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα» εἴτε καθολικαὶ ὀνομάζονται εἴτε Προτεσταντικαὶ ἢ ἄλλο τι ὄνομα ἔχουσι.

Χριστιανοὶ ἀδελφοί, σᾶς ἠνοίξαμεν τὰς καρδίας μᾶς καὶ ἅπαξ ἔτι κάμνομεν ἐκκλησιῶν εἰς τὴν ἰσχυρὰν βοήθειαν τῶν προσευχῶν σας. Τὸ πνεῦμα τὸ Ἅγιον μᾶς καλεῖ εἰς ἐνότητα, «ὁ Θεὸς τὸ θέλει». Ἀλλὰ ἄνευ τῆς βοηθείας Του τὸ πρὸ ἡμῶν ἔργον εἶνε παρὰ πολὺ μέγα διὰ τὴν ἡμετέραν ἀδυναμίαν. Προσευχηθῆτε ὑπὲρ ἡμῶν, προσευχηθῆτε ὅπως εὐλογηθῇ τὸ ἔργον αὐτὸ τόσον ὥστε νὰ ἐπιταχυνθῇ μέγας ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν πάντες θὰ ἀξιοθῶμεν νὰ ἴδωμεν ὅτι οἱ χριστιανοὶ προσπαθοῦσι «νὰ τηρῶσι τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης» καὶ ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει «ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεύμα. . . . μία ἐλπίς τῆς κλήσεως, εἰς Κύριος, μία Πίστις, ἐν Βάπτισμα, εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν. Ἄμην». (Ἐφεσ. Δ'. 4).

ΣΚΟΡΙΟΝ ΑΝΑΚΑΜΙΝΕΥΣΙΣ

Δ'

ΑΓΚΥΡΑ (1)

§ 6. Ἀγκυρα τῆς Μεγάλης Φρυγίας καὶ μεθύτερον τῆς Γαλατίας, οὕτως ὀνομασθεῖσα ἀπὸ τῶν Γαλατῶν, ὁ θαρρύτατος καὶ μαχιμώτατος ἔθνος ἦν (2), πόλις εὐδαίμων, κεῖται ἐπὶ ὀμανύμου ποταμίου, περιοριζομένη δὲ ἀπὸ Β ὑπὸ τοῦ Τσιμποῦκ σοῦ, ἀπὸ Α τοῦ Ταμπακχανέ σοῦ

1). Ἐν τῇ «Παγκόσμιᾳ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ» τοῦ Larousse ἐν λέξ. Ankyre et Angora φέρεται ὅτι ἡ πόλις εἶναι ἕδρα ἐπισκόπου Ἀρμενίου, οὐδὲν λέγεται περὶ Ἑλλήνων μητροπολίτου, ὡς οὐδὲ περὶ Ἀρμενοκαθολικοῦ, ἢ δὲ φερώνυμος μάχη γράφεται ὅτι ἐγένετο τῷ 1401!!

Ἐν τῇ Biblioth. Orientale par Herbelot, Paris 1697, εἰς μέγα σχῆμα φέρεται: Ankarla, ou Ankariah et Anguri.

2). Ἐν ἱ. Ἀγκυρα.

καὶ Δ ὑπὸ τοῦ Ἰνδζέ σου συνδέεται νῦν μετὰ τῆς Κπόλεως διὰ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς 578 χλμ.

Ἡ ἄγκυρα πρώτης μνείας ἀξιοῦται ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅστις μετὰ τὸ Γόρδιον (Γορδῆιον), ἐνθα ἔλυσε τὸν ἄλυτον δεσμόν, ἀνέλευξε σὺν τῷ στρατεύματι αὐτοῦ εἰς αὐτὴν καὶ ἐνταῦθα ἐδέξατο ἐξ Ἀθηῶν πρέσβεις καὶ ἐκ Παφλαγόνων, ὧν οἱ τελευταῖοι καὶ τὴν ὑποταγὴν τῆς ἑαυτῶν χώρας προσέφερον τελοῦσης τέως ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀριοβαρζάνου Μιθραδάτην τὸν Β' (302 μ.Χ.). Ἐκ τούτου ἐπείαι ὅτι μυθῶδες εἶναι τὸ ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου φερόμενον, ὅτι οἱ Γαλάται νικήσαντες Πτολεμαίου τὸν Φιλάδελφον καὶ διώξαντες τοὺς Αἴγυπτιοὺς μέχρι θαλάσσης ἔλαβον τὰς ἀγκύρας τῶν νηῶν αὐτῶν καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης προέβησαν εἰς κτίσιν τῆς πόλεως (1) τὴν πόλιν ὅμως ταύτην (2) Μίδας ὁ Γορδίου πρότερον ᾤκισεν ἐὰν δῶμέν πίστιν τῷ Πausanία, ὅστις πάλιν ἄγκυραν, ἣν ὁ Μίδας ἀνεῦρεν, εἶδεν ἐν τῷ ἱερῷ Διὸς ὡς ἐν τοῖς νομίσμασι ἀποτυπῶνται.

Ἡ ἄγκυρα μετὰ περιπετείας ἱστορικῆς, εἰς ἣν ἔδωκαν ἀφορμὴν οἱ Πέρσαι, οἱ Ἄραβες, οἱ Σελτζούκοι, οἱ Σταυροφόροι τῆς πρώτης Σταυροφορίας, ἀπὸ τοῦ 1380 ὑπὸ τὴν

1. Pausan: A, 4, 5 ἀγκυρα δὲ ἦν ὁ Μίδας ἀνεῦρεν, ἣν εἶπε καὶ εἰς ἐμὲ ἐν ἱερῷ Διὸς καὶ κρήνη Μίδου καλομένην». Πρόβλ: καὶ Σ: Βυζ:

2. Οἱ Κελτοὶ ἢ Γαλάται οἱ ἀπὸ τοῦ 281—271 τὴν χειρσόνησον τοῦ Αἴμου πλημμυρίσαντες ἀπὸ τοῦ 271 ἐξ Εὐρώπης εἰς Ἀσίαν διέβησαν. Ἔναι οἱ Gallograeci διὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, οἱ φημιώτερον Galli (=Γαλάται). Ὁρα τοῦ ἐν πλάγι γῆρα ἀποθανόντος Porro de Galatia provincia rom: 1867, 80, εἰ τοῦ van Gelder, Galatorum res in Graecia et Asia gestae, Διατριβ: ἐν Ἀμιστολοδάμῳ, 1888. Δὲν ἔχουσι σχεδὸν τὰ ἡμῖν γραφόμενα πρὸς τὴν τέχνην καὶ τὰ παραγαινὰ, περὶ ὧν ἰδιὰ σπουδαῖα ἔργα νῦν ὑπάρχουσι.

Ἐπιτροπὴ Γαλατίας Σεβαστῆ Τεκτοσύγων ἄγκυρα». Κοινὸς Γαλατῶν, Γαλατάρχης, ὅστις ἦτο καὶ ἀρχιερεὺς,

τουρκικὴν κυριαρχίαν τελοῦσα εἶναι ἔδρα νομάρχου, ὅμως ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἐπισκόπου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δ' αὐτῆς, ἣτις ἦν βισιλική, ἐγένετο ἡ σύναξις τῶν πιστῶν (1).

Ἡ «ἀγία σύνοδος ἡ ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας τῶν ἐπισκόπων πρὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ οἰκουμενικῆς» ἡ πρεσβυτέρα τῆς πρώτης οἰκουμενικῆς περὶ τῶν παραπεπτωκότων συστάσα τῷ 314 ἀναφέρεται καὶ ἐν ἐπιγραφῇ κατακεχωρισμένη ἐν τῷ ΣΩΜΑΤΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ (C. I. G. τ. Δ', 8957), γνωστὴ δ' ἐν τῇ καθόλου ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ, ἰδίως καὶ διὰ τὸν ἰκανόνα τὸν ἀφορῶντα εἰς τὸν γάμον τῶν διακόνων «εἰ ἑμαρτύραντο καὶ ἔφασαν χρῆναι γαμῆσαι», ὡς καὶ ἡ ἑτέρα ἡ τῷ 358, καὶ ἡ τῷ 375 μ. Χ.

Ἡ πόλις ἐγένετο διάσημος καὶ ἐν τῇ Πολιτικῇ Ἱστορίᾳ διὰ τὴν πρὸ αὐτῆς κατὰ τὴν 20ὴν Ἰουλίου διεξαχθεῖσαν πεισματώδη μάχην, τὴν φερώνυμον, καθ' ἣν ἠττήθη ὁ Βαγιαζήτ ὑπὸ τοῦ χάνου τῶν Μογγόλων Ταμερλάνου. Χειρόγραφος κώδιξ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ἐνταῦθα Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου ὑπ' ἀριθ. 170, δὲ περιέγραψεν ἀκάματος παλαιόγραφος Παπαδόπουλος ὁ Κεραμεὺς 2) φέρει ἐν τοῖς ἀγράφοις αὐτοῦ φύλλοις ταύτην τὴν ἀξιόλογον ἐνθύμησιν ἢ τὸ περιεχόμενον γνωστὸν ἐξ ἄλλων ἱστορικῶν πηγῶν. «Ἐν ἔτει 1402 ἠῆλθεν ὁ Τεμὺρ χάνης καὶ ἐπολέμησε μετὰ τοῦ Παγιαζήτ ἡπέει εἰς τὴν Ἀνγηραν μηνὶ Ἰουλίῳ κη' ἡμέρα Παρασκευῆ καὶ ἐτζάκισεν τὸν ὀλοκράτος καὶ ἔπιασεν αὐτόν...» φυλ. 312.

Δὲν εἰσερχόμεθα εἰς τὰ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῆς πόλεως ταύτης, ἣτις κατωκίετο πρὸ τῶν νεωστὶ διωγμῶν ὑπὸ πεντήκοντα περίπου χιλιάδων κατοίκων, ἀλλὰ δὲν πρέπει ἵν' ἀντιπαρέλθωμεν γεγονὸς, ὅπερ ἀνήκει καὶ εἰς τὴν ἐκκλησια-

1). Loclercq, Manuel d'Archéologie Chrétienne, 1907, v. A', p. 400.

2). Ἱεροσόλυμ. Βιβλιοθήκη τ. Δ' σελ. 32.

στικήν ιστορίαν· διότι δωδεκαετίαν πρὸ τοῦ μεγάλου τούτου ιστορικοῦ γεγονότος ἔχομεν ἴν' ἀναγράψωμεν καὶ τὴν μετὰ τοῦ Πέρσου (Τούρκου) μουτερίζη (=μουδερὶς) ἐν Ἀγκύρᾳ γενομένην Διάλεξιν, τοῦ διαλεκτικωτάτου Μανουὴλ Β' τοῦ Παλαιολόγου, περὶ ἧς ὁ βουλόμενος παραπέμπεται εἰς τὴν σελ. 126—173 τοῦ 158 τ. τῆς Ἑλλ. Πατρολογ. τοῦ Migne.

§ 7. Διάσημος ἐγένετο ἡ Ἀγκυρα καὶ διὰ τὸ Αὐγουστέιον (Σεβαστέιον) 1) ἤγουν τὸν περιβόητον ναὸν τοῦ Αὐγούστου, ὃν οἱ Ἀγκυρανοὶ ἐξ εὐγνωμοσύνης ἀνήγειραν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου τῷ Σεβαστῷ Αὐτοκράτορι, εὐαρεστηθέντι ἵνα διατάξῃ ἐν αὐτῷ τὴν ἀναγραφὴν τῶν καθ' ἑαυτὸν λατινιστί τε καὶ ἑλληνιστί (Res gestae Divi Augusti). Ἡ τῶν Ἀγκυρανῶν 2) πόλις κατέχει τὸ σπουδαιότατον τοῦτο τοῦ Αὐγούστου ἐν ὅλῃ τῇ ἱστορίᾳ ἐγγράφον τὸ δύο περίπου ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου συνταχθέν, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Monumentum Ancyranum ἐν τῷ Χαδζή Βαϊράμ δζαμισί. Τοῦτο σήμερον ἐκκαθαρισθὲν ἐπιμελεία τῆς Διευθύνσεως τῶν Αὐτοκρατορικῶν Μουσείων, καὶ δημοσιευθὲν ἐν κλασικῇ ἐκδόσει ὑπὸ τοῦ πολλοῦ Mommsen (1883) χορηγία τῶν Βερολινεῶν Μουσείων μετὰ πινάκων 3) εἶναι μοναδικὸν ἱστορικὸν μνημεῖον, ἅμα δὲ γλωσσικὸν, ἐρμηνευτικὸν καὶ ἐπιγραφικόν. Διὰ τοῦτο καὶ περιηγηταὶ διάφοροι καὶ ἀποστολαὶ ἐπίσημοι ἐπισκέψαντο τὴν Ἀγκυραν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πρώτου τῆν ὑπαρξίαν τοῦ μνημείου σημήναντος, τοῦ δρ. Busbecq, ὅτε ῥῦτος μετέβαινεν εἰς Ἀμάσειαν ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος πρὸς τὸν ἐκ νικηφόρου στρατείας ἐπανερχόμενον μέγαν Σουλεϊμάν (1555), ἵνα διαπραγμα-

1. Ναὸς Ρώμης καὶ Αὐγούστου καὶ ἐπὶ νομισμάτων, ὡς καὶ ἡ Ἀγκυρα. Ὅρα: Wroth, Catalogue of the Greek Coins of Galatia, Syria τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου 1899, πίν. III.

2. Διάφορον: Ἀγκυρῶν πόλις.

3. Μυστακίδου «Ἱστορία, χρησιμότης αὐτῆς», ΚΠ 1906 δ, 30.

τευθῆ συναφὴν εἰρήνης, τὴν τῆς Ἀμασειας 1), εἶτα δὲ μετὰ τῶν ἄλλων τοῦ Paul Lucas, ἐμπόρου, φυσιοδίφου, ἀρχαιολόγου. Οὗτος κατὰ τὸ 1705 εἰς Κπολιὺν ἐπαγέλθων εἶχε μεταβῆ εἰς Ἀγκυραν ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἴν' ἀντιγράψῃ le Lapis ancyranus, ὡς λέγει, καὶ διέτριψεν ἐν αὐτῇ ἀπὸ τῆς 1—21 Σεπτεμβρίου, ὡς καὶ ἐν Καισαρείᾳ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ὀκτωβρίου ἵνα συλλέξῃ νομίσματα, καθ' ἣν εἶχεν ἐντολὴν βασιλικὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', φροντίζοντος διὰ τὸν πλουτισμὸν τῆς βασιλικῆς Βιβλιοθήκης τῆς πρωτεύουσας τῆς Γαλλίας, ὑποστήριξιν δὲ ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν τοῦ τηρικαῦτα ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Πόλει διαπεπιτυτευμένου πρεσβευτοῦ μαρκησιῶν de Ferriol, φιλοτίμου καὶ φιλαρχίου ἀνδρὸς, ὃπερ πολλὰ ὀφείλει ἢ καθόλου ἐπιστήμη 2).

Ἄλλοι περιηγηταί, εἰς Παρισίους στέλλουσιν ἢ κομίζουσι δι' Ἀγκύρας καὶ ἐξ Ἀγκύρας χειρόγραφα ὡς π. χ. ἐξ ἀλληλογραφίας τοῦ Senin κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1729 ἐγνώσθη. Ἐν ταύτῃ λέγεται ὅτι δύο χειρόγραφα ἵνα μὲν εἴη ἐν Κπόλει ἐξ Ἀγκύρας καὶ ὅτι ἐν τῷ μοναστηρίῳ (τίνι;) ἐξ οὗ ἐλήφθησαν ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα, ὅτι ὁμως οἱ ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας ἀγοράζουσιν τὰ περιεργότερα ἐξ αὐτῶν sans regarder le prix καὶ ὅτι οἱ Ἀγιορεῖται δὲν δίδουσιν εἰς ξένους τοιαῦτα, ἄλλοτε πάλιν φέρεται ὅτι ἔνδεκα ἡγοράσθησαν χειρόγραφα εὐθηνότατα ἀντὶ 29 γροσίων, συμπεριλαμβανομένης ἐν τῷ ποσῷ τούτῳ καὶ τῆς ἀξίας μικροῦ ἐνθυμίου, ὃπερ ἐκρίθη κατάλληλον ἵνα δοθῆ τῷ ἐπισκόπῳ Ἀγκύρας

1. Αὐτὸς εἶναι ὁ εἰς τὴν Βιενναίαν Βιβλιοθήκην παραδούς κώδικας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐξ ὧν ἔχομεν σήμερον τὰ δις εὐρέτα Acta Patriarch. de Miclos: καὶ Mullor.

2. Τοῦ Lucas ἔχομεν νῦν ἐκδοσμένας 3 Relations, 1704 ἐν Παρισίοις, 1712 ἐπίσης ἐν Παρισίοις, ἢ 3η τοῦ 1710 τρις ἐτυπώθη ἐν Ρουένῃ, ἐν Ἀριστοτελοδάμῳ καὶ πάλιν ἐν Ρουένῃ τῷ 1724.

(τίνι), qui nous sert de son milieu, ως λέγει, άλλοτε πάλιν ἕτερα ἐξ ἑλληνικὰ καὶ αὖθις πάλιν τρία ἀρμενικὰ καὶ ἐν ἑλληνικόν, πάντα ἐξ Ἑγκύρας 1).

Ε'.

§ 8. Ἡ Ἑγκυρα ὑπὸ ὀρθόδοξον μητροπολίτην τῶν ὑπὸ τὸν ἀποστολικὸν καὶ οἰκουμενικὸν θρόνον ΚΠόλεως ὑποκειμένων τελοῦσα ἐγένετο ἀρχαιότατα τὸ κέντρον πάσης θρησκευτικῆς κινήσεως ἐν Γαλατίᾳ διότι ἐν αὐτῇ ἐκήρυξαν τὸν θεῖον λόγον οἱ ἀπόστολοι Ἀνδρέας, Πέτρος καὶ Παῦλος, μάλιστα δὲ ὁ τελευταῖος 1) σήμερον δὲ ἀπὸ τῆς 4ης εἰς τὴν 30ὴν τάξιν ἐν τῷ Συνταγματικῷ κατελθοῦσα ἔχει ὑπὸ τὴν διακαιοδοσίαν αὐτῆς τὸ τε Δορύλαιον (Ἑσκι Σεχέρ) καὶ τὸ Κοτιάειον (Κουτάχια), πόλεις ὑπὸ ἐπίσκοπον άλλοτε τελοῦσας ὑπὸ τὴν πάλαι ποτὲ διαλάμψασαν μητρόπολιν Συνάδων (=Τσιφοντ Κισαμπά) ὑπαγομένας τῆς ἐπαρχίας Φρυγίας Σαλουταρίας.

Ἡ Ἑγκύρας εἶχεν ὑπ' αὐτοῦ ἐπισκόπους ἑπτὰ.

Οὗτοι ἦσαν:

Ἡ Ταβίας (νῦν Νεφέζ-κιοῖ παρὰ τὸ Σουγγουρλού).

Ἡ Ἡλιουπόλεως (=Ναλλοῦ χάν) 2).

Ἡ Ἀσπύνης (=Σεδιδ Χουγιαούκ, ὑπὸ τὸ Πασά δάγ,

1. Omont, Missions Archéol. franc. en Orient, Paris, 1904, εἰς 40 σ. 45, 488, 501, 682 κλ.

Περὶ τῶν ἐν Ἑγκύρα καὶ τῇ ἐπαρχίᾳ φυσικῶν προϊόντων, περὶ τῶν αἰγῶν, τοῦ ἀργυρολεύκου τριχώματος αὐτῶν (τιφτικίου), τῶν γαλῶν δὲ τὰς σκευὰς σελίδας ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Kanneberg, Kleinasiens Naturschaetze, Βερολίνῳ 1897, 20, ἐν Index: Angora.

1. Ὅρα τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν καὶ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων.

2. Ἄλλοι Ἡλιούπολιν ὀνομάζουσιν, ἄλλοι δὲ πάλιν Ἡουλιόπολιν (Le Quien, αὐτόθι σ. 476). Ὅρα καὶ Προκόπ. περὶ Κτισμάτων γ, δ. 1, 7 ἔκδ. Teubner.

παρὰ τὸ Χαδζή σου, ἀριστερᾷ-τῷ Ἑλυ συμβάλλον ποτάμιον.

Ἡ Βηριουπόλεως (=Χερικανλί).

Ἡ Βουλόμενος ἵνα αὐστηρότερον ἐξελέγη καὶ ὀρίση τὴν γεωγραφίαν τῶν ἀνωθι μερῶν παρακαλεῖται ἵνα λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ πρόχειρα:

— Murray's Classical Maps of Asia Minor 1903.

— Friedrich E. Ubersichtsk: v. Klein Asien καὶ archäologische Karte... 1898.

— Sterret: Papers of the American School of classical Stud. at Athens τ. Β καὶ Γ. 1888. Asia Minor.

Ἡ Μνήζου (=Τσαγὰ-κιοῖ, Ἑλιάς) 1).

Ἡ Κω[ν]ῆς (=Γιαρασλί κατὰ Μ. ἢ Ἡσχανλάρ κατὰ Sterret)

Ἡ Ἀναστασιουπόλεως (=Βεῖ παζάρι) 2), ἀναφέρεται καὶ ὀγδοὺς ὁ Καλούμης (=ποῦ;) ἢ Καλουμένης 3).

Κατ' ἀνέκδοτον δὲ σημεῖωμα προκαθεδρείας ἐν χειρογράφῳ τῆς Τυβίγγης (Mβ13), περὶ οὗ ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἀνωθι ἐγένετο προσήκων λόγος, καὶ μ. Ἡ Ἑγκύρας, ἕξαρχος πάσης Γαλατίας εἶχεν ἐπισκόπους ὀκτώ· νῦν δὲ οὔτε μητρόπολις οὔτε ἐπισκοπαί εἰσιν τῶν τόπων, ὧν μὲν ἐρημαθέντων, ὧν δὲ χριστιανοὺς μὴ ἔχοντων, ἄλλων δὲ καὶ ἐλαττωθέντων. (Πρβλ. Gelzer, αὐτόθι σ. 638).

1. Κατὰ σημεῖωσιν ἀρχαίων περιδελέθιον ἀνατύπου τοῦ Α'. τ. τοῦ LeQuien, (σ. 488). "Mnizus, idest Rego Mnizus quia ost statio secunda, hodie Mnizus-Mudurlu, ὄθεν πρὸ ἐτῶν καὶ διήλθομεν. Καὶ ταῦτα πρὸς γνῶσιν ἡέρομεν καὶ ἔλεγχον.

2. Gelzer H: Ungedruckte—ungenugend veröffentlicht: Texte d. Notitiae episcopatum, Μονάχῳ 1900, 4. Ὅρα καὶ κατωτέρω.

3. Ἐστὶ Ἡωάννου τοῦ Η', πάπα, καὶ Φωτίου, κατὰ Le Quien.

§ 9. Ἡ Ἁγκυρα διατηρεῖ σχολεῖα ἐν τέταρσιν εὐρυχώροις καταστήμασι, χάρις τῇ φιλοπονίᾳ τῶν ἐν αὐτῇ μεγάλων οἰκογενειάρχων, ὧν καὶ ἀναγραφὴν ἐπισυνάπτομεν κατωτέρω ἐν ἰδίᾳ §, πρὸς μνήμην αἰδίου τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν τούτων ὁμογενῶν, εἰς ὧν τοὺς ἀβραμιαίους οἴκους καὶ ξενίας ἐτύχομεν ἅμα δὲ καὶ πέντε ἐκκλησίας, ὧν αἱ μὲν δύο ἐν ταῖς περὶ τὴν πόλιν ἐξοχαῖς, αἱ δὲ τρεῖς ἐν αὐτῷ τῷ ἄστει.

Αἱ ἐν τῇ ἐξοχῇ δύο εἶναι ἡ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐν Κ-δζορὲν, καὶ ἡ τῆς Θεοτόκου ἐν Τιρκμέν· αἱ δ' ἐν τῷ ἄστει τοῦ ἁγίου Νικολάου, παρ' ἣν ἡ μητρόπολις ἀποτεφρωθεῖσα μετ' αὐτῆς κατὰ τὴν μεγάλην πυρκαϊᾶν τῆς 31 Αὐγούστου τοῦ 1916. Σὺν αὐταῖς ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ παμφάγου στοιχείου καὶ τὰ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ χειρόγραφα, ὧν κατὰ τὴν τριήμερον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1890, νομαρχεῖος τοῦ ἑλληνομάθου ἀλβανοῦ Ἀβεδὺν πασᾶ, διατριβὴν ἡμῶν καὶ λίαν συνοπτικὴν τινα τῶν περιεχομένων καταγραφὴν εἶχομεν συντάξει, τῇ βοηθείᾳ καὶ τοῦ διδασκάλου τῆς κοινότητος κ. Κλήμεντος Εὐτυχίδου, δυστυχῶς καὶ ταύτην ἐν τοῖς χαρτίοις ἡμῶν μὴ ἀνευρεθείσαν. Τοῦτο μόνον ἐνθυμούμεθα ὅτι πατριαρχικὰ σιγίλλια ἐν αὐτοῖς δὲν ὑπῆρχον. Εὐαγγέλια ὁμοῦ μεμβράνινα τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος ὠραία, δύο, ἐφ' ὧν εἶχεν ἐπιστήσει καὶ τὴν προσοχὴν ἡμῶν ὁ φιλοξενήσας ἡμᾶς ἀρχιερ. ἐπίτροπος αἰδ. παπᾶ Στέφανος, καὶ χειρόγραφον τάξεως προκαθεδρίας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν χειρογράφων δὲν ἦτο μέγας 1).

1. Κατ' εὐτυχίαν συγκύρησιν ὁ κ. Μ. Γεδεὼν διάσωσεν ἐν τῷ ἄρχειῳ τῆς Ἐκκλῆς. Ἱστορίας, (κατάλογον τῶν χειρογράφων τούτων εἰς 30 ἀνερχομένων τὸν ἀριθμὸν, 1911 Ἰουνίου) κατὰ σημείωσιν τοῦ νῦν σεβ. ἁγίου Ἀγκύρας κ. Γερβαδίου, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἀνεύρομεν τὸν χειρόγραφον κατάλογον, ὅστις εἶναι αὐταῖς λέξεσιν σχεδὸν ὁ δημοσιευθεὶς, πλὴν τῶν τριῶν τελευταίων κωδικῶν, οἵτινες φαίνεται εἶναι τελευταῖον πρόσκτημα τῆς Βιβλιοθήκης ἐξ ἀφιερώσεων.

§ 10. Ἐν τῇ Ἀκροπόλει εὐρηται ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου βυζαντιακοῦ ρυθμοῦ ἐντετειχισμένη τῷ τείχει, ἐν ᾗ σήμερον ἐκκλησιάζονται οἱ ὁμογενεῖς καὶ ἡ ἀρχαία τοῦ ἁγίου Κλήμεντος (+304) ἠρειπωμένη, ἔναντι τοῦ Γιγαιπέκ δζαμι, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀποτεφρωθεῖσα συνοικία λαμβάνει τὸ ὄνομα.

Περὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης τοῦ μάρτυρος Κλήμεντος ἀνάγκη ἵνα ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν, διότι ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Τέχνης ἐμελετήθη τελευταῖον καὶ ἀνεγράφη μεθ' ὅλην τὴν οὐχὶ καλὴν κατάστασιν, ἐν ᾗ συντηρεῖται πως ἔτι. Ἰκανὰς σειρὰς ἔγραψεν καὶ ὕστερον ἐκτενέστερον ἐπραγματεύσατο ὁ ἐν τοῖς Βερολινίοις Μουσείοις ἐπιμελητῆς τῶν βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων φίλος κ. Ο. Wulff ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ περὶ «τοῦ ἐν Νικαίᾳ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου» τῷ ἐκδοθέντι ἐν Στρασβούργῳ ἔτει 1903, σελ. 64) 1).

§ 11. Ἡ Ἐκκλησία ἴσως ἐπὶ θεμελίῳν καταστραφείσης ἀνηγέρθη νέα τοιαύτην τινα γνώμην τολμῶμεν ἡμεῖς ἵνα ὑποβάλωμεν λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν οὐχὶ μόνον τεχνικοὺς λόγους, περὶ ὧν δὲν εἴμεθα οἱ ἀρμόδιοι, ἀλλ' ἱστορικοὺς καὶ τὰς μετὰ τὸν Ἡράκλειον νέας ἐπιδρομὰς καὶ ἄλλα σχετικὰ μέχρι τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπιφανείας Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοιο κατὰ τὴν ἐπὶ τὴν Καιπάρειαν τῆς Καππαδοκίας μετὰ τῆς αὐτοῦ. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Κλήμεντος εἶναι κτίσμα τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος μᾶλλον, ἵνα ἀποφύγωμεν μακρογορίαν.

Κατὰ τὸν φίλον συγγραφέα ἡ Ἐκκλησία τῆς Κοιμήσεως ἐν Νικαίᾳ ἀνήκει εἰς τὴν μεταβατικὴν περίοδον (periode de transition ἵνα μεταχειρισθῶμεν γαλλικὸν καὶ οὐχὶ γερμανικὸν ὄρον) τὴν μεσάζουσαν δῆλα δὴ μεταξὺ τῆς ἀρχαίας βυζαντιακῆς τέχνης καὶ τῆς νεωτέρας. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνηγέρθη ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγκύρας, ἡ Ἐκκλησία

1. Προβλ. καὶ Byz. Z. 10, 707, καὶ 12, 634.

τοῦ Δερὲ Ἀγασὶ ἐν Λυκίᾳ, ὁ Ἅγιος Νικόλαος ἐν Μύροις ἢ διπλῇ ἐν Ἐφέσῳ, περὶ ἧς ἴσως ὀλίγας λέξεις ἐν οἰκείῳ τόπῳ θὰ εἴπωμεν, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ τῆς ἁγίας Σφίας ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἣν ἐθεωροῦμεν ἀνεκαθεν ἀρχαιοτέραν.

Τὸ σχεδιογράφημα τῆς ἐκκλησίας ταύτης διέσωσεν ἡμῖν ὁ Texier ὁ κατὰ τὰ 1833—37 τὴν Μ. Ἀσίαν περιηγησάμενος καὶ ἐν τῷ Αφ τόμῳ τοῦ ἀξιολογωτάτου αὐτοῦ ἔργου¹) ἀπεικονίσας, ἐξαίρων δὲ τὴν σπουδαιότητα τοῦ χριστιανικοῦ τούτου μνημείου καταλήγει ἐν τῇ ὀλιγοστίχῳ περιγραφῇ αὐτοῦ λέγων· «τὸ λοιπὸν τοῦ μνημείου se trouve dans un abandon complet. Καὶ δὲν συνεκινήθη μητροπολίτης τις ἵνα ὑπεκαύσῃ τὴν τῶν Ἀγκυρανῶν φιλοτιμίαν ὑπὲρ τῆς διασώσεως αὐτοῦ; ἢ μήπως ἄλλων λόγων ἕνεκα ἀφέθη εἰς τὴν τύχην αὐτοῦ τὸ μνημεῖον τοῦτο; Ἐκ τοῦ Texier παρέλαβε ἐν τῷ 3ῳ πίνακι τοῦ κλασικοῦ αὐτοῦ ἔργου ὡπερ ἡ ἐπιγραφή: *Altchristliche Bauwerkmalen v. Opel* καὶ ὁ *Salzenberg* 2).

§ 12. Ὁ φίλος συγγραφεὺς δὲν ἔχει ἄδικον βεβαιῶν ὅτι ἰδιαίτερα τις στοργὴ ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἀπεδίδοτο τῇ μνήμῃ τοῦ Κλήμεντος. Βασίλειος ὁ Μακεδὼν κατὰ τὸν «Συνεχιστὴν τοῦ Θεοφάνους» (ἐκδ. Βόν. 329—330) «ἐν αὐτῷ τῷ παλατίῳ καὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ πολυπαθοῦς καὶ καρτερικωτάτου τῶν μαρτύρων Κλήμεντος ἐκκλήριον ἀνεδείματο, ἐνῶ καὶ τὴν θείαν τούτου κάραν ἐναπέθετο».

(Ἔπεται συνέχεια)

1. Description de l'Asie Mineure, Paris 1839 μέγα φχ. τ. Α' πίν. 71 καὶ σελ. 200.

2. Βερολίνον, 1854, φχ. I καὶ 2 τοῦ 39 πίνακος.

B. A. M.

ΒΙΒΛΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια εἰς τὰ πέντε τελευταῖα αὐτῆς φύλλα (σελ. 165—212) περιέχει, πλὴν τοῦ πλήθους τῶν χρονικῶν, καὶ τὰς ἐξῆς διατριβάς ἐπὶ τινῶν μερῶν τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας καὶ τοῦ κανονικοῦ δικαίου· Ἡ καλαισθησία τῶν βυζαντινῶν (συνέχεια καὶ τέλος) — Ὁφφίκια βυζαντινὰ αὐτοκρατορικὰ (βυζαντινῆς αὐλῆς) — Ἑλληνοαρμενικὴ συνεργασία εἰς προγενέστερα ἔτη—Στασίδια ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῶ—Βαλσαμῶν ὑπὸ Καβάσιλα κρινόμενος—Νικόλαος Παπαδοπούλου Κομνηνοῦ ἐπιστολὴ — Θεραπεία θρησκευτικῶν ἀναγκῶν — Χρησιμοποίησις ἱερῶν μοναστηρίων (ἐπὶ τῇ μεταβολῇ τῆς μονῆς Πετράκη (Ἀθηνῶν) εἰς ἱερατικὸν φροντιστήριον) — Ὁ κατὰ Συρίαν πρὶν ἡμῶν (ἐν ἀρχαῖς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος) ἑλληνισμὸς—Ἡ περὶ στασιδίου διατριβὴ ἀνήκει εἰς τὸν κ. Β. Α. Μυστακίδην — οἱ λοιπαὶ πᾶσαι καὶ ἡ μακρὰ νεκρολογία τοῦ Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου εἰς τὸν μέγαν χαρτοφύλακα Μανουὴλ I. Γεδεών (ὁ μ.χ. Μ. I. Γ.).

Συνδρομὴ τῆς «Ἐκκλ. Ἀληθείας» ἔτησίᾳ λίραι τουρκικαὶ 2—διὰ τὸν κατώτερον κλήρον καὶ τοὺς δημοδιδασκάλους 1—διὰ τοὺς ἐν Ἑλλάδι, τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ Ἀμερικῇ κλπ. 50 φράγκα.

Ἡ «Ἀναγέννησις», τὸ περιοδικὸν τοῦ «Ἐκκλησιαστικοῦ Συνδέσμου», εἰς τὰ φυλλάδια τῆς 1 καὶ 15 Σεπτεμβρίου (32 σελίδες εἰς ὄγδοον μέγα) περιέχει διατριβάς τοῦ ἀρχισυντάκτου αὐτῆς κ. Παντ. Κομνηνοῦ, καθηγητοῦ τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογ. σχολῆς, ὑπὸ τοὺς τίτλους· Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς κομματισμὸς—Δοκιμασία ὑπὲρ δυνάμιν—Πρὸς τὸν Χριστὸν—Ἡ ἐργασία εἶναι προσευχὴ—Αἱ ξένοι σχολαὶ (ἄρθρον τοῦ καθηγητοῦ πρεσβυτέρου κ. Στεφάνου Ἀθανασιάδου).

Συνδρομή τῆς «*Ἀναγεννήσεως*» ἔτησίᾳ λίραι 2—ἐκ τὸς τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολῆς 40 φράγκα.

Καινὴ Διδαχὴ—Τὸ πρῶτον φυλλάδιον τοῦ ἀξιοσυστάτου τούτου περιοδικοῦ περιέχει τὰδε: Πρόλογον—Δίπερὶ τῆς Ἐκκλησίας μέριμναι τοῦ Καποδιστρίου (διατριβὴν τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ριζαρείου Σχολῆς καὶ καθηγητοῦ τοῦ πανεπιστημίου ἀρχιμ. κ. Χρυσοστόμου Ἀν. Παπαδοπούλου)—Ἡ ἀπολογητικὴ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις, καὶ ὁ κύριος χαρακτήρ τῆς συγχρόνου ἀπιστίας (ἔργον τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἀπολογητικῆς κ. Γρηγορίου Παπαμιχαήλ)—Τὸ μυστήριον τοῦ χρίσματος· ἐξ ἀπόψεως κανονικῆς (διατριβὴν τοῦ κ. Κωνστ. Δουβουινιάτου)—Οἱ κοινωνισταὶ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον (ὑπὸ τοῦ ἱερολογ. κ. Παρθενίου Πολάκη)—Κριτικὴν καὶ βιβλιολογίαν· κρίσεις τοῦ πανοσλ. ἀρχιμ. κ. Ἐμμανουήλ Καρπαθίου ἐπὶ τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας τῆς Καινῆς Διαθήκης τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Διδασκαλείου κ. Δημ. Σίμου Μπαλάνου (ἀπαντῶντος εἰς τὰς κρίσεις).

Ἡ Καινὴ Διδαχὴ ἐκδίδεται εἰς τεύχη μηνιαῖα ἐξ 80 σελίδων εἰς μέγα ὄγδοον, προνοία τοῦ σεβ. μητροπολίτου Ἀθηνῶν κ. Μελετίου Μεταξάκη—Ἐτησίαν συνδρομὴν ἄρισεν ἢ διεύθυνσις αὐτῆς δραχμᾶς 30 (380 γρόσια χάρτινα τουρκικὰ), ἀντίτιμον δ' ἐκάστου τεύχους εἰς δραχμᾶς 3 (τό γε νῦν 37 γρόσια).

Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυξ—Ἐβδομαδιαῖον, (κατὰ παρασκευὴν) ἐξ 24 σελίδων, ὁμοίων περίπου ταῖς τῆς Καινῆς Διδαχῆς, ἐκδιδόμενον καὶ τοῦτο τῆς μερίμνης τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν. Τὸ περιεχόμενον τῶν τεσσάρων τελευταίων (2—23 αὐγούστου) φυλλαδίων τοῦ «Κύρυκος» εἶσι πλουσιώτατον ἔκτος τῶν χρονικῶν καὶ τῶν ἐρμηκειῶν εἰς εὐαγγελικὰ καὶ ἀποστολικὰ ἀναγνώσματα, σημειοῦμεν τὴν ἀξίαν προσοχῆς Ἐγκύκλιον τῆς ἐν Λονδίῳ Χριστιανικῆς Ἐνώ-

σεως τῶν διδασκάλων (ἦν καλὸν ν' ἀναδημοσιεύσωσιν αἱ παρ' ἡμῖν ἐφημερίδες)—τὸ ἄρθρον Περὶ τῆς σπουδαιότητος (προσθετόν «καὶ ἀναγκαιότητος») τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει—Περὶ τῆς θυσίας τοῦ κλήρου κατὰ τὴν ἐπανάστασιν (Παρθενίου Πολάκη)—Περὶ τῆς κόμης τῶν κληρικῶν (γνώμη τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν)—Περὶ τῆς θρησκευτικότητος τοῦ Ἕλληπος—Περὶ τοῦ ὄργανισμοῦ τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας (καλαὶ καὶ αἱ πληροφορίαι τοῦ ρουμάνου καθηγητοῦ κ. Δραγομήρ Δημητρέσκου περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας)—Ὁ ἁ' Ἐκκλησ. Κήρυξ· παρακολουθεῖ προσεκτικῶς καὶ τὰς ἐν Ὁξωνίῳ γινομένας θεολογικὰς συζητήσεις.

Ἡ τοῦ «Κήρυκος» ἔτησίᾳ συνδρομὴ ἀναγγέλλεται ὀριζομένη εἰς δραχμᾶς 20 (260 σχεδὸν γρόσια τό γε νῦν). Διευθυντῆς τοῦ περιοδικοῦ διατελεῖ ὁ τῆς θεολογικῆς σχολῆς τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου καθηγητῆς ἐλλόγ. κ. Γρηγ. Παπαμιχαήλ.

Ἡ Θρησκευτικὴ Ἠχώ, ἐκδιδόμενη ἐν Μιλγουόκη τῆς Ἀμερικῆς, συντάκτιν ἔχει τὸν προϊστάμενον τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐλληνικῆς κοινότητος πανοσλ. ἀρχιμ. κ. Χαρίτωνα Παναγόπουλον, πρὸ ἐτῶν ἱεροκήρυκα Πατρῶν—Τὸ τελευταῖον αὐτῆς φυλλάδιον (ἰουλίου) εἰς 16 διστήλους σελίδας σχήματος τετάρτου, ἐπὶ λαμπροῦ χάρτου, περιέχει διατριβὰς τοῦ συντάκτου· Περὶ τῶν ἔργων τοῦ τελείου χριστιανοῦ Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς—Μίαν μεγάλην συμβουλήν γάλλου φιλέλληπος πρὸς τὸν ἀπανταχοῦ ἐλληνισμόν—Πρὸς τοὺς γονεῖς—Ἐπιλύει δὲ καὶ τινὰς ἐρωτήσεις, τὰς ὁποίας ἐπιστέλλουσιν εὐσεβεῖς ὁμοεθνεῖς.

Ἐτησίᾳ συνδρομὴ τῆς «Θρησκευτικῆς Ἠχοῦς» δολάρια 2 (φράγκα 10).

Χριστιανικὴ Διδαχὴ—Τοῦ περιοδικοῦ τούτου, ἐκδι-

δομένου ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Ρόδου, εἰς 8 σελίδας ὀγδόου, κατὰ δεκαπενθημερίαν, ἔχομεν ὑπὸ ὄψιν τὰ φυλλάδια τῆς 21 ἰουλίου καὶ τῆς 4 αὐγούστου, περιέχοντα ἐκτὸς τῶν εἰδήσεων, Ἀποστολικὴν ἐρμηνείαν, Περὶ τοῦ ἐν Χριστῷ γάμου, τὴν κατὰ μπολσεβικισμοῦ ἐγκύκλιον τοῦ ρώσσου πατριάρχου Τύχωνος, — Περὶ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε' (διατριβὴν ἀπὸ πολλοῦ διαρκούσαν)•

Ἐτησίαν συνδρομὴ τῆς «Χριστιανικῆς Διδαχῆς» διὰ τοὺς οἰκοῦντας τὰς Σποράδας φράγκα 5, διὰ τοὺς ἐκτὸς τῶν νήσων 8—διὰ τοὺς μαθητὰς 4 μόνον.

Τῆς Ζωῆς, θρησκευτικοῦ ἑβδομαδιαίου φύλλου, ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένου ἀπὸ ἐννέα ἐτῶν, ἔχομεν ὑπὸ ὄψιν τὰ φύλλα τῆς 3 καὶ 10 Σεπτεμβρίου (σελίδες ἀνὰ 4 εἰς σχῆμα τῆς «Ἐκκλησ. Ἀληθείας»). Περιέχονται, ἐκτὸς τῶν ἐκκλησ. εἰδήσεων καὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ ἐπικαίρου ἀποστολικοῦ ἀναγνώσματος, τὰ ἀρθρίδια: «Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε» (τὸ τοῦ ἀποστ. Παύλου)—Ἐνώπιον τοῦ συνεδρίου—Ἐρμηνεία τῆς πρὸς ρωμαίους Ἐπιστολῆς—Ὁ Χριστὸς τίνας υἱὸς ἐστὶ—Μὴ ζητῶμεν ἐπαίνους—καὶ τὸ διήγημα Φαβιόλα.

Συνδρομὴ τοῦ χρησιμωτάτου τούτου διὰ τὸν ὀρθόδοξον λαὸν ἀναγνώσματος ὀρίζεται διὰ τὴν Ἑλλάδα δραχμαὶ 5, διὰ τὰ ἔξω τῆς Ἑλλάδος μέρη 3 φράγκα—Συντάκται τῆς Ζωῆς ἐπιγράφονται οἱ διδάκτορες τῆς θεολογίας ἀρχιμάνδριται Διονύσιος Φαραζουλῆς, Ἰγνάτιος Κολιόπουλος, καὶ ὁ κ. Δημ. Γ. Παναγιωτόπουλος.